

УНІВЕРСИТЕТ ПРИКЛАДНИХ НАУК ФОНТІС (Нідерланди)
ЦЕНТРАЛЬНИЙ ІНСТИТУТ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ (Україна)
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ім. М. П. ДРАГОМАНОВА (Україна)
ВСЕУКРАЇНСЬКИЙ ФОНД «КРОК ЗА КРОКОМ» (Україна)

ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ОСВІТНІХ ТЕХНОЛОГІЙ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ ВИХОВАТЕЛІВ ДОШКІЛЬНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

Навчально-методичний посібник

Проект
«Використання інноваційних освітніх технологій
для підготовки педагогів дошкільних навчальних закладів»

Програма MATRA
Міністерства закордонних справ Королівства Нідерландів

Київ • 2009

УДК 378.091.31-028.77:373.2.011.3-51] (075.8)
ББК 74.1р30-25я73
В 43

*Рекомендовано науково-методичною радою
Центрального інституту післядипломної педагогічної освіти АПН України
(протокол № 1 від 20 квітня 2008 року).*

Автори:

*Смеїєрс Р., доктор філософських наук;
Машовець М. А., кандидат педагогічних наук, доцент;
Найда Ю. М.*

Рецензенти:

*Мартиненко С. М. — доктор педагогічних наук, професор;
Волинець К. І. — кандидат педагогічних наук, доцент.*

*Жодна частина цієї публікації не може бути відтворена
в будь-якому вигляді та будь-якими засобами без попередньої згоди
Всеукраїнського фонду «Крок за кроком»*

В 43 Використання інноваційних освітніх технологій для підготовки вихователів дошкільних навчальних закладів: навч.-метод. посіб. / Ун-т приклад. наук Фонтіс (Нідерланди), Центр. ін-т післядиплом. пед. освіти (Україна), Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова (Україна), Всеукр. фонд «Крок за кроком» (Україна) ; [Смеїєрс Р., Машовець М. А., Найда Ю. М. ; під заг. ред. М. Машовець]. — К. : [СПДФО Парашин К. С.], 2009. — 124 с. — (Проект «Використання інноваційних освітніх технологій для підготовки педагогів дошкільних навчальних закладів») (Програма MATRA міністерства закордонних справ Королівства Нідерландів).

ISBN 978-966-8217-46-3

Навчально-методичний посібник призначений для педагогів, батьків дітей дошкільного та молодшого шкільного віку, студентів вищих і середніх спеціальних педагогічних навчальних закладів, які займаються професійною підготовкою майбутніх фахівців дошкільної освіти і яких цікавлять питання оновлення змісту та технологій дошкільної освіти, пошук результативності педагогічної взаємодії навчальних закладів і сім'ї.

У посібнику зосереджено увагу на сучасних технологіях формування професійної компетентності майбутнього педагога, що ґрунтуються на теорії соціал-конструктивізму. Професійна компетентність — інтегрована характеристика педагога, яка дозволяє одночасно індивідуалізувати навчально-виховний процес і керувати колективом дітей. Професійна компетентність формується в діяльності.

Посібник допоможе знайти відповіді на запитання, що стосуються непростих ситуацій у вихованні дітей.

УДК 378.091.31-028.77:373.2.011.3-51] (075.8)
ББК 74.1р30-25я73

ЗМІСТ

Передмова	4
Вступ	5
Навчальний план	7
Вступ до курсу	8
Модуль I. Адаптивна освіта	9
Тема 1.1. Особливості навчання дітей дошкільного віку	10
Тема 1.2. Педагогічна практика, орієнтована на адаптивну освіту	21
Тема 1.3. Компетентності педагогів	23
Модуль II. Вивчення дитини задля її розвитку	31
Тема 2.1. Індикатори навчання, побудованого на досвіді	32
Тема 2.2. Благополуччя та залученість. Спостереження та оцінювання	42
Тема 2.3. Моніторинг прогресу дитини	49
Модуль III. Співпраця з батьками та соціальний вплив	79
Тема 3.1. Навчатись один від одного й навчатись разом	80
Тема 3.2. Посилення співпраці з батьками	97
Модуль IV. Психологія успіху	109
Тема 4.1. Психологія успішного досвіду	110
Тема 4.2. Відкритий простір та оцінка	115
Використана література	121
Рекомендована література	122
Ключові поняття	123
Умовні позначення	123

ПЕРЕДМОВА

Суспільне дошкільне виховання на сучасному етапі свого розвитку та трансформації потребує оновлення, удосконалення, нових підходів. Дитина дошкільного віку третього тисячоліття — нова особистість, на формування якої безпосередньо та опосередковано впливають різноманітні фактори сьогодення: соціальні, природні, екологічні, інформаційні тощо. Розвиток, виховання та навчання дошкільників в умовах їх життєдіяльності розглядається теоретиками та практиками в динаміці, на гуманістичних засадах особистісно зорієнтованої моделі партнерської взаємодії. Однак аналіз реального процесу життєдіяльності дитячої спільноти свідчить про відчутні труднощі в реалізації індивідуалізації виховання. Дуже гостро стоїть питання про створення гуманного освітньо-розвивального середовища, спрямованого на виховання цілісної гармонійної особистості.

У центрі виховного процесу — дитина з її унікальними здібностями та задатками. Саме тому питання якості професійної підготовки педагога дошкільного навчального закладу у вищому навчальному закладі не менш важливі, ніж зміни в дошкільній освіті. Процеси змін взаємообумовлені та взаємодіють. Навчання розглядається як особистісне надбання й ціннісні здобутки. У зв'язку з цим активізуються пошуки відповіді на запитання: «Як навчати, як створити умови для розвитку та самореалізації особистості у процесі навчання?» Значною мірою цього можна досягти, використовуючи сучасні інноваційні технології навчання, як в умовах вищого закладу освіти, так і в умовах дошкільного навчального закладу та початкової освіти. Педагог покликаний відкрити перед дитиною різноманітний світ у всіх його проявах, допомогти їй увійти в цей світ без страху, зі справжнім інтересом і любов'ю.

Цей навчальний посібник є спільним науково-практичним проектом науковців Університету прикладних наук «Фонтіс» (Королівство Нідерландів) і Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова, Центрального інституту післядипломної педагогічної освіти АПН України та Всеукраїнського фонду «Крок за кроком», що дає змогу познайомити викладачів вищих педагогічних навчальних закладів, які займаються професійною підготовкою майбутніх фахівців дошкільної освіти, із сучасними зарубіжними технологіями освітнього процесу та показати можливі шляхи їх інтеграції у власний педагогічний досвід.

Команда Університету прикладних наук «Фонтіс»,
Ріа Смеєрс,
Тон Шоутен,
Якоб Артс

ВСТУП

Відомо, що імідж дошкільного навчального закладу, його рейтинг серед споріднених закладів знаходиться у прямій залежності від рівня професійної діяльності педагогічного колективу, кожного педагога, його професійних та особистісних якостей. За якість педагогічних послуг голосує дитина своїм бажанням чи небажанням йти в дитячий садок. Зважаючи на це, проблеми професійної підготовки майбутніх педагогів дошкільних навчальних закладів стають дедалі більш пріоритетними для вищих навчальних педагогічних закладів.

На сьогодні дошкільна галузь потерпає від нестачі та плінності кадрів, низького матеріально-технічного забезпечення та багатьох інших негараздів. Однак яскравим позитивним доказом уваги до дошкільних закладів є зміцнення статусу дитинства в суспільстві, що потребує нових підходів до розуміння перспектив розвитку дитини дошкільного віку в усіх суперечностях мінливого світу. Для дитини головними соціальними інституціями залишаються сім'я та дитячий садок. І вихователь, за образним висловлюванням, є для дитини «денною мамою». То ж яким має бути сучасний вихователь?

У вітчизняній науковій літературі визначено значну кількість понять, які характеризують певний рівень розвитку та професійного становлення особистості педагога, здатного до ефективної реалізації педагогічних завдань. Серед них «професійна компетентність», «педагогічна майстерність», «професійна зрілість». Поняття «професійна компетентність» обумовлене широтою його змісту, інтегративним характером, що об'єднує такі поняття, як «кваліфікація», «професіоналізм», «професійні здібності» (за дослідженнями В. Введенського, 2003). Узагальнені результати досліджень вітчизняних науковців дозволяють виділити кілька видів компетентностей: соціально-психологічна компетентність, що характеризується як властивість індивіда ефективно взаємодіяти з людьми, які її оточують, у системі між-особистісних відносин (уміння орієнтуватися у соціальних ситуаціях, вибирати адекватні способи спілкування та ін.); комунікативна компетентність — єдність знань, вербальних і невербальних умінь і навичок спілкування; професійно-педагогічна компетентність розглядається як здатність до продуктивної взаємодії в умовах, які визначені педагогічною системою.

Голландська асоціація *SBL Stichting Beroepskwaliteit Leraren* (Асоціація з підвищення кваліфікації педагогів) виокремила сім компетенцій, що складають професійну компетентність. Отже, сім компетенцій — це:

- міжособистісні;
- педагогічні;
- предметні та методичні;
- організаційні;
- співпраця з колегами;
- співпраця в робочому середовищі;
- рефлексія та розвиток.

Зміст	Співпраця з дітьми	Співпраця з колегами	Співпраця в робочому середовищі	Рефлексія та розвиток
Компетенції				
міжособистісні	1	5	6	7
педагогічні	2			
предметні та методичні	3			
організаційні	4			

Таким чином, формування професійної компетентності відбувається в період професійної підготовки і продовжується протягом усього професійного життя. Але якщо в період навчання в університеті цей процес відбувається як командна діяльність, то в період професійної діяльності в більшості як процес саморозвитку й самовдосконалення. Крім того, для вдосконалення педагогічної майстерності неабияке значення має співпраця з колегами.

Сучасна концепція професійної підготовки майбутнього дошкільного педагога ґрунтується на засадах гуманної педагогіки та загальнолюдських цінностях і спрямовується на творчу самореалізацію особистості.

Для науковців і практиків, які задіяні у процесі «виховання вихователів», важливою є проблема розробки та застосування новітніх технологій, які сприятимуть якісному засвоєнню галузевих знань в єдності з індивідуально творчою самореалізацією особистості студента.

У посібнику висвітлюються основні ідеї теорії соціального конструктивізму, що покликані збагатити тренінгову технологію навчання.

Концепція посібника побудована на основних ідеях теорії соціал-конструктивізму.

Основні поняття цієї теорії:

1. Навчання — це діяльність.
2. Люди/діти навчаються по-різному.
3. Навчання може початися з будь-якого моменту та в будь-якому місці.
4. Багатозначні навчальні завдання збільшують мотивацію.
5. Знання будуються на багатому навчальному середовищі.
6. Існуючі знання поглиблюються та поширюються новими знаннями та навичками.
7. Оцінювання та зворотний зв'язок формують навчальний процес і наступну дію.
8. Навчання один з одним та один від одного.

Одним з основних завдань курсу, представленого в посібнику, є розкриття компетентнісної парадигми та представлення шляхів її впровадження в педагогічну практику як цілісного підходу до розвитку особистості.

Цей посібник підготовлено для майбутніх педагогів дошкільної та початкової освіти будь-якого виду навчання, а також для педагогів-практиків закладів дошкільної та початкової освіти.

Матеріали, подані в посібнику, сприятимуть розвитку професійної компетентності педагогів в організації ефективного навчально-виховного процесу в роботі з дітьми дошкільного та молодшого шкільного віку, розумінню сучасних поглядів зарубіжних науковців і практиків на проблему продуктивної педагогічної взаємодії з батьками вихованців. Вони також допоможуть розвивати відповідні професійні якості.

Матеріал подано у формі навчального курсу, розрахованого на 24 години, з орієнтовним навчальним планом і науково-методичними матеріалами для викладача.

Курс подається в чотирьох модулях:

I модуль **«Адаптивна освіта»** — розкрито зміст та особливості адаптивного навчання дітей дошкільного віку;

II модуль **«Вивчення дитини задля її розвитку»** — розкрито методики моніторингу прогресу дитини, охарактеризовано поняття благополуччя дитини, залученості її в навчально-виховний процес;

III модуль **«Співпраця з батьками та соціальний вплив»** — розкрито нові підходи до організації співпраці з батьками за принципом «Навчатись один від одного й навчатись разом»;

IV модуль **«Психологія успіху»** — розкрито суть психології успішного досвіду, відкритого простору та нові інтерпретації оцінки.

Навчальний курс розраховано на гнучку систему викладання, тобто курс може бути прочитаний у вигляді:

- навчальної дисципліни, розрахованої на семестр;
- навчально-практичного тренінгу;
- навчально-методичного семінару.

У змісті кожного модуля навчальної програми розкрито:

- загальний опис основної теми та підтем, детальний опис основних категорій, понять, технологій;
- практичні завдання;
- список використаної та рекомендованої літератури (зарубіжної та вітчизняної);
- роздавальний матеріал.

Ми сподіваємося, що представлений матеріал буде корисним і допоможе підвищити ефективність діяльності закладів дошкільної та початкової освіти в сучасних умовах розвитку освіти, а також буде активно використовуватись у системі підвищення кваліфікації керівників і педагогічних працівників.

*Марина Машовець, кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувачка кафедри дитячої творчості
Інституту розвитку дитини НПУ ім. М. П. Драгоманова,
Юлія Найдя, керівник проекту,
Всеукраїнський фонд «Крок за кроком».*

НАВЧАЛЬНИЙ ПЛАН

Назва модуля	Аудиторні				Самостійна робота
	Усього хвилин	Лекції	Семінари	Практичні	
Вступ до курсу	40	40			
Модуль I. Адаптивна освіта					
Тема 1.1. Особливості навчання дітей дошкільного віку	120	45		55	20
Тема 1.2. Педагогічна практика, орієнтована на адаптивну освіту	80	30		50	
Тема 1.3. Компетентності педагогів	80	40		30	10
Загальний час (хв)	280				
Модуль II. Вивчення дитини задля її розвитку					
Тема 2.1. Індикатори навчання, побудованого на досвіді	120	45		75	
Тема 2.2. Благополуччя та залученість. Спостереження та оцінювання	110	10		70	30
Тема 2.3. Моніторинг прогресу дитини	150	30		110	10
Загальний час (хв)	380				
Модуль III. Співпраця з батьками та соціальний вплив					
Тема 3.1. Навчатись один від одного й навчатись разом	240	80		160	
Тема 3.2. Посилення співпраці з батьками	160	70		90	30
Загальний час (хв)	400				
Модуль IV. Психологія успіху					
Тема 4.1. Психологія успішного досвіду	160	80		80	
Тема 4.2. Відкритий простір та оцінка	80			80	
Загальний час (хв)	240				
Усього аудиторних (хв/год)	1300/24				

ВСТУП ДО КУРСУ

ЗМІСТ ТЕМИ ТА ПРОПОНОВАНИЙ ЧАС

Вид навчальної діяльності	Тема	Пропонований час (у хвилинах)
Вступ до курсу		
Організаційна частина	Загальна презентація курсу, представлення учасників, правила взаємодії, очікування від учасників	40

ЗАГАЛЬНИЙ ОПИС

1. Лекція-презентація:

- Відкриття та привітання учасників.
- Ознайомлення учасників з метою, завданнями та структурою курсу.
- Використовуючи інформацію з передмови та вступної частини, розгляньте інші питання, які ви вважаєте важливими.

2. Практичне завдання «Правила взаємодії»

- Запропонуйте учасникам назвати правила взаємодії у групі, які допоможуть ефективній роботі.
- Запишіть правила.
- Уточніть зі всією групою зміст кожного з них.
- Наголосіть на необхідності дотримання правил у роботі під час занять.

3. Практичне завдання «Знайомство» та очікування учасників від семінару

Рекомендуємо організувати знайомство навколо таких питань:

- Інформація про учасників — деякі особисті факти, професійний досвід.
- Мотивація та очікування учасників від семінару/курсу.

МАТЕРІАЛИ ДЛЯ ВИКЛАДАЧА

В основі курсу лежить концепція соціал-конструктивізму. Згідно з її положеннями, дитина — це особа, яка активно конструює знання й уявлення у процесі взаємодії з навколишнім середовищем. Суть соціал-конструктивізму полягає в тому, що люди конструюють свою (соціальну) реальність у взаємодії з іншими. Нова інформація поєднується зі знаннями, що вже існують. Таким чином, особа, яка навчається, у нашому випадку дитина, творить свою власну суб'єктивну репрезентацію.

Відповідно, будь-яка навчальна програма має бути побудована на компетентнісному підході.

Компетентність визначається як уміння/навичка особи, що виявляється у формі успішної поведінки в певній залежній від контексту ситуації. Із часом компетентність може змінюватись і розвиватись до певної міри. Компетентність — це інтегроване утворення, що складається зі знань, умінь і ставлень, причому особисті риси й аспекти професійної діяльності також впливають на компетентності (їх розвиток) певним чином і певною мірою.

МОДУЛЬ 1. АДАПТИВНА ОСВІТА

Теми до розгляду:

- Особливості навчання дітей дошкільного віку
- Педагогічна практика, орієнтована на адаптивну освіту
- Компетентності педагогів

МОДУЛЬ 1. АДАПТИВНА ОСВІТА

ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН І ПРОГРАМА ПЕРШОГО МОДУЛЯ

Назва модуля	Усього хвилин	Аудиторні			Самостійна робота
		Лекції	Семінари	Практичні	
Модуль І. Адаптивна освіта					
Вступ до модуля	5	5			
Тема 1.1. Особливості навчання дітей дошкільного віку	115	40		55	20
Тема 1.2. Педагогічна практика, орієнтована на адаптивну освіту	80	30		50	
Тема 1.3. Компетентності педагогів	80	40		30	10
Загальний час (хв)	280				

ЦІЛІ МОДУЛЯ:

- познайомити з основними характеристиками адаптивної освіти, розкрити особливості навчальної діяльності сучасних дітей старшого дошкільного віку;
- сформулювати вміння створювати цілісний навчально-виховний простір через взаємодію всіх учасників освітнього процесу.

Актуальність модуля

Педагоги мають навчати таким чином, щоб користь від цього мали всі діти: тобто діти, які швидко розвиваються, діти, які мають особливі освітні потреби, обдаровані діти, діти, для яких мова викладання не є рідною, діти, які походять з іншого культурного середовища, діти із соціально та економічно неблагополучних родин. Перед педагогами постійно стоїть складне завдання — навчати дітей, беручи до уваги їхні індивідуальні особливості, стан здоров'я, релігійні вірування, культурні традиції сімей. Вони повинні звертати увагу на відмінності між дітьми, вибираючи відповідні методи навчання й виховання, використовуючи інноваційні підходи. Що у свою чергу вимагає від педагога високої професійної майстерності: педагогічних і дидактичних здібностей, навичок організації навчального процесу, здатності критично та творчо підходити до своєї роботи.

ВСТУП ДО МОДУЛЯ «АДАПТИВНА ОСВІТА»

- Представте цілі модуля та зробіть короткий огляд тем.
Тема 1.1. Особливості навчання дітей дошкільного віку.
Тема 1.2. Педагогічна практика, орієнтована на адаптивну освіту.
Тема 1.3. Компетентності педагогів.

ТЕМА 1.1. ОСОБЛИВОСТІ НАВЧАННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

ЗМІСТ ТЕМИ ТА ПРОПОНОВАНИЙ ЧАС

Вид навчальної діяльності	Тема	Пропонований час (у хвиликах)
Організаційна частина	Представлення мети, завдань, короткий огляд змісту теми	5
Лекція-презентація	Особливості навчальної діяльності сучасних дітей дошкільного віку	20
Практичне завдання	Визнання та виявлення відмінностей у навчанні	20
Лекція-презентація	Основні характеристики адаптивної освіти	20
Самостійна робота	Приклади власної практики	15
Практичне заняття	Підходи до освіти дітей молодшого віку	30
	Підсумок теми	5
Усього:		120

Мета:

розкрити сучасні наукові підходи до навчальної діяльності дітей дошкільного віку.

Завдання:

- уміти визначати особливості організації навчального процесу в сучасному дошкільному початковому закладі з урахуванням потреб кожної дитини;
- учитись узгоджувати форми роботи з базовими потребами дітей;
- тренуватись у набутті професійних навичок засобами самостійної та практичної діяльності.

Очікувані результати

Будуть сформовані:

- навички командної роботи;
- уміння аналізувати та узагальнювати матеріал;
- уміння будувати педагогічні взаємини з дітьми.

Роздавальний матеріал:

- «Адаптивна освіта».
- «Цеглини для будівництва».
- Бланк для рефлексії.

Термінологічний словник до теми

- Автономія** — самостійність і відповідальність кожної дитини.
- Адаптивна освіта** — вид освіти, яка пристосовується до рівня розвитку кожної дитини.
- Базові потреби** — умови для мотивації, взаємин, спроможності та автономії.
- Взаємини** — створення такого середовища, в якому діти відчувають себе захищеними та поцінованими.
- Дидактичні форми роботи** — залучення всіх дітей у навчальний процес за допомогою різних методів і прийомів.
- Концепція соціал-конструктивізму в навчанні** — теорія, за якої дитина розглядається як особистість, яка активно конструє знання й уявлення у процесі взаємодії з навколишнім середовищем.
- Навчальний зміст** — педагоги пропонують усім дітям такий навчальний зміст, який стимулює активну та вмотивовану навчальну діяльність.
- Організація уроку** — створення середовища, яке сприяє незалежній роботі дітей як індивідуально, так і спільно з іншими.
- Рефлексія** — індивідуальне та спільне розмірковування про методи роботи з дітьми.
- Спроможність** — педагоги посилюють впевненість дітей у власних силах.

ЗАГАЛЬНИЙ ОПИС ТЕМИ

1. Лекція-презентація «Представлення мети, завдань, короткий огляд змісту теми»

2. Лекція-презентація «Особливості навчальної діяльності сучасних дітей дошкільного віку»

Використайте матеріали, представлені в розділі «Матеріали для викладача».

3. Практичне завдання «Визнання та виявлення відмінностей у навчанні»

Опис завдання:

- Об'єднайте учасників у пари.
- Запитання до обговорення в парах: «Які особливості навчальної діяльності мають діти дошкільного віку?».
- Запропонуйте учасникам записати свої думки.
- Шляхом «мозкового штурму» складіть перелік особливостей навчання дітей дошкільного віку. Упевніться, що всім присутнім в аудиторії зрозуміла кожна з них.

4. Лекція-презентація «Основні характеристики адаптивної освіти»

Використайте матеріали, представлені в розділі «Матеріали для викладача».

5. Самостійна робота «Приклади власної практики»

Опис завдання:

- Роздайте учасникам роздавальний матеріал «Адаптивна освіта» та запропонуйте ознайомитися з ним.
- Запитання для самостійної роботи: «Прочитавши матеріал, наведіть приклади із власної практики із представленого».

- с. Запропонуйте 2–3-м учасникам представити свою практику та висловити загальні міркування про представлений матеріал.
д. Узагальнення викладача.

6. Практичне завдання «Підходи до освіти дітей молодшого віку»

Опис завдання:

- а. Об'єднати учасників у групи по 4–6 осіб.
б. Завдання для груп: «Побудувати» дитячий садочок/школу із запропонованих «цеглин». Візьміть до уваги, що найбільше значення має фундамент. За бажанням учасники можуть дати назву новобудові.
с. Наголосіть, що учасники самостійно вирізняють необхідні їм для будівництва цеглини.
д. Роздайте учасникам аркуші з нерозрізнаними «цеглинами».
е. На виконання завдання відведіть 15 хв.
ф. Запропонуйте учасникам переглянути роботи груп методом «галереї».

Матеріал для роботи: аркуші формату А–1, ножиці, клей, маркери.

7. Підсумок теми

Узагальнення викладача.

МАТЕРІАЛИ ДЛЯ ВИКЛАДАЧА

Матеріали до лекції-презентації

«Особливості навчальної діяльності сучасних дітей дошкільного віку»

Новий погляд на навчальну діяльність

Природа й механізм навчальної діяльності ще до кінця не вивчені. В останні десятиліття було здійснено багато реформ у навчанні. Нині в наукових колах і серед педагогів-практиків продовжується дискусія про те, що таке навчання і як найкраще його організувати. Але давайте спочатку подивимось у минуле, на те, як складався навчальний процес у нашої освіти раніше, і звернемось до сучасної практики освіти і інновацій.

Як виглядає навчання сьогодні?

Частіше ми можемо спостерігати таке:

- Є педагог і група дітей. Зазвичай у групі/класі столи та стільці стоять парами та рядами. Педагог володіє знанням, а дитина вважається порожньою посудиною, яку наповнюють цими знаннями. Знання дає педагог.
- Усім дітям одночасно дається однаковий матеріал. Сам процес чітко регламентований розкладом, і педагог підтримує однаковий темп викладання. Педагог для дитини є єдиним джерелом знань. Діти, які не встигають, отримують додаткову підтримку. У таких умовах мало уваги приділяється здатності до навчання, яка властива дітям від природи.

Розглядаючи цю ситуацію, спробуємо дати відповідь на запитання «Що ми маємо на увазі під терміном «навчання»?»

Візьмемо всього кілька слів, що стосуються навчання:

- «дитина» — особа, яка отримує освіту (отже, не той, хто навчається чомусь самостійно);
- «педагог» — особа, яка навчає (отже, той, хто організує інтенсивну навчальну практику, спрямовує, спостерігає та створює навчальне середовище);
- «навчальний час» — час, упродовж якого особа отримує освіту (отже, не враховується час, коли діти граються, досліджують, експериментують);
- «навчальний метод» — спосіб викладання або надання освіти (отже, не спосіб, у який ви навчаєтесь).

Ці визначення задають чіткий та однозначний курс, створюють просту картину навчання, оскільки навчальна діяльність прив'язується до викладання, і в цьому закладена та пасивність, яку відчували діти.

Новітні підходи до навчання тісно пов'язані із природним характером навчальної діяльності

Діти вчатьсь багатьом речам, у тому числі тим, яких їх навчають цілеспрямовано. У перші чотири роки свого життя діти навчаються природним шляхом. Зацікавившись певним предметом, вони тримають його в руках, маніпулюють, відчують, випробовують, установлюють зворотний зв'язок, відчують заохочення, досліджують, навчаються від інших дітей, навчаються спостерігаючи. Усі ці форми виявляються успішними. Діти чудово опановують ходіння без спеціальних занять. Так само без цілеспрямованих занять вони вчатьсь розмовляти, бо в них було середовище, в якому це було можливо.

Дієслово «навчатись» повинно мати підмет — «хтось навчається».

- «Навчатись» — це дієслово: ви навчаєтесь у процесі активного опрацювання чи дослідження чогось. Навчатись означає діяти, досліджувати, братись до роботи.
- «Навчатись» — це дієслово, яке повинно мати підмет: «хтось навчається». Ви навчаєтесь самі!
- «Навчатись» — це моновалентне дієслово: «хтось навчається», а не «навчається чомусь».
- Стосовно навчання в сенсі «викладання» можна сказати тільки одне: ви зрештою робите це самі, але у процесі взаємодії з тим, що вас оточує.

Насправді, навчатися це не те саме, що вивчати. Навчання відбувається на матеріалі досвіду, отриманого в реальній ситуації. А вивчення ґрунтується на матеріалі знань. Тобто в основі його лежать знання, які пояснює хтось інший і в яких ви не відіграєте активної ролі.

У навчанні результат великою мірою залежить від здатностей до навчання, які має кожна дитина. Здатність до навчання можна описати як здатність заново впорядковувати уявлення та пристосовувати поведінку, виходячи з особистого досвіду. Навчання — це активний і циклічний процес, під час якого ви впорядковуєте світ, намагаєтесь здобути знання про нього, знову обговорюєте те, що вам уже відомо, заново організовуєте існуючі знання та встановлюєте інші, нові зв'язки.

Як ученй, ви, здобуваючи професійну освіту, учитесь із середини. Ви вчитесь у процесі залученості. Ви надсилаєте сигнал, що відкриті для навчання. Для того щоб розпочався власне процес навчання, необхідна взаємодія з підготовленим навколишнім середовищем (тобто середовищем, яке організовано певним чином, щоб дати змогу навчатись увесь час). По суті, педагог є частиною такого середовища. Крім того, сюди слід віднести одногрупників, книжки, філми, комп'ютери, Інтернет та різні конкретні матеріали, які слугують джерелами, якими можна користуватись у процесі пізнання особливостей вибраного фаху.

Але пам'ятайте: навчання часто плутають з виконанням якоїсь роботи та зайнятістю. У багатьох випадках такі види діяльності, як переписування, заповнення пропусків і вивчення напам'ять, безпідставно відносять до категорії «навчання».

Як навчаються діти?

Як протікає процес навчання, які стимули сприяють його активізації і як його можна спрямовувати — усі ці питання вже давно є предметом вивчення педагогіки. Щодо них було запропоновано велику кількість теорій, переважна частина яких має дві спільні риси: індивідуальність й універсальність. Інакше кажучи, вони розглядають навчання як процес, що відбувається в мозку особи. Крім того, згідно з їх положеннями, цей процес є однаковим для всіх людей. Проте в останні роки все більший інтерес викликають теорії, автори яких стверджують, що навчання є також соціальною діяльністю, і в кожній дитини вона відбувається по-своєму.

Нові методики навчання враховують відмінності між дітьми. Навіть діти одних батьків відрізняються. Одному подобається щось робити, другий більше полюбає спершу почитати, а третьому до вподоби працювати разом з іншими. Кожна дитина має свій власний набір талантів: у когось добре розвинене образне мислення, хтось переважно цікавиться мовами, а комусь подобається музика. Якщо у своїй роботі, замість того щоб усе організовувати, ми будемо виходити з цих відмінностей, то постає завдання: створити такі умови для навчання, щоб задовольнити ці відмінності. Саме про це йдеться в наступних прикладах.

Приклад 1 «П'ятирічна Ганна й комп'ютер»

Ви відразу помічаєте, що вона не знає, що робити з усіма цими кнопками. Вона пробує, дивиться на результат, звертається по допомогу до когось із дорослих поблизу, коли це потрібно, і не припиняє спроб, поки їй цікаво.

Кожній дитині властиві допитливість і бажання пізнавати. Кожна дитина хоче навчатись і може відкривати для себе нове в безпечному середовищі.

Дитина звертається до інших (дітей чи дорослих) із запитаннями, коли це їй потрібно. Перешкод немає, є тільки мета — чогось навчитись. Навчання відбувається у взаємодії з довкіллям. Середовище посилає дітям сигнали й заохочує їх до пізнання. Як це зробити — залежить від самої дитини. Більшість дітей хочуть випробувати всі кнопки, вони натискають на них, дивляться, що станеться, яка кнопка що відкриває, чи є при цьому якийсь звук, і обмірковують свої дії.

Старші діти мають заздалегідь складений план і працюють більш зосереджено. Навчання передбачає взаємодію з навколишнім середовищем і, можливо, з іншими, але тільки тоді, коли в дитини є потреба. Навчатись означає конструювати, тобто створювати конструкцію реальності. Соціал-конструктивізм — новітня теорія про характер навчальної діяльності — підкреслює значення цих аспектів.

Приклад 2 «Як навчитись їздити на велосипеді?»

Немає встановленого часу, коли треба навчитись їздити на велосипеді. Одна дитина вміє це робити у три роки, інша — у шість. Важливо, щоб діти мали досвід. Уміння тримати рівновагу саме собою не приходить. Коли ж ми намагаємось використати силу примусу, то навчання їзди на велосипеді затягується в часі, це призводить до розчарувань,

утрати віри у власні сили, і вам зрештою хочеться відмовитись від велосипеда, бо немає відповідних умов. На жаль, ви також отримаєте зворотний ефект: дітям це більше не подобається. Кожна дитина може їздити на велосипеді, але це вміння з'являється в неї у свій час. Підбавдорення, безпека, рух і знаходження рівноваги, і все це у формі гри, дослідження, довіра — ось головні умови.

А якщо коротко: примусити навчатись неможливо. Усі діти, як троянди, розквітають у найбільш сприятливий для них час. Дитина не може не вчитись. Важливо навчатись того, що необхідно для задоволення потреб розвитку. Мається на увазі істинна потреба, а не нав'язана. Важливу роль відіграє належним чином організоване навчальне середовище із широким вибором можливостей для навчання. Подорожі в безпосереднє оточення можуть виявитись доволі захопливими. Діти не дуже цікавляться історією стародавнього Риму, вивчаючи її за книжками. Але коли вони бачать залишки великої імперії й відкривають її для себе, то історія для них ніби оживає і вже не здається такою віддаленою від сучасності.

Багато методик, які застосовуються в точних науках, передбачають використання експериментів. Але складається враження, що цією важливою складовою нехтують, оскільки вона вимагає багато часу. Діти, які мають змогу дізнаватись і проводити досліді, розуміють, що наука відкриває для них багато цікавого. Тоді в них виникає безліч запитань.

Спеціалісти, які розробляють методики, не можуть урахувувати інтереси різних дітей і пристосовуватись до них. Більше того, ви можете навчатись тільки тоді, коли розпочинаєте самостійний пошук і поєднуєте різні джерела. І метод тут може стати засобом навчання.

Що ви бачите?

Дітям складно наочно уявити те, чого вони навчаються. Не можна зазирнути в розум дитини, щоби побачити, що для неї означає та чи інша варіація. Деякі педагоги помилково вважають, що за допомогою тесту можуть визначити, чого діти навчилися. Найчастіше результати тесту свідчать про те, що діти вивчили чи які знання вони запам'ятали.

Про саме навчання ми знаємо дуже мало. Можна спробувати простежити потенційні способи навчання дітей. Деякі діти вчать, спостерігаючи за кимось, інші — у безпосередній діяльності. Дорослі несправедливо називають це байдкуванням. Але скільки людей навчилися чогось, спостерігаючи за діяльністю інших? Є діти, які залучаються в активну діяльність і у своїх учинках виходять із власного досвіду.

Інші ж діти приходять до такої дії або формують таке бачення, яке їм дійсно потрібне. Але для деяких дітей цей процес не припиняється. Вони хочуть вигадувати інші варіанти. Є діти, які справді можуть переносити свої уявлення й використовувати їх в абсолютно різних ситуаціях.

Деякі діти навчаються спостерігаючи, інші — в дії

Організувати та провести якісне спостереження за тим, як діти навчаються, нелегко. Але якщо ви робите це доволі часто разом з кількома іншими педагогами, то можете дечого навчитись самі. Узагалі, педагоги повинні визначити свої цілі й підходи до спостереження за навчальною діяльністю дітей. Питання в тому, чи готові ви вчитись у дітей.

Важливо, щоб діти почувались у безпеці й довіряли. Якщо вони знатимуть, що їх не залишали поза увагою, тоді вони зможуть пробувати і вчитись, виходячи зі своїх спроб.

Матеріали до лекції-презентації «Основні характеристики адаптивної освіти»

Педагоги мають навчати таким чином, щоб користь від цієї діяльності мали всі діти: тобто діти, які швидко розвиваються, діти, які мають особливі освітні потреби, обдаровані діти, діти, для яких мова викладання не є рідною, діти, які походять з іншого культурного середовища.

Перед педагогами постійно стоїть складне завдання — навчати дітей, беручи до уваги їхній фізичний стан, дати відповідний обсяг змісту та вкласти у відведений час. Вони повинні звертати увагу на відмінності між дітьми з різними пізнавальними й мотиваційними потребами, які з цих відмінностей випливають. І це додає складності їхній роботі.

Урахування відмінностей дітей вимагає від педагога високої професійної майстерності: педагогічних і дидактичних здібностей, навичок організації навчального процесу, здатності критично та творчо підходити до своєї роботи.

Також, зважаючи на відмінності між дітьми, з'являються нові вимоги до навчальних закладів, як окремих, так і тих, що співпрацюють між собою. Вони повинні на рівні політики передбачити спеціальні заходи для того, щоби педагоги були спроможні виконувати свою роботу — навчати так, щоб задовольняти потреби дітей, несхожих між собою.

Професійні навички педагога

У цьому розділі основна увага зосереджена на професійних навичках педагога. Ми почнемо з центрального елемента професійної майстерності — педагогічних взаємин між педагогом і дитиною. Специфіка педагогічних взаємин полягає в тому, що педагоги сприяють підвищенню рівня незалежності й відповідальності дітей. Вони постійно намагаються віднайти належну рівновагу між «безпекою» й «викликом». Крім того, вони повинні враховувати відмінності між дітьми.

Ми також розглянемо кілька базових умов для посилення мотивації дітей. Ми виходимо з тези, що педагоги пристосовують освіту до певних аспектів розвитку дітей. Діти прагнуть навчатись, але для цього необхідно виконати низку умов — вони мають відчувати, що вони:

1. у безпеці і що їх цінують;
2. спроможні;
3. незалежні.

Після цього ми розглянемо, як педагогічне ставлення може збагатити освітній процес:

4. вибір навчального змісту;
5. дидактичних форм роботи;
6. спосіб організації середовища у групі.

Перше ознайомлення з цими характеристиками може викликати трохи скептичну реакцію: «Легше сказати, ніж зробити».

Безумовно, пристосувати освіту до певних аспектів розвитку дітей не можна, якщо покладатись на інтуїцію чи стандартні методи. Це треба обмірковувати, бажано разом з колегами.

7. Зворотний зв'язок.

Загальна характеристика роботи у групі

Педагог створює для дітей безпечне середовище та складну ситуацію виклику, коли це їм потрібно, для того щоб вони розвивалися самі та підвищували свій рівень незалежності й відповідальності.

• Базові потреби • 1. Відносини. • 2. Спроможність. • 3. Автономія. • Навчальний процес • 4. Навчальний зміст. • 5. Форми роботи. • 6. Організація освітнього процесу. • Рефлексія • 7. Зворотний зв'язок	• Відмінності між дітьми іноді можуть бути досить великими. Педагоги • знають, що деяким дітям потрібні план і підтримка, а іншим — більше простору для самостійної роботи. Їм також відомо, що деякі діти мають потребу в безпечному середовищі, у той час як іншим більше до вподоби випробувати та дізнаватись нове про предмети й матеріали. • Досвід зробив педагогів більш чутливими до того, що діти бажують і що їм потрібно. І, крім того, вони працюють з дітьми, які здатні пояснити свої потреби. Педагог сам повинен спитати їх про це та скористатись отриманою інформацією. Педагоги й діти разом творять освітній процес. Для навчання необхідна активна залученість обох сторін.

Наріжним принципом будь-яких педагогічних взаємин є те, що діти під час навчання мають бути незалежними й діяти відповідально. Тому вони частково потребують допомоги з боку дорослого. Проте, як би ми до цього не ставились, рано чи пізно їм доведеться діяти самостійно. Діти мають розвиватись самостійно. Дорослі не можуть зробити це за них.

Зважаючи на це, стосунки між педагогом і дитиною у чомусь видаються суперечливими. З одного боку, дітям потрібне безпечне оточення, до якого належить педагог. Без такої атмосфери вони не здатні навчатись. А з іншого — усе, що робить педагог, спрямоване на те, щоби послабити зв'язок з дітьми. Діти повинні набувати самостійності й не можуть і надалі залежати від підтримки та допомоги своїх педагогів.

Ця суперечність є типовою для педагогічних взаємин. Педагоги стикаються з цим майже кожного дня: вони підтримують дітей і разом з тим створюють для них ситуацію виклику. Вони пропонують дітям певний план, структуру й водночас простір. Вони забезпечують підтримку (як соціально-емоційну, так і комплексну) і поруч з цим спонукають їх братись за складніші завдання, оскільки діти розвиваються тільки тоді, коли самі цього хочуть.

Таким чином, ми розпочинаємо із загальної тези про педагогічні взаємини педагога й дитини. Характеристика, яка може бути корисною в будь-якій вашій роботі і яку ви постійно усвідомлюєте:

- Педагог створює для дітей безпечне середовище й ситуацію виклику, для того щоб вони розвивались
- і підвищували свій рівень незалежності й відповідальності.

Коротке пояснення

- Це стосується *всіх дітей*. Наскільки б різними вони не були, передбачається, що педагоги мають знайти доцільне співвідношення між «підтримкою» й «викликом». Жодна дитина не повинна опинитись на самоті, так само жодна дитина не повинна продовжувати залежати від педагога. Це наша відповідна теза. Якщо впровадження такого підходу неефективне чи немає обгрунтованої позиції, на заклад освіти покладається завдання забезпечити належний догляд і підтримку з інших джерел.
- Навчання покликане сприяти розвитку дітей. Із цією метою педагоги зосереджуються на внутрішній мотивації дітей: навчання є ефективним тільки в тому випадку, коли діти самі прагнуть розвиватись.

- Із цієї тези випливає, що педагогічне завдання закладу освіти полягає в тому, щоби підвищувати рівень незалежності й відповідальності дітей.
- Також на основі цієї тези можна зробити висновок про необхідність сприятливої педагогічної атмосфери.

Базові потреби

Для дітей основним є розвиток і навчання. Це спостерігається в молодшому віці, коли вони досліджують оточуючий світ. Вони постійно зайняті поглибленням своїх знань, формуванням уявлень, умінь і навичок. Їм хочеться вміти робити те саме, що роблять старші діти й дорослі: одягатись, плавати, кататись на велосипеді, читати й писати.

У цьому процесі дітям необхідно відвести керівну роль, щоб вони не потребувати заохочень чи нагород. Вияляється, що вони мають внутрішню мотивацію до навчання. Своєю чергою, мотивація є однією з передумов навчання.

Які ж умови виникнення мотивації? Наведемо три базові потреби, які з цим пов'язані: безпечні взаємини, спроможність та автономія.

Взаємини

З досліджень нам відомо, що діти не навчаються, якщо вони відчують загрозу чи небезпеку. Крім того, негативний вплив на їхню пізнавальну активність справляють такі чинники, як страх і невпевненість. Їхній розум зайнятий іншими речами. Вони більше переймаються необхідністю виживання, ніж навчання.

У дітей, які зростають у безпечному й турботливому середовищі й відчувають любов і повагу з боку інших (дорослих та однолітків), є вільна увага й енергія, що спрямовується на навчання. Вони прагнуть навчатись, проявляти ініціативу, бажаної пізнати навколишній світ та управляти ним.

Спроможність

Кожний педагог знає, як впливають на розвиток дітей такі думки: «У мене не вийде, як би я не старався». Коли діти не впевнені в тому, на що вони здатні, то вони часто не можуть виконати і свою роботу.

І навпаки, така впевненість формується в дітей, які постійно мають бажання дізнаватись про щось нове. Вони іноді наочно це демонструють. Вони розуміють, що діяльність була успішною саме завдяки їм. Завдяки тому, що вони працювали, або завдяки тому, що в них «це добре виходить». Це добрий і важливий досвід для дітей. Чим більше такого досвіду вони мають, тим більше вірять у власні сили. Вони передчувають, що наступного разу в них вийде. Вони почуваються спроможними.

Автономія

Успіхи дітей посилюють і вашу віру у свої сили: «Я чудово справляюся зі своєю роботою!». Ви як педагог відчуваєте задоволення. Тому не дивно, що іноді ви приділяєте цим дітям увагу. У цій ситуації мотивація з'являється не тільки в дітей, а й у вас також, і ви проводите разом більше часу.

Діти хочуть робити щось самостійно, без допомоги чи підтримки дорослого. Вони мають внутрішню потребу в незалежності. І відчуття того, що вони вільні вибирати та приймати рішення, створює мотивацію. Діяльність, яка не дає дітям простору для здійснення власного творчого внеску, і під час якої діти відчують зайву опіку, призводить до втрати інтересу, й дітям вона здається нудною та непотрібною. Немає виклику, ситуації, яка би спонукала дітей проявити себе. Іноді діти опираються такому надмірному захисту й керівництву з боку дорослого.

Такими є базові потреби вмотивованої освіти. Ураховувати відмінності означає пристосовуватись до базових потреб дітей. Крім того, це передбачає спілкування з батьками та їх залученість у роботу з дітьми на рівних правах з педагогом. Ніхто не може знати дітей краще за їхніх батьків.

Діти почуваються спроможними, коли освітній процес відбувається добре. Коли в дітей усе добре в навчальному закладі, то ви як педагог схиляєтесь до надання їм більшої свободи для роботи та гри, оскільки вірите, що вони на це здатні.

Навчальний зміст

Відомо, що найпотужнішим стимулом є мета, яку ви самі для себе визначили. Тому педагоги повинні ставити перед собою цілі і працювати над їх реалізацією. Педагоги можуть попросити дітей установити критерії оцінки, і вони проведуть оцінювання та встановлюють зворотний зв'язок, на основі якого відбувається подальша діяльність. Інакше кажучи, при компонуванні навчального змісту для кожної дитини педагоги можуть віднайти слушний баланс між безпекою та викликом і намагатись його досягти.

Форми роботи

Педагоги можуть представити дітям початковий зміст за допомогою різних дидактичних форм роботи, наприклад, викладання, навчальної бесіди, форм кооперативного навчання та експериментів.

Використовуючи кожну з цих форм, педагог може створити як безпечне середовище, так і ситуацію виклику залежно від потреб дітей. Наведемо приклад. Без чіткої інструкції дітям бракує безпечного середовища, в якому вони б могли навчатись, тому навіть не починають навчатись. З такими дітьми педагоги повинні ретельно з'ясовувати структуру

(чи план). Але викладання не може бути однобічним. Важливо спостерігати за мотивацією та мірою залученості дітей для того, щоби спонукати їх до активної участі.

Занадто регламентована діяльність може викликати нудьгу й роздратування.

Тому важливо, щоб дидактичні форми роботи заохочували дітей до дослідження нових ситуацій, матеріалів, систем і понять та їх застосування в інших навчальних контекстах. Багато сучасних методів, наприклад, усвідомлене читання, практично зорієнтована математика та розвиток життєвих навичок, можуть стати у пригоді при вирішенні цього завдання.

Організація освітнього процесу

Рациональна та приваблива організація заняття дозволяє дітям самим вирішувати, як краще використати свій час. Те, яким чином ви організуєте освітній процес у дитячому колективі, також може створювати відчуття безпеки чи ситуацію виклику. Чітка структура, однозначні домовленості, які постійно виконуються, форма роботи, що спонукає дітей працювати разом і допомагати одне одному, можуть бути корисними для педагога та дитини. Ефективна організація заняття орієнтує обох на навчальну діяльність.

Але, крім того, важливо також, щоб організація освітнього процесу спонукала дітей брати ініціативу на себе. Такі умови можна створити, даючи дітям можливість працювати самостійно (індивідуально чи разом з іншими), самим планувати власну діяльність, виконувати та оцінювати її.

Рефлексія

Ми розглянули виховну й викладацьку діяльність педагога. Далі ми зосередимось на іншому аспекті їхньої роботи — на її обмірковуванні.

Часто робота педагога доволі складна, особливо коли вони прагнуть урахувати різноманітні потреби дітей. Ви як педагог можете досягти всю її складність, обмірковуючи її. Але саме розмірковування не означає, що ви здатні самотужки вирішити будь-яку проблему у своїй педагогічній діяльності. Такі рішення можна знайти в навчальному закладі чи поза ним, у колективі чи самостійно. Часто педагог може побачити легкі рішення для роботи з нескладними одне на одного дітьми. Це вимагає наснаги, творчості, здатності чітко характеризувати проблеми.

Ви повинні обмірковувати свою діяльність як педагога та вихователя: що ви робите і як це сприяє розвитку незалежності дітей? Розуміння комплексного характеру педагогічної діяльності і його врахування — це невід'ємна складова роботи педагога, яку можна прирівняти до викладання й виховання.

Навіщо потрібна рефлексія?

Обмірковування (самостійно чи разом з колегами) — це неперервний циклічний процес, покликаний забезпечити найефективніше врахування відмінностей у роботі з дітьми в колективі.

Рефлексія допомагає сформувати конкретні рішення або покращити власну роботу. Процеси виховання й викладання, які здійснює педагог, отримують більше уваги: проблеми аналізуються, рішення виробляються, упрощаються й оцінюються. Завдяки цьому ви можете уважніше ставитись до певних аспектів своєї діяльності, наприклад, до дидактичних форм роботи, організації, навчального змісту та власного підходу до задоволення базових потреб дітей. Але, як наслідок, ви також можете діти висновку, що вам бракує кваліфікації і необхідно підвищувати свій професійний рівень, наприклад, записатись на спеціальні курси, працювати під керівництвом наставника чи просто звернутись до колег по консультації.

З іншого ж боку, рефлексія не завжди вказує на конкретні рішення, але, що теж важливо, дає змогу об'єктивніше оцінити ситуацію. Вона може допомогти вам зрозуміти власну поведінку й поведінку дітей.

І РОЗДАВАЛЬНИЙ МАТЕРІАЛ ДО ТЕМИ 1.1

Тема 1.1. Роздавальний матеріал «Основні характеристики адаптивної освіти»

Взаємини

Педагоги створюють таке середовище, в якому діти відчувають, що вони захищені і їх цінують.

Аспекти

- Педагоги дають зрозуміти дітям, що до них можна звернутись і вони готові вислухати.
- Педагоги цікавляться роботою, грою та культурним середовищем дітей.
- Педагоги створюють умови для того, щоб діти разом працювали, грались і підтримували одне одного.
- Педагоги дотримуються укладених з дітьми домовленостей.

- г) Педагоги запобігають проявам сексизму, расизму, дискримінації та булінгу (поведінки, що принижує особу).
- д) Педагоги сприяють розвитку в дітей поваги та прийняття одне одним незалежно від їхнього походження, статі, особливостей розвитку, культурного чи соціального середовища тощо.
- е) Педагоги коректно поводяться з конфіденційною інформацією про дітей та ситуацією в їхніх родинах.
- є) Педагоги беруть до уваги відмінності дітей і потребу в безпечному середовищі та сприйнятті.

Умови

- а. Заклад освіти має розбудовувати політику запобігання сексизму, расизму, дискримінації та залякуванню.
- б. Заклад освіти гарантує нерозголошення особистості, конфіденційної інформації про дітей.
- в. Заклад освіти намагається створити в колективі атмосферу захищеності й толерантності.
- г. Заклад освіти залучає батьків у створення такої безпечної й толерантної атмосфери.
- д. Заклад освіти заохочує педагогів ретельніше працювати над питаннями, які стосуються етичного й культурного середовища дітей, а також їхньої соціалізації як хлопчиків і дівчаток.

Спроможність

Педагоги посилюють впевненість дітей у власних силах.

Аспекти

- а. Педагоги дають позитивний відгук на роботу й поведінку дітей, коли це доречно.
- б. Педагоги дають зрозуміти, що вірять у здібності дітей.
- в. Педагоги дають зрозуміти, що їхні очікування від дітей високі, проте реалістичні.
- г. Педагоги спонукають дітей визнавати власні заслуги в досягненні успіху.
- д. Педагоги сприяють розвитку соціальних навичок дітей, їхньої стійкості та наполегливості.
- е. Педагоги зважають на те, що не всі діти однаково впевнені у власних силах.

Умови

- а. Навчальним змістом передбачено створення таких ситуацій, в яких кожна дитина проживає певний досвід, що допомагає йому або їй сформувати компетентності.
- б. Політика навчальних закладів передбачає створення атмосфери досягнень, тобто кожна дитина повинна мати нагоду відчувати себе спроможною.
- в. У діяльності закладу враховуються відмінності в досягненнях дітей та різний темп навчання кожної дитини.

Автономія

Педагоги сприяють розвитку незалежності й відповідальності кожної дитини.

Аспекти

- а. Педагоги спонукають дітей мислити та приймати рішення.
- б. Педагоги дають дітям можливість розповісти про свій досвід, ідеї та уявлення.
- в. Педагоги аналізують внесок дітей.
- г. Педагоги заохочують дітей давати одне одному можливості для участі.
- д. Педагоги навчають дітей бути відповідальними у своїх діях.

Навчальний зміст

Педагоги пропонують усім дітям такий навчальний зміст, який дає стимул для активної та вмотивованої навчальної діяльності.

Аспекти

- а. Педагоги допомагають краще усвідомити зв'язки між одиницями навчального змісту.
- б. Педагоги допомагають дітям зрозуміти користь і важливість навчального матеріалу.
- в. Педагоги спонукають дітей визначати власні цілі й намагатись їх досягти.
- г. Педагоги створюють умови для того, щоб діти досліджували нові ситуації та матеріали самостійно.
- д. Педагоги допомагають дітям управляти процесом визначення й досягнення своїх цілей, урахування їхньої особистий темп роботи та зручний спосіб навчання.

Умови

- а. Педагоги визначають певну кількість цілей для дітей, які ґрунтуються на методичних рекомендаціях про різні аспекти розвитку та стандарти освіти.
- б. Ці цілі узгоджуються з основними цілями навчальної діяльності в цілому.
- в. Навчальний зміст відповідає викликам сьогодення.
- г. У навчальному змісті увага рівномірно приділяється різноманітним аспектам розвитку.
- д. Навчальний зміст сприяє розвитку та формуванню психологічної сфери; він справляє педагогічний та дидактичний вплив і формує соціальну відповідальність.
- е. Навчальний зміст є придатним для всіх дітей незалежно від їхніх відмінностей етичного й культурного характеру; він сприяє соціалізації хлопчиків і дівчаток, що у свою чергу дозволяє подолати рольові обмеження.
- ж. Політика закладу передбачає, що діти мають право визначати власні цілі.
- з. У закладі діє положення про надання необхідної допомоги дітям, які не можуть вчасно досягти визначених цілей.
- и. Заклад освіти має у своєму розпорядженні широкий вибір посібників і навчальних матеріалів, які відповідають

інтересам різних категорій дітей.

- й. Заклад освіти створює умови для активного залучення дітей в освітній процес шляхом використання інформаційно-комунікаційних технологій.
- к. Заклад освіти створює умови для вдосконалення ігрової діяльності, навчання за методом дослідження та підвищення рівня зацікавленості в кожній групі.

Форми роботи

Педагоги намагаються залучити всіх дітей у навчальний процес за допомогою різних дидактичних форм.

Аспекти

- а. Педагоги ставлять багато запитань у процесі викладання й навчальних бесід, дають змогу багатьом дітям висловитись і спонукають їх реагувати на відповіді однокласників.
- б. Педагоги встановлюють зворотний зв'язок і визначають, наскільки можливо спрямовувати дітей в їхній діяльності, виходячи з їхніх потреб.
- в. Педагоги підбирають для дітей такі дидактичні форми, які відповідним чином структуровані та створюють адекватну ситуацію виклику.
- г. Педагоги дають дітям змогу відігравати активну роль у виборі, плануванні й оцінюванні роботи та гри.
- д. Педагоги обговорюють роботу та гру з дітьми.
- е. Педагоги пристосовують дидактичні форми до потреб і здібностей дітей.
- ж. Педагоги заохочують дітей до обмірковування власної поведінки й поточної навчальної діяльності.
- з. Педагоги створюють умови для застосування результатів навчальної діяльності в інших ситуаціях.

Умови

- а. Заклад має широкий вибір навчально-методичних матеріалів і засобів, і педагоги вміють ними користуватись.
- б. Заклад уживає необхідні заходи для того, щоби педагоги вміли застосовувати різноманітні методи та форми роботи.
- в. Заклад здійснює спостереження й має діагностичні методи, які дають змогу визначити прогрес у розвитку дітей.

Організація освітнього процесу

Педагоги створюють середовище, яке сприяє незалежній роботі дітей як індивідуально, так і разом з іншими.

Аспекти

- а. Педагоги спонукають дітей активно обмірковувати та приймати рішення про організацію роботи та гри.
- б. Педагоги сприяють тому, щоб діти ефективно використовували свій час у процесі навчальних і розвивальних видів діяльності.
- в. Педагоги змінюють тривалість навчального часу залежно від здібностей і потреб дітей.

Умови

- а. У групі діють правила, які регламентують поведінку та домовленості про організацію роботи.
- б. Заняття цікаво й раціонально вибудовані.
- в. Спільна відповідальність за раціональну організацію набуває більшої ваги внаслідок ефективної співпраці та можливості залучати помічника педагога.

Рефлексія

Педагоги індивідуально та разом з колегами розмірковують над методами роботи з дітьми.

Аспекти:

- а. Педагоги розмірковують про те, як вони розуміють розвиток дітей.
- б. Педагоги замислюються над різними очікуваннями від дітей і про те, як можуть пояснити успіх чи невдачу своїх вихованців.
- в. Педагоги розмірковують над педагогічними відносинами між собою й дітьми.
- г. Педагоги замислюються над тим, як вони ставляться до етичних і культурних відмінностей між дітьми, хлопчиками та дівчатками, та про те, як це впливає на дітей.
- д. Педагоги методично спостерігають за розвитком дітей і вчасно помічають призупинення цього процесу.
- е. У процесі навчання педагоги спонукають дітей розмірковувати над проблемами та шукати шляхи їх вирішення.
- ж. Педагоги складають план роботи з вирішення навчальних і виховних проблем, визначених у результаті рефлексії.
- з. Педагоги працюють згідно зі складеним планом, переглядають та оцінюють його, за необхідності змінюють.
- и. Педагоги спільно розмірковують над тим, як можна й у подальшому виконувати свою роботу на відповідному професійному рівні та які підтримки вони для цього потребують.
- й. Педагоги аналізують навчальні процеси та процеси в колективі спільно з дітьми, розглядають можливі проблеми та визначають особисту роль.

Умови:

- а. Заклад освіти проводить політику комплексного підходу до оцінювання результатів освіти.
- б. Заклад освіти створює можливості й інструментарій для обліку, аналізу та вдосконалення необхідних педагогам знань, умінь і навичок.

- с. Заклад освіти розглядає результат як різницю між тим, що дитина знала або могла робити раніше, й тим, що вона знає тепер.
- д. Навчальна атмосфера сприяє тому, щоби педагоги разом обмірковували свою роботу.

Тема 1.1. Роздавальний матеріал «ЦЕГЛИНИ ДЛЯ БУДІВНИЦТВА»

Зелені «цеглини»

Педагоги дають дітям зрозуміти, що до них можна звернутись і вони готові вислухати	Педагоги дотримуються укладених з дітьми домовленостей
Педагоги сприяють розвитку в дітей поваги та прийняття одне одним незалежно від їхнього походження, статі, особливостей розвитку, культурного чи соціального середовища тощо	Заклад намагається створити в колективі атмосферу захищеності й толерантності
Педагоги дають позитивний відгук на роботу й поведінку дітей, коли це доречно	Педагоги дають зрозуміти, що вони вірять у здібності дітей
Навчальним змістом передбачено створення таких ситуацій, в яких кожна дитина набуває певний досвід, що допомагає їй переконатись у своїй спроможності	Педагоги дають зрозуміти, що їхні очікування від дітей високі, проте реалістичні
Педагоги заохочують дітей самостійно розмірковувати та примати рішення	Педагоги навчають дітей нести відповідальність за свою поведінку
Педагоги навчають дітей самостійно вирішувати проблеми	Діти залучаються в установлення правил, які регламентують поведінку

Червоні «цеглини»

Педагоги допомагають сформувати комплексне бачення й вибудувати зв'язки між елементами навчального змісту	Педагоги допомагають дітям усвідомити користь і значення змісту навчання
Педагоги створюють умови для того, щоб діти працювали над досягненням власних цілей у своєму темпі й використовували такий стиль навчання, який їм підходить	У навчальному змісті увага рівномірно розподіляється між великою кількістю різноманітних аспектів розвитку
Педагоги ставлять багато запитань у процесі навчальної діяльності та заохочують дітей до відповіді, дають можливість висловитись	Педагоги встановлюють зворотний зв'язок і визначають, наскільки можливо спрямовувати дітей в їхній діяльності, виходячи з їхніх потреб
Педагоги створюють умови для того, щоб діти застосовували набуті знання й уміння в інших ситуаціях	Заклад заохочує педагогів використовувати різні дидактичні форми роботи
Педагоги змінюють тривалість навчального часу залежно від здібностей і потреб дітей	У групі існують правила й домовленості про організацію роботи
Навчальне середовище організоване раціонально та привабливо для дітей	Заклади мають у своєму розпорядженні ресурси та матеріали для раціональної організації занять

Жовті «цеглини»

Педагоги замислюються над різними очікуваннями від дітей і про те, як вони можуть пояснити успіх чи невдачу	Педагоги розмірковують про свої педагогічні взаємини з дітьми
Педагоги замислюються над тим, як вони ставляться до етичних і культурних відмінностей між дітьми, хлопчиками та дівчатками, та про те, як це впливає на дітей	У закладі діє політика, яка визначає шляхи залученості батьків у розробку, виконання й оцінку індивідуальних планів для дітей
Педагоги аналізують навчальні процеси та процеси в колективі спільно з дітьми, розглядають можливі проблеми та визначають власну роль	Педагоги складають план вирішення навчальних проблем на основі результатів рефлексії
Педагоги працюють згідно зі складеним планом, постійно оцінюють його і на цій основі приймають рішення про зміни	Педагоги спільно розмірковують над тим, як можна й у подальшому виконувати свою роботу на відповідному професійному рівні та якій підтримки вони для цього потребують
Педагоги розглядають результат як різницю між тим, що дитина знала або могла робити раніше, й тим, що вона знає та виконує тепер	Навчальна атмосфера сприятлива для того, щоби педагоги разом обмірковували свою роботу

ТЕМА 1.2. ПЕДАГОГІЧНА ПРАКТИКА, ОРІЄНТОВАНА НА АДАПТИВНУ ОСВІТУ

ЗМІСТ ТЕМИ ТА ПРОПОНОВАНИЙ ЧАС

Вид навчальної діяльності	Тема	Пропонований час (у хвилинах)
Практичне заняття	Базові потреби дитини й педагогічна практика	45
Лекція-презентація	Риси адаптивної освіти. Зміна ролей педагога	30
	Підсумок теми	5
Усього:		80

Мета теми:

сформувати уявлення про адаптивну освіту як ефективну інтеракцію між педагогом і дитиною/дітьми.

Завдання теми:

- Показати вплив зміни ролі педагога на ефективність навчально-виховного процесу.
- Розкрити особливості використання спеціальних методик у ході спостережень за дітьми.
- Сприяти усвідомленню необхідності професійного самовдосконалення.

Очікувані результати

Слухачі зможуть:

- діяти в діалогах «дитина — ситуація», «діти — ситуація»;
- ураховувати статеві відмінності дітей в їхніх інтересах, зберігаючи гендерну рівність;
- давати дітям право вибору та самостійного пошуку рішень.

Роздавальний матеріал:

- Методика «Конструктивне втручання в бесіду».
- Бланки для спостережень.
- Бланк для рефлексії.

ЗАГАЛЬНИЙ ОПИС ТЕМИ

1. Практичне заняття «Базові потреби дитини й педагогічна практика»

Опис заняття

Частина І

Зазначте таке:

- Перед початком практичної роботи учасники ознайомлюються з методикою «Конструктивне втручання в бесіду», яка має бути застосована в ході виконання вправи «Базові потреби дитини й педагогічна практика».
- Познайомте учасників з роздавальним матеріалом «Конструктивне втручання в бесіду».

Частина ІІ

Перейдіть до безпосередньої роботи у групах:

- Об'єднайте учасників у групи по 4–6 осіб.
- Роздайте учасникам бланки для спостережень «Базові потреби дитини й педагогічна практика».
- Дайте учасникам 5 хвилин для ознайомлення зі змістом бланка для спостережень.
- Уточніть, чи всі твердження, зафіксовані на бланку спостережень, є зрозумілими.
- Для проведення спостережень використовуйте відеоматеріал.
- Запропонуйте учасникам поділитися враженнями про процес спостережень.

До уваги викладача! Зосередьте учасників саме на процесі проведення спостережень. Використовуйте поради з матеріалу «Конструктивне втручання в бесіду»

- Запитання для роботи у групах після перегляду відеоматеріалів:
 - Які втручання для забезпечення базових потреб дитини здійснив педагог/педагоги (використовуйте бланк спостережень)?
 - Яким чином втручання впливали на дітей?
 - Чого ви навчилися з цієї вправи?
- Викладач має допомагати учасникам у групах визначати втручання та їхній вплив на дитину, використовуючи методику конструктивного втручання в бесіду.

- і. Запитання «Чого ви навчилися з цієї вправи?» виноситься на загальне обговорення.
- ж. Попрацюйте зі слухачами над результатами використання методики конструктивного втручання в бесіду.
- к. Лекція-презентація «Риси адаптивної освіти. Зміна ролей педагога» є підсумком практичного заняття.

2. Лекція-презентація «Риси адаптивної освіти. Зміна ролей педагога»

Використайте матеріали, представлені в розділі «Матеріали для викладача».

3. Підсумок теми

Узагальнення викладача.

МАТЕРІАЛИ ДЛЯ ВИКЛАДАЧА

Матеріали до лекції-презентації «Риси адаптивної освіти. Зміна ролей педагога»

Освіта — це діалог.

Спеціалісти з когнітивної психології стверджують, що людина є передусім діяльною істотою, яка досліджує зовнішній світ активно й цілеспрямовано. Людина спрямовує всю свою увагу на опанування навколишнього середовища. Одним із глибинних стимулів людини є виживання. Проте в багатьох випадках таке виживання буде неможливим, якщо ми лише наслідуюмо інших. Треба проявляти ініціативу.

Наведемо три фундаментальні психологічні якості:

- незалежність;
- компетентність;
- взаємини.
- У навчальному закладі дитина є незалежною тоді, коли здатна істотно впливати на організацію власного навчального процесу.
- Вона впевнена в собі, якщо має адекватну самоповагу й вірить у можливість успішного виконання (навчальних) завдань.
- І третій елемент — взаємини — визначає міжособистісні стосунки між дитиною та педагогом. Дитина знає, що педагог сприймає (або не сприймає) її як «важливого іншого».

Педагоги мають:

- бути відкритими для спілкування з дітьми, тоді дітям легко бути налагодити контакт з педагогом;
- керувати процесом, створювати дружню атмосферу та забезпечувати умови для того, щоб діти теж мали певну відповідальність і залучалися в участь у навчально-виховному процесі;
- поважати дітей і намагатися забезпечити таке саме ставлення дітей один до одного;
- створювати мотивацію, стимулювати, заохочувати;
- створювати умови для того, щоб діти могли працювати самостійно й разом з іншими;
- забезпечувати впорядкований та організований навчально-виховний процес.

Риси адаптивної освіти

Значення адаптивної освіти не зводиться до простої диференціації поточних освітніх методів. Вона охоплює такі питання, як педагогічний клімат, атмосфера, обмірковування власної педагогічної практики та ставлення. Адаптивна освіта також спонукає педагогів до рефлексії над тим, як вони розуміють відмінності між дітьми.

Адаптивна освіта є новим поглядом на взаємодію між педагогами й дитячими колективами. Діти навчаються не тільки у спілкуванні з педагогом, вони також навчаються від інших дітей і разом з ними.

Педагоги: зміна ролей

Адаптивне викладання — це спосіб діяльності педагога, який передбачає певну організацію навколишнього середовища для приведення його у відповідність з індивідуальними відмінностями особи, яка навчається.

Упровадження адаптивної освіти потребує педагогів нового типу.

У міру того як діти розвивають свої вміння та здібності завдяки досвіду та з урахуванням відповідних освітніх цілей, здійснюється адаптація викладання, щоби зробити досвід менш нав'язливим. Зменшення міри втручання, інструкцій і посередництва з боку педагога дозволяє знизити навантаження дитини у плані обробки інформації та/або поведінки. Як наслідок, зростає потреба в регулюванні дитиною власної діяльності. Дитина адаптується, і педагог має робити те саме.

Пригадаємо імена деяких просвітян, які своєю науковою працею та ідеями сприяють формуванню системи підготовки педагогів, в якій основна увага приділяється адаптивним методикам. Наприклад, Шульман (1987, с. 13) доводить, що «мета педагогічної освіти полягає не в тому, щоби передавати теоретичні знання чи навчати педагогів чинити за заздалегідь визначеними правилами, а навчати їх ґрунтовно обмірковували власну педагогічну діяльність і кваліфіковано працювати».

РОЗДАВАЛЬНИЙ МАТЕРІАЛ ДО ТЕМИ 1.2

Методика «Конструктивне втручання в бесіду»

1. Активне слухання	Інша особа	Дивитись на співрозмовника, «хм», «так» «Тобто, ви кажете» «Вам це непросто» «Найважливіше те, що...» «Продовжуйте розповідати про...» «...усе ще триває» «Як щодо...?» «Тобто ви маєте на увазі...» «Дозвольте розповісти вам...» «А ви думали про...» «Було б непогано...» Ви «Ви не можете так чинити!»
2. Узагальнення		
3. Відображення почуттів		
4. Визначення пріоритетів		
5. Постановка запитань		
6. Підтримка		
7. Додаткові запитання		
8. Інтерпретація		
9. Інформування		
10. Пропонування		
11. Порада		
12. Критика		

Бланк для спостережень

		Великою мірою	Іноді	Ніколи
Взаємини				
1	Педагоги дають дітям зрозуміти, що до них можна звернутись і вони готові вислухати			
2	Педагоги цікавляться роботою, грою та культурним середовищем дітей			
3	Педагоги заохочують дітей працювати разом і підтримувати одне одного			
4	Педагоги виконують укладені домовленості			
Компетентність				
5	Педагоги дають дітям зрозуміти, що до них можна звернутись і вони готові вислухати			
6	Педагоги цікавляться роботою, грою та культурним середовищем дітей			
7	Педагоги заохочують дітей працювати разом і підтримувати одне одного			
8	Педагоги виконують укладені домовленості			
Автономія				
9	Педагоги дають дітям зрозуміти, що до них можна звернутись і вони готові вислухати			
10	Педагоги цікавляться роботою, грою та культурним середовищем дітей			
11	Педагоги заохочують дітей працювати разом і підтримувати одне одного			
12	Педагоги виконують укладені домовленості			

ТЕМА 1.3. КОМПЕТЕНТНОСТІ ПЕДАГОГІВ

ЗМІСТ ТЕМИ ТА ПРОПОНОВАНИЙ ЧАС

Вид навчальної діяльності	Тема	Пропонований час (у хвилинах)
Лекція-презентація	Компетентності педагога й адаптивна освіта	10
Практичне заняття	Робота з анкетой «Ви готові?»	30
Лекція-презентація	Представлення педагогічних стандартів «Крок за кроком»	30
Самостійна робота	Рефлексія	10
Усього:		80

Мета теми:

розкрити особливості професійного розвитку педагога та формування педагогічних компетенцій.

Завдання теми:

- розкрити значення професійної компетентності для впровадження адаптивної освіти;
- показати взаємозв'язок постійного самоаналізу педагогічної діяльності з реалізацією концепції соціал-конструктивізму;
- сформувати позитивне ставлення до вибору адаптивної технології у власній педагогічній діяльності.

Очікувані результати

Слухачі будуть уміти:

- Бути відкритими для спілкування з дітьми.
- Забезпечувати ефективний навчально-виховний процес.
- Створювати умови для самостійної діяльності кожної дитини, а також дітей між собою (разом з іншими дітьми).
- Бути налаштованими на постійний професійний саморозвиток і мати бажання ділитися своїми знаннями.

Роздавальний матеріал:

- Анкета «Ви готові?».
- Бланк для рефлексії.

ЗАГАЛЬНИЙ ОПИС ТЕМИ

1. Лекція-презентація «Компетентності педагога й адаптивна освіта»

Використайте матеріали, представлені в розділі «Матеріали для викладача».

2. Практичне завдання: робота з анкету «Ви готові?»

Опис завдання:

- Роздайте учасникам анкету «Ви готові?».
- Учасники опрацюють анкету.
- Узагальнення викладача: постійне виконання представлених в анкеті практик на високому рівні сприяє реалізації концепції соціал-конструктивізму та розвитку адаптивної освіти. Ці практики є основою педагогічних стандартів, розроблених міжнародною асоціацією «Крок за кроком» за участю провідних фахівців у галузі освіти дітей молодшого віку.

3. Лекція-презентація «Представлення педагогічних стандартів «Крок за кроком»

Використайте матеріали, представлені в розділі «Матеріали для викладача».

4. Практичне завдання «Підсумки теми, рефлексія»

Опис завдання:

- Зробіть підсумок теми.
- Роздайте учасникам бланки для рефлексії.

МАТЕРІАЛИ ДЛЯ ВИКЛАДАЧА. ТЕМА 1.3

Матеріали до лекції-презентації «Компетентності педагога й адаптивна освіта»

Зовнішні та внутрішні аспекти професіоналізму

Професіоналізм і професійний розвиток є ключовими принципами освітньої політики, однак чіткого розуміння цих понять немає. Вони охоплюють низку питань, що стосуються розвитку викладання як професії, підвищення професіоналізму викладання та розробки теорій, технологій і методів викладання. Це споріднені, проте не тотожні процеси. Іноді вони є незапланованим і некерованим результатом загальних змін у суспільстві. Викладання оформилося як фах у неперервному процесі розподілу праці. Так само методики викладання є наслідком стандартизованого розвитку навчальних закладів у епоху індустріального суспільства. Групи, об'єднані за професією, мають детальні стратегії зовнішнього спрямування, покликані підтримувати й підвищувати соціальний статус професії (зовнішня професіоналізація). У деяких групах існують стратегії, спрямовані на них самих, тобто внутрішні, які покликані забезпечити вдосконалення практики (внутрішня професіоналізація). Внутрішній аспект професіоналізму (який, на нашу думку, є вирішальним) — це практика, що ґрунтується на знаннях. У сучасному розумінні це практика, яка спирається на наукові досягнення та вдосконалюється шляхом розвитку методів, виходячи з наявної фактичної інформації. Розпізнати професіоналізм можна за його основною схемою професійної практики, регулятивного циклу, в якому після етапів спостереження й діагностики відбуваються розробка, планування, реалізація та оцінка, після чого цикл розпочинається знову.

Компетентності педагогів

Компетентності визначаються як уміння/навичка особи, що проявляється у формі успішної поведінки в певній залежній від контексту ситуації. Із часом компетентність може змінюватись і розвиватись до певної міри. Компетентність являє собою інтегроване утворення, що складається зі знань, умінь і ставлень, причому особисті риси й аспекти професійної діяльності також впливають на компетентність певним чином і певною мірою.

Ці компетентності і були відпрацьовуються до рівня стандартів і пов'язані з конкретними аспектами та типовими ситуаціями у професії педагога. Слухачі повинні самі формувати власні компетентності.

У програмах підготовки педагогів ця мета досягається шляхом створення насиченого навчального середовища, в якому поєднуються знання, уміння, навички, ставлення, особисті риси й аспекти професійної діяльності. Слухачі повинні сформувати сім компетентностей:

- 1) міжособистісну;
- 2) педагогічну;
- 3) володіння змістом предмета й методикою;
- 4) організаційну;
- 5) співробітництво з колегами;
- 6) співпрацю з робочим середовищем;
- 7) рефлексію й розвиток.

Матеріали до лекції-презентації

«Представлення педагогічних стандартів «Крок за кроком»

Міжнародна асоціація «Крок за кроком» (International Step by Step Association — ISSA) заснована в 1999 році недержавними організаціями 28-и країн, що реалізують програму особистісно зорієнтованої освіти «Крок за кроком». Одним з видів її діяльності стала розробка стандартів програми «Крок за кроком» і стандартів для педагогів. Розробка стандартів тривала два роки. Потреба у стандартах у мережі ISSA була пов'язана з великою популярністю програми та швидким поширенням у країнах, які її реалізують. Стандарти необхідні не тільки для того, щоб офіційно відзначити педагогів, котрі реалізують ідеї ISSA про якісну освіту, а і щоб забезпечити необхідну мотивацію професійного розвитку вчителів, які ще не відповідають стандартам, через надання їм структурованого механізму постійного фахового зростання.

Стандарт (за визначенням ISSA) — твердження, що визначає суттєві знання та навички, які набуваються у процесі навчання у школі. Суттєві знання охоплюють найважливіші ідеї, питання, принципи та концепції з усіх дисциплін. В Україні під стандартом розуміється еталон оцінки якості.

Мета стандартів програми «Крок за кроком» і стандартів для педагогів — допомогти програмам, які прагнуть забезпечити якісний освітній досвід для дітей і сімей. **У стандартах викладені** найважливіші принципи, яких необхідно дотримуватись при оцінюванні освітніх програм для дітей дошкільного та молодшого шкільного віку, а також педагогічного персоналу. Стандарти програми «Крок за кроком» і стандарти для педагогів є унікальним баченням взаємозв'язку між дошкільною та початковою освітою та відкритим суспільством завдяки визнанню показникам якості.

Стандарти програми «Крок за кроком» розроблені для педагогів, адміністрації шкіл, представників місцевих управлінь освіти, регіональних інститутів післядипломної педагогічної освіти, Міністерства освіти і науки України, вищих педагогічних закладів освіти, представників громадськості та батьків, які цікавляться питаннями якості освітніх програм для дітей раннього, дошкільного, молодшого шкільного та середнього віку.

1. Індивідуалізація

Педагоги використовують свої знання про розвиток дітей, а також свої взаємини з дітьми та їхніми родинними для того, щоб цінувати своєрідність кожного класу та враховувати унікальні потреби й потенційні можливості кожної дитини.

2. Навчальне середовище

Педагоги сприяють створенню інклюзивних класів зі стимулюючою атмосферою взаємної уваги, організуючи навчальне середовище таким чином, щоб діти не боялись іти на ризик у процесі навчання, практикували демократію та працювали як у співробітництві з іншими дітьми, так і самостійно.

3. Участь родини

Педагоги налагоджують партнерські стосунки з батьками, щоб забезпечити максимальну підтримку дітей і максимально задовольнити їхні потреби, які виникають у процесі розвитку та навчання.

4. Методи викладання, які забезпечують осмислене навчання

Педагоги розробляють і застосовують різні методи, спрямовані на осмислення дітьми понять, а також покликані сприяти інноваціям, творчості, самостійному вивченню, соціальній співпраці та процесу «дослідження» як у межах окремих предметів, так і на міждисциплінарному рівні.

5. Планування та оцінювання

Педагоги розробляють плани на підставі національних стандартів і програми, тих цілей, які окреслює навчальний заклад, індивідуальних потреб дітей, а також використовують систематичний підхід під час спостереження за розвитком кожної дитини та його оцінювання.

6. Професійний розвиток

Педагоги регулярно оцінюють і підвищують якість, ефективність своєї роботи, а також разом з колегами удосконалюють програми та практику роботи з дітьми та їхніми родинними.

7. Соціальна інклюзія

Педагоги сприяють поширенню й моделюють цінності та поведінку, що підтримують права людини, соціальну інклюзію та створення відкритого демократичного громадянського суспільства, включаючи захист прав усіх меншин.

Як можна використовувати стандарти?

- Педагоги та представники громадськості можуть використовувати стандарти для обговорення та визначення якості освітніх послуг.
- Стандарти — ефективний інструмент якості освітніх послуг для фахівців, які прагнуть удосконалити методи своєї діяльності, ставлять перед собою відповідні завдання фахового розвитку та розробляють плани досягнення високих професійних результатів.
- Педагоги можуть використовувати стандарти з метою здійснення самоаналізу своєї практики.
- Стандарти можуть слугувати джерелом інформації для розробки навчальних програм.
- Керівники освітніх закладів, представники місцевих управлінь освіти можуть використовувати стандарти для порівняння з існуючою практикою та розробки комплексного плану постійного вдосконалення діяльності школи.
- Вищі педагогічні заклади освіти та інститути післядипломної педагогічної освіти можуть використовувати стандарти для поєднання теорії з педагогічною практикою.
- Недержавні організації можуть використовувати стандарт як гарант професійної якості при розробці проектів отримання додаткового фінансування.

РОЗДАВАЛЬНИЙ МАТЕРІАЛ ДО ТЕМИ 1.3

ТЕСТ: Самоконтроль — ви готові?

- 1 — рідко;
- 2 — іноді;
- 3 — постійно.

ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЯ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ

- _____ взаємодію з кожною дитиною?
- _____ демонструю дітям свою прихильність, інтерес і повагу до того, що вони роблять?
- _____ використовую дружельюбні та ввічливі слова, дії?
- _____ розмовляю з дітьми на рівні їхніх очей?
- _____ розмовляю з усіма дітьми впродовж дня?
- _____ називаю кожну дитину на ім'я?
- _____ використовую позитивний невербальний зв'язок з дітьми?
- _____ бачу сильні сторони особистості кожної дитини та її досягнення впродовж певного часу?
- _____ забезпечую кожній дитині визнання?
- _____ розмовляю з родинами про досягнення їхніх дітей?
- _____ пишу листи?
- _____ телефоную?
- _____ методи навчання, які я використовую, та мої очікування відповідають здібностям дітей, обумовленим їхнім розвитком?
- _____ працюю/взаємодію з дітьми відповідно до їхнього рівня розвитку?
- _____ даю дітям рівні можливості брати участь у всіх видах діяльності?
- _____ дію як організатор навчального процесу, що сприяє індивідуальному росту відповідно до темпів розвитку кожної окремої дитини?
- _____ розробляю завдання з урахуванням відмінностей у стилях навчання дітей?
- _____ даю дітям можливість вибирати завдання?
- _____ даю дітям достатній час для індивідуальної роботи та роботи у групах (на вибір)?
- _____ використовую матеріали, що підходять для різних віку й рівнів розвитку навичок?
- _____ створюю групи та заохочую ігри та процес «дослідження»?
- _____ розмовляю з дітьми про те, що для них важливо?
- _____ даю дітям можливість обмінюватись ідеями з іншими дітьми?
- _____ визнаю та підтримую внесок різних етнічних груп?
- _____ використовую матеріали та обладнання, що відображають різноманіття дітей і родин у групі?
- _____ приділяю увагу культурі та традиціям дітей та їхніх родин?
- _____ даю можливість дітям та їхнім батькам створювати матеріали для навчання, що відображають національні традиції та звичаї?

ОРГАНІЗАЦІЯ НАВЧАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА

- _____ створюю центри діяльності, які дають дітям змогу вільно переміщатись у групі, а також спонукають їх робити вибір та активно вчитись?
- _____ забезпечую дітям індивідуальні місця для зберігання їхніх особистих речей?
- _____ застосовую матеріали, що відповідають рівню розвитку дітей (включаючи матеріали, розроблені педагогами), які відображають їх різні расові, статеві, а також вікові особливості і які можна адаптувати для використання всіма дітьми?

- _____ заохочую ігри, експерименти, «дослідження» з використанням багатоцільових матеріалів, які передбачають можливість творчих рішень?
- _____ розташовую роботи дітей на рівні їхніх очей у груповій кімнаті, щоб їх могли бачити всі?
- _____ змінюю фізичний простір для задоволення потреб різних вікових груп?
- _____ змінюю навколишнє середовище відповідно до потреб кожної дитини та змісту предмета?
- _____ оцінюю необхідність зміни фізичного простору впродовж часу, у міру дорослішання дітей (інтелектуального та фізичного)?
- _____ застосовую матеріали, що спонукають дітей самостійно шукати інформацію (словники, енциклопедії тощо)?
- _____ розширюю педагогічні ресурси, використовуючи ресурси місцевої громади (бібліотеки, клуби, члени громади тощо)?
- _____ розробляю матеріали, які «індивідуалізовано» залежно від виду діяльності та потреб дітей?
- _____ заохочую, коли діти роблять оголошення, ініціюють заходи та мають обов'язки у групі?
- _____ є прикладом толерантного ставлення та позитивних способів спілкування, зокрема у вирішенні проблем і конфліктів?
- _____ залучаю дітей у процес розробки чітких і зрозумілих вимог до поведінки та участь у заняттях за допомогою визначення правил групи та їх наслідків?
- _____ проявляю повагу до думок і суджень кожної дитини?
- _____ заохочую і є прикладом позитивної взаємодії?
- _____ визнаю за дітьми право вибору та створюю можливості для його реалізації?
- _____ чітко формулюю очікування, ідеї, цілі?
- _____ використовую ситуації в навчальному закладі або громаді для того, щоб допомогти дітям виявляти випадки дискримінації, упередженості та стереотипів; обговорюю з дітьми етичні аспекти нерівності?
- _____ створюю можливості для прийняття спільних рішень і розробки загальних правил (наприклад, дебати, переговори тощо)?
- _____ створюю можливість (наприклад, під час ранкової зустрічі) і користуюсь відповідними випадками для того, щоб діти могли реалізувати на практиці прийняття компромісних рішень і досягнення консенсусу?
- _____ розставляю меблі таким чином, щоб діти могли працювати індивідуально, у малих чи великих групах?
- _____ створюю ситуації, в яких діти співпрацюють один з одним, виконують щось по черзі й допомагають один одному для досягнення позитивного результату?
- _____ спрямовую та стимулюю процес саморегулювання в дітей, надаючи їм матеріали й час для вибору та планування власних занять?
- _____ чітко формулюю очікування від участі та поведінки дітей під час спільної роботи?

УЧАСТЬ РОДИН

- _____ розвішую в навчальному закладі плакати, які вітають батьків у групі й навчальному закладі?
- _____ готую та даю письмову інформацію для відвідувачів, щоби спрямовувати їхню участь у навчальному процесі?
- _____ інформую батьків про довгострокові та короткострокові плани?
- _____ забезпечую зайнятих батьків інформацією про те, як вони можуть брати участь у навчальному процесі?
- _____ запрошую членів родин та ознайомлюю їх із філософією, цілями, методологією, процедурами функціонування закладу освіти, даючи їм письмові матеріали, презентації у дні відкритих дверей?
- _____ вітаю батьків, коли вони приводять і забирають дитину?
- _____ індивідуалізую спілкування з родинами?
- _____ відвідаю родини вдома?
- _____ веду записи та використовую блокноти для підтримки контакту між родиною та школою?
- _____ телефоную батькам, щоби повідомити інформацію про повсякденні події чи зміни у фізичному або емоційному стані дитини?
- _____ проводжу співбесіди з батьками для обговорення процесу навчання й досягнень їхньої дитини, труднощів, які виникають у неї, а також для одержання інформації про очікування, цілі, тривоги та потреби батьків?
- _____ прошу батьків зробити внесок у розвиток критеріїв оцінки?
- _____ пишу звіти про успіхи кожної дитини?
- _____ збираю портфоліо кожної дитини, в якому накопичую письмову інформацію та зразки робіт дитини?
- _____ заохочую батьків пропонувати теми та обмінюватись досвідом і матеріалами?
- _____ здійснюю опитування батьків, щоб довідатись, який у них є досвід, і чи хочуть вони брати участь у роботі закладу освіти?
- _____ використовую різні види письмової інформації (оголошення, особисті запрошення, бюлетені) для того, щоби повідомити батькам про проекти та заходи, що проводяться у групі, та запросити взяти в них участь?
- _____ заохочую участь членів родин в організації походів, екскурсій, спортивних заходів, спектаклів, таборів, а також літніх і зимових канікул для дітей?
- _____ даю інформацію про розвиток і навчання дитини, яку батьки можуть використати вдома?
- _____ забезпечую ресурси, які батьки можуть використати для того, щоб розширити та доповнити навчальні заняття, проведені у групі?
- _____ організую інтерактивні семінари, моделюючи рішення проблем?
- _____ обговорюю з батьками їхні цілі в розвитку, вихованні й навчанні дітей?

- _____ для забезпечення послідовної роботи з дітьми обговорюю з батьками питання виховання та розвитку дитини, включаючи вплив культурного середовища?
- _____ організую вечори для батьків, де вони можуть обмінятися досвідом і навичками з виховання дітей?
- _____ пропоную батькам і заохочую їхню участь у спеціальних програмах, що допомагають їм виступати на захист прав дітей у галузі освіти?
- _____ налагоджую контакти з важливими організаціями місцевої громади з метою одержання ресурсів для дітей та їхніх родин?
- _____ заохочую родини налагоджувати зв'язки з іншими родинами та асоціаціями для обміну інформацією й підтримкою?
- _____ інформую місцеві засоби масової інформації про події, що відбуваються в навчальному закладі?

МЕТОДИ ВИКЛАДАННЯ

- _____ даю дітям можливість здійснювати вибір у роботі групи та щодня планувати, чого вони досягнуть за день?
- _____ використовую різні технології та візуальні засоби (плакати, тимчасові таблиці, відеокасети, касети, роздавальні матеріали, ігри)?
- _____ адаптую навчальні підходи для того, щоб урахувати потреби та інтереси дітей?
- _____ адаптую матеріали для того, щоб урахувати потреби та інтереси дітей?
- _____ розробляю додаткові розвивальні вправи для дітей, які раніше виконують завдання у групі?
- _____ даю дітям можливість відповідати за спільну роботу та вирішення проблем для досягнення спільної мети?
- _____ організую роботу дітей у різних групах (парах, малих чи великих групах)?
- _____ поважаю правила та норми, ухвалені у групі?
- _____ розвішую у групі різні матеріали, що регулюють спільну роботу дітей (критерії роботи у групі, визначення різних ролей тощо)?
- _____ керуюся засадами справедливості та неупередженості, розділяючи дітей на групи, визнаючи їхню компетенцію, зусилля та досягнення?
- _____ розставляю меблі таким чином, що діти можуть працювати окремо, у невеликих групах чи у великій групі?
- _____ чітко визначаю очікування/вимоги, визначаючи конкретні ролі для того, щоби сприяти співпраці між дітьми?
- _____ здійснюю зміни та адаптацію таким чином, щоб усі діти могли успішно брати участь у спільній роботі?
- _____ даю дітям можливість працювати над чимось по черзі, слухати один одного та обмінюватися матеріалами?
- _____ виховую позитивні почуття та емоційне благополуччя?
- _____ розвиваю соціальні навички та знання?
- _____ спонукаю дітей мислити, міркувати, брати під сумнів та експериментувати?
- _____ стимулюю розвиток мовленнєвих навичок і грамотності?
- _____ підвищую рівень фізичних навичок?
- _____ даю матеріали, що відображають відмінності між дітьми у групі, які стосуються статі, культури, а також відмінності у використанні того чи іншого виду діяльності (наприклад, сімейні книги тощо)?
- _____ ставлю запитання відкритого типу?
- _____ використовую спеціальні вправи-«зарядку» (енерджайзери) для переходу від одного виду діяльності до іншого?
- _____ використовую матеріали, що сприяють розвитку вмінь знаходити рішення та залагоджувати проблеми?
- _____ відбираю матеріали, які стосуються культурно значущих питань, щоби сприяти соціальній інклюзії (включенню)?
- _____ заохочую дебати між дітьми, обговорюючи суперечливі питання?
- _____ вивішую графік з розподілом повсякденних обов'язків?
- _____ збираю враження дітей про різні види діяльності, наприклад, піклування про тварин, організацію обідньої перерви, організацію заходів на свіжому повітрі тощо?
- _____ створюю можливості (не засновані на навчальній програмі) для розвитку соціальних навичок (напр., висловлення почуттів, дотримання черговості та ін. через драматичні ігри, виготовлення ляльок (для лялькового театру), малювання, живопис тощо)?
- _____ неформально моделюю бажану поведінку дітей?
- _____ упродовж усього року використовую як вибрані педагогами, так і запропоновані дітьми теми для проведення інтегрованих занять?
- _____ проводжу заняття, побудовані на вже наявних у дітей навичках і знаннях?
- _____ заохочую використання різних джерел інформації для навчання дітей (наприклад, енциклопедія, книги з дому, сімейні розповіді, альбоми з фотографіями, Інтернет і ресурси місцевої громади)?

ПЛАНУВАННЯ ТА ОЦІНЮВАННЯ

- _____ розробляю плани занять, які містять національні стандарти відповідно до навчального плану; інтерактивні методи навчання та різні способи оцінки компетенцій?
- _____ розробляю плани, які відображають усебічний підхід до роботи з дітьми з урахуванням фізичної, когнітивної, соціальної, емоційної сфери розвитку особистості дитини, а також рівень її мовленнєвого розвитку й розвитку грамотності?
- _____ готую тематичні блоки та проекти?
- _____ розробляю плани із прикладами, які охоплюють:

- _____ Що відбуватиметься, коли дитина вперше прийде у групу?
- _____ Як і коли визначатимуться правила та розпорядок занять?
- _____ Як залучатимуться родини дітей у роботу групи?
- _____ Як відзначатимуться свята та інші особливі дні?
- _____ Які етапи в розвитку дитини будуть досягнуті?
- _____ вводжу у щоденний план різноманітні заняття та завдання, щоб урахувати все різноманіття стилів сприйняття та здібностей дітей?
- _____ змінюю плани відповідно до динаміки групи, несподіваних змін у навколишньому середовищі чи графіка, а також спеціальних потреб конкретної дитини?
- _____ забезпечую баланс між спокійними та активними заняттями?
- _____ забезпечую баланс між заняттями у приміщенні та на повітрі?
- _____ забезпечую баланс між індивідуальними заняттями та роботою у великих і малих групах?
- _____ використовую різноманітні ресурси для розробки заходів, які будуть цікаві поза групою та сприятимуть постійному процесу пізнання?
- _____ використовую всебічні методи оцінки, що охоплюють рівні таксономії Блума (аналіз, синтез, оцінка, узагальнення)?
- _____ інтегрую знання з різних дисциплін?
- _____ розробляю плани занять, узгоджені зі стандартами, навчальним планом, методологією та оцінкою?
- _____ заохочую та закріплюю кооперативне навчання, взаємодію та обмін знаннями між ровесниками?
- _____ використовую інтереси дітей як орієнтир для того, щоби поняття, які вивчаються, мали для дітей сенс і були змістовними?
- _____ для створення більш різноманітного навчального середовища у процесі планування враховую інтереси членів родин?
- _____ використовую міркування дітей як інструмент планування?
- _____ активізую знання дітей, отримані раніше, й ураховую інтереси дітей?
- _____ збираю інформацію (за допомогою інтерв'ю тощо) про досвід і знання батьків, щоби включити їх у план уроку?
- _____ збираю інформацію (за допомогою інтерв'ю тощо) про очікування батьків, щоби включити їх в індивідуальні плани навчання?
- _____ збираю інформацію (наприклад, реальні історії, розповіді, контрольні аркуші, анкети, бесіди з дітьми) про те, як діти проводять свій час, спілкуються, працюють з матеріалами, використовують мовлення та вирішують проблеми?
- _____ збираю зразки письмових і творчих робіт дітей, аудіокасети із записами прочитаних уголос матеріалів, надиктованих історій, журнали для реєстрації даних про реакцію дітей на літературні твори, а також матеріали обліку участі у групових проєктах?
- _____ можу продемонструвати перевагу та обмеження того чи іншого методу оцінки та пояснити свій вибір?
- _____ створюю неформальні інструменти оцінки?
- _____ розробляю альтернативні методи оцінки, які містять індивідуальну адаптацію та модифікації (більше часу читання уривки, застосовуються технічні допоміжні засоби тощо) для дітей з особливими потребами в навчанні?
- _____ пропоную дітям висловлювати свої зауваження про власну роботу та вислуховувати зауваження інших?
- _____ пропоную дітям висловлювати свої зауваження із приводу робіт їхніх ровесників?
- _____ дозволяю дітям вибирати та пояснювати свій вибір?
- _____ заохочую дітей уважно слухати під час обговорень чи усних презентацій?
- _____ заохочую дітей слухати «критично»?
- _____ запрошую дітей брати участь у розробці критеріїв оцінки?
- _____ розповідаю дітям про критерії оцінки заздалегідь?
- _____ використовую рубрики (для виставлення оцінки)?
- _____ залучаю дітей і членів їхніх родин в оцінювання плану навчання конкретної дитини?
- _____ створюю письмові плани для кожної дитини, ґрунтуючись на спостереженні?
- _____ веду документацію про прогрес дитини та планування (наприклад, портфоліо дитини, визначення мети та інша зібрана інформація)?
- _____ відзначаю прогрес упродовж часу?
- _____ виявляю сильні сторони та інтереси кожної дитини, ураховую цю інформацію, щоби покращити результати дітей?
- _____ вивчаю та реалізую плани, розроблені для дітей, які потребують додаткової підтримки?
- _____ використовую результати оцінки як інформацію для викладання?

ПРОФЕСІЙНИЙ РОЗВИТОК

- _____ розглядаю слабкі та сильні сторони своєї педагогічної діяльності та за необхідності створюю план її вдосконалення?
- _____ оцінюю результати своєї роботи та прагну систематично отримувати інформацію з різних джерел (наприклад оцінки дітей, колег, наставників, працівників адміністрації, батьків, дітей)?
- _____ підтримую та експериментую з новими ідеями, плануючи використання методів викладання?
- _____ веду різні записи, щоб осмислити свою роботу як з конкретного предмета, так і на міждисциплінарному рівні?
- _____ здійснюю практичні дослідження та/або співпрацю з дослідниками в галузі освіти для кращого ознайомлення з педагогічною практикою?

- _____ регулярно обговорюю свою роботу з колегами, розпитуючи про їхні враження під час формальних і неформальних дискусій, спостережень занять і спільного обговорення робіт дітей?
- _____ ознайомлююся з результатами останніх педагогічних досліджень і застосовую їх на практиці як у галузі змісту, так і в методології?
- _____ аналізую інформацію, отриману на зустрічах батьків, педагогів і дітей, батьків і педагогів, а також під час неформальних бесід з батьками та членами родин дітей?
- _____ аналізую результати тестів дітей та інших даних, для того щоб ухвалити рішення про навчальний план і застосовувати відповідні методи навчання?
- _____ збираю інформацію про особливості розвитку дітей у групі?
- _____ досліджую роль свого власного культурного минулого, своїх упереджень і цінностей?
- _____ використовую професійну літературу, організації, ресурси, навчання та інші можливості для отримання нових знань?
- _____ намагаюся бути в курсі поточних проблемних питань педагогічної практики та предметного змісту, що мають значення для навчального плану?
- _____ працюю у складі спеціальних робочих груп, що займаються покращенням якоїсь конкретної предметної галузі (наприклад, суспільних дисциплін/суспільствознавства, природознавства тощо)?
- _____ беру участь у семінарах із суспільствознавства, природознавства тощо?
- _____ користуюсь ресурсами бібліотеки для планування занять у групі?
- _____ веду професійний журнал, описуючи ідеї та досвід викладання?
- _____ відкрито здійснюю та отримую допомогу, установлюю зворотний зв'язок, даю поради, роблю критичні зауваження та дослухаюся до них?
- _____ поважаю внесок колег у спільну працю?
- _____ ефективно працюю як член професійної команди для досягнення спільних цілей, таких як планування тематичного блоку або розробка індивідуального плану навчання?
- _____ працюю як наставник для нових педагогів?
- _____ працюю в різних командах для планування занять у групі та обговорення якості викладання?

Бланк для рефлексії

А. Чого ви навчилися на цих заняттях?

.....

.....

.....

.....

.....

В. Про що ще ви б хотіли дізнатися з цієї теми та які вміння й навички ви бажаєте сформувати?

.....

.....

.....

.....

.....

С. Як ви плануєте використати отриману інформацію та навички?

.....

.....

.....

.....

.....

Д. Інші коментарі

.....

.....

.....

.....

.....

МОДУЛЬ 2. ВИВЧЕННЯ ДИТИНИ ЗАДЛЯ ЇЇ РОЗВИТКУ

Теми до розгляду:

- Індикатори навчання, побудованого на досвіді
- Благополуччя та залученість. Спостереження та оцінювання
- Моніторинг прогресу дитини

МОДУЛЬ 2. ВИВЧЕННЯ ДИТИНИ ЗАДЛЯ ЇЇ РОЗВИТКУ

ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН І ПРОГРАМА ДРУГОГО МОДУЛЯ

Назва модуля	Усього хвилин	Аудиторні			Самостійна робота
		Лекції	Семінари	Практичні	
Організаційна частина					
Модуль II. Вивчення дитини задля її розвитку					
Тема 2.1. Індикатори навчання, побудованого на досвіді	120	45		75	
Тема 2.2. Благополуччя та залученість. Спостереження та оцінювання	110	10		70	30
Тема 2.3. Моніторинг прогресу дитини	250	60		180	10
Загальний час (хв)	380				

ЦІЛІ МОДУЛЯ:

- зорієнтувати майбутнього вихователя на прийняття, пізнання та підтримку кожної дитини;
- навчити проводити педагогічні спостереження та розробляти персональні програми втручання у процес індивідуального розвитку.

Актуальність модуля

Важко уявити методику роботи з дітьми, що вважається «сучасною», яка не передбачала би певної процедури відслідкування результатів. У сучасній дошкільній освіті використання системи вивчення дитини є особливо доцільним. Вона допомагає вчасно розпізнавати дітей, які можуть (у найближчий час) кинути навчання. Вона також слугує орієнтиром для виведення дитини на оптимальний шлях її розвитку. Ці дві функції роблять систему вивчення дитини незамінним інструментом у підтримці дітей з особливими потребами.

Основні запитання можна сформулювати так: «Чи не залишаємо ми деяких дітей без уваги? Чи всі діти отримують необхідну кількість тепла, світла, турботи та стимулів? Чи кожна дитина має користь від зусиль закладу освіти й дорослого? Чи є навчальне середовище достатньо «ефективним» для всіх дітей?»

ТЕМА 2.1. ІНДИКАТОРИ НАВЧАННЯ, ПОБУДОВАНОГО НА ДОСВІДІ

ЗМІСТ ТЕМИ ТА ПРОПОНОВАНИЙ ЧАС

Вид навчальної діяльності	Тема	Пропонований час (у хвиликах)
Організаційна частина	Обмін думками за результатами рефлексії теми «Адаптивна освіта»	10
	Оголошення мети, завдань, короткий огляд змісту модуля 2	10
Лекція-презентація	Методика вивчення дитини, зорієнтована на процес набуття нею досвіду	20
Лекція-презентація	Представлення понять «благополуччя» й «залученість»	25
Практичне заняття	Рівні благополуччя й залученості	50
	Підсумок теми	5
Самостійна робота	Написання прикладів на основі практичного досвіду	
Усього:		120

Мета:

- ознайомити із системою вивчення дитини, що ґрунтується на розумінні освіти як процесу набуття досвіду;
- учити користуватись індикаторами розвитку дитини (благополуччя й залученість) у процесі педагогічних спостережень.

Завдання:

- ознайомити з методикою вивчення дитини, що зорієнтована на процес набуття нею досвіду (виявлення, аналіз, втручання);
- формувати вміння використовувати індикатори розвитку дитини у процесі педагогічних спостережень.

Очікувані результати

Слухачі зможуть:

- компетентно визначати потреби кожної дитини та відстежувати результати її індивідуальних досягнень за допомогою індикаторів розвитку;
- оцінювати ефективність втручання на рівні окремої дитини та загального контексту.

Роздавальний матеріал:

- Рівні благополуччя й залученості.
- Навчальна справа 1–6.

Термінологічний словник до теми

- Благополуччя** означає оптимальну взаємодію дитини та середовища, задоволення її базових потреб.
- Залученість** передбачає напружену розумову активність дитини, зумовлену її прагненням до пізнання в конкретно-му середовищі.

ЗАГАЛЬНИЙ ОПИС ТЕМИ

1. Практичне завдання «Обмін думками за результатами рефлексії»

Опис завдання:

- Запропонуйте учасникам у парах обмінятися думками за результатами попереднього модуля.
 - Запропонуйте 2–3-м учасникам висловити свої думки.
- Зробіть підсумок рефлексії попереднього модуля.

Використайте матеріали, представлені в розділі «Матеріали для викладача».

3. Лекція-презентація «Методика вивчення дитини, зорієнтована на процес набуття нею досвіду»

Використайте матеріали, представлені в розділі «Матеріали для викладача».

4. Лекція-презентація «Представлення понять «благополуччя» й «залученість»

Використайте матеріали, представлені в розділі «Матеріали для викладача».

5. Практичне завдання «Рівні благополуччя й залученості»

Опис завдання:

- Об'єднайте учасників у три чи шість груп.
- Роздайте групам роздавальний матеріал «Рівні благополуччя й залученості».
- Роздайте групам «Навчальні справи», частина «А».
- Запропонуйте учасникам ознайомитися з рівнями благополуччя й залученості та визначити, який рівень мають діти, історії яких представлені в навчальних справах.

До уваги викладача! Кожна група має попрацювати принаймні з однією навчальною справою на тему благополуччя та однією навчальною справою на тему залученості.

- Викладач має реагувати на потреби учасників і допомагати працювати над навчальними справами у групах.
- Через 20 хв роботи у групах викладач роздає частину «В» навчальної справи. Учасники ознайомлюються зі змістом частини «В»; порівнюють результати роботи у групі з інформацією в частині «В».
- Запропонуйте 2–3-м учасникам поділитися враженнями про навчальні вправи та роботу у групах.

6. Підсумок теми

Узагальнення викладача.

7. Самостійна робота

Опис завдання:

слухачі мають записати 1–2 приклади із власної практики за рівнями благополуччя та залученості.

МАТЕРІАЛИ ДЛЯ ВИКЛАДАЧА. ТЕМА 2.1

Матеріали до лекції-презентації

«Методика вивчення дитини, зорієнтована на процес набуття нею досвіду»

Що таке система вивчення дитини?

Важко уявити сучасну методику роботи з дітьми, яка б не передбачала певної процедури відстеження результатів. У дошкільній освіті використання системи вивчення дитини надзвичайно важливе. Вона допомагає вчасно виявити дітей, які не мають інтересу та бажання навчатись. Вона також слугує орієнтиром для виведення дитини на оптимальний шлях її розвитку. Ці дві функції роблять систему вивчення дитини незамінним інструментом у підтримці малюків з особливими потребами.

Основні питання можна сформулювати так:

- Чи не залишаємо ми деяких дітей без уваги?
- Чи всі діти отримують необхідну кількість тепла, світла, турботи та стимулів?
- Чи кожна дитина отримує користь від зусиль закладу освіти та дорослих?
- Чи для всіх дітей освітнє середовище достатньо ефективне?

Методика вивчення дитини, зорієнтована на процес набуття нею досвіду

Ефективна система вивчення дитини:

- виявляє, яка дитина потребує додаткової підтримки (виявлення);
- окреслює проблему (аналіз);
- допомагає виробити успішну програму дій та оцінити її (втручання).

Спитаємо себе: звідки ми знаємо, які діти мають проблеми в розвитку? Які критерії треба використовувати для виявлення тих, хто потребує додаткової підтримки? Майже кожна система вивчення дитини зводиться переважно до визначення рівня успішності. Розвиток кожної дитини оцінюється та порівнюється з розвитком дітей цієї вікової групи. Діти, у розвитку яких спостерігається затримка відносно цієї норми, підпадатимуть під категорію «діти групи ризику», й ними опікуватимуться фахівці в галузі корекційної педагогіки.

Такі системи вивчення часто орієнтуються на академічні досягнення й менше уваги приділяють емоційному та соціальному розвитку дитини.

Система вивчення дитини, з якою ми ознайомимося сьогодні, побудована за іншим принципом і є логічним продовженням теорії, яка розглядає освіту як досвід. Щоб визначити, які діти потребують додаткової підтримки, вона не звертається спершу до їхніх здібностей, не вимірює, що вони (ще не) засвоїли, а намагається відповісти на такі запитання:

- Як почувається дитина в середовищі?
- Чи вільно й невимушено вона поводить себе?
- Як реагує дитина на надані їй можливості?
- Чи сприяє реакція дитини її розвитку?

Отже, нас цікавлять показники, які стосуються процесу навчання й розвитку.

У загальному питанні «Перебування дитини в середовищі» йдеться про те, що відчуває дитина з точки зору благополуччя та залученості.

Благополуччя означає оптимальну взаємодію дитини та середовища, задоволення її базових потреб.

Залученість передбачає напружену розумову активність дитини, зумовлену її прагненням до пізнання в конкретно-му середовищі.

Коли обидві умови забезпечуються, ми знаємо, що дитина почувається вільно і справді розвивається. Якщо ми розглядаємо благополуччя й залученість як основу системи вивчення дитини, то спрямовуватимемо увагу на **якість** умов, необхідних для життя та навчання. Коли ж якість таких умов низька, зрозуміло, що над цим треба працювати.

Та чи означає це, що нас зовсім не цікавить рівень розвитку? Звісно, цікавить. Ми беремо його до уваги, але не вважаємо першим сигналом проблеми. Бо «затримка в розвитку» не обов'язково означає, що ми маємо одразу вживати заходи. У наступних розділах ми зупинимось на цьому детальніше.

Структура системи вивчення дитини

ЕТАП 1	ЕТАП 2	ЕТАП 3
ДІАГНОСТИКА ГРУПИ Виявлення	АНАЛІЗ ДАНИХ Аналіз	ПЛАН ДІЙ ТА ВТРУЧАННЯ Втручання
Виявлення дітей, які потребують додаткової підтримки	Докладне вивчення конкретних проблем дитини	Розроблення плану дій для сприяння розвитку дитини

Система вивчення дитини, орієнтована на процес, складається із трьох етапів, які впродовж одного року можуть повторюватись.

ЕТАП 1. ДІАГНОСТИКА ГРУПИ

Діагностика — це оцінка ситуації, що здійснюється, на перший погляд, з використанням тільки загальних принципів. Тому логічно, що вона є першим кроком у будь-якій системі вивчення дитини. Необхідно розглядати кожну дитину окремо та питати себе: «Як ця дитина почувається в даному середовищі?». Щоб дати відповідь, треба обміркувати три аспекти:

- **благополуччя** дитини;
- **рівень залученості** дитини;
- **рівень розвитку** дитини.

ЕТАП 2. АНАЛІЗ ДАНИХ

Діагностика групи — порівняно простий механізм. Аналіз результатів діагностики групи дає конкретні рекомендації про подальшу практику. Їх можна розділити на два напрями.

Напрямок 1: втручання на рівні загального контексту

З одного боку, на основі даних можна визначити, чи спрацює **загальний підхід** у конкретних випадках. Далі, якщо цей підхід виявиться незадовільним, ми не починаємо одразу вживати заходи, спрямовані на індивідуальні проблеми дитини. Спочатку ми маємо з'ясувати, що є причиною зниження рівня благополуччя та залученості: чи це певні види діяльності, чи невдало складений план діяльності на день, чи особливості взаємодії дітей. Коли ці проблемні ділянки визначено, можна розробляти **план дій**.

Напрямок 2: втручання на рівні дитини

З іншого боку, ми можемо почати з **конкретної дитини**. У цьому випадку ми складаємо список дітей, які викликають у нас занепокоєння. Це ті діти, на яких ми звернули увагу на першому етапі з огляду на їхній середній чи низький рівень благополуччя та/або залученості, або діти, яким потрібна додаткова турбота внаслідок їхнього низького рівня розвитку.

Для окремих дітей знадобиться більш системний аналіз: ви заводите картку дитини й ретельніше вивчаєте проблеми. На цьому етапі ми не тільки визначаємо негативні аспекти, а й урахуємо позитивні. Наприкінці етапу 2 ми складаємо **план дій**.

ЕТАП 3. ПЛАН ДІЙ І ВТРУЧАННЯ

На третьому етапі ми визначаємо тип втручання і починаємо вживати заходи. Програми роботи з реалізації втручання описуються та оцінюються з метою розробки подальшої стратегії. Оскільки діагностика групи проводиться тричі на рік, ви можете усвідомити ефект програм, реалізованих за цей період.

Матеріали до лекції-презентації

«Представлення понять «благополуччя» й «залученість»

Що таке благополуччя?

У стані благополуччя діти **почуваються, немов «риба у воді»**. Домінуючий емоційний настрій в їхньому житті — це **радість**. Вони розважаються, їм подобається товариство одне одного та середовище, в якому вони перебувають. У них кипить енергія, водночас вони розслаблені та випромінюють душевний спокій. Вони відкриті й чутливі до навколишнього середовища. Вони невимушені та почуваються комфортно. Стан благополуччя часто супроводжується впевненістю в собі, достатньою самоповагою, гнучкістю та наполегливістю. На глибшому рівні благополуччя передбачає контакт зі своїм внутрішнім «Я», із власними переживаннями, відчуття себе як «повноцінної» особистості.

У чому переваги благополуччя?

Спостереження за благополуччям дітей має свою мету. Стан благополуччя означає, що в дитини все гаразд на емоційному рівні. Коли ми зможемо спостерігати за благополуччям у різноманітних ситуаціях, це дасть змогу зробити висновок про «гармонійність» особи, її позитивну самоповагу та контакт із внутрішнім «Я». Воно також указує на те, що в особи сформований необхідний рівень компетентності та ставлення для позитивної взаємодії зі своїм середовищем, що веде до задоволення базових потреб.

Низький чи недостатній рівень благополуччя дає привід для занепокоєння. Це свідчить, що дитина в теперішній ситуації не у змозі задовольнити власні базові потреби. Незадоволення однієї чи більше базових потреб не обов'язково означає, що дитина має певну соціально-емоційну проблему, хоча вона й може виникнути внаслідок такої ситуації. Коли дитина більше не здатна витримувати душевний біль, що супроводжується фрустрацією, розвивається самовідчуження. Це негативно впливає на впевненість дитини в собі. Ми маємо надзвичайно уважно ставитись до чинників, що сигналізують про нестачу благополуччя, оскільки діти доволі вразливі, і, крім того, основні риси їхньої особистості закладаються в дитинстві. Ці сигнали свідчать про загрозу соціальному та емоціональному розвитку дитини.

Балувати дітей, давати їм усе, що вони просять, і посилювати їхній стан благополуччя — це різні речі. Оскільки дитина має відігравати активну роль у задоволенні власних базових потреб, ми повинні надати всю необхідну підтримку та створити умови для того, щоб вона вчилася успішно взаємодіяти зі своїм середовищем (людьми, предметами тощо), щоби відновити свою життєву впевненість і знову почуватися спокійно й невимушено.

Повернути впевненість означає вивести дитину на шлях позитивного досвіду: благополуччя виникає як результат спроможності почати спочатку в гарному настрої, коли людина сповнена енергії, розвиває впевненість у собі та зберігає зв'язок із внутрішнім «Я». Отже, ми досягаємо кращої відправної точки. Переживання «справжнього» благополуччя робить особу сильнішою, зміцнює її зв'язок із внутрішнім «Я» та збільшує ймовірність того, що вона знову і знову переживатиме стан благополуччя. Саме тому ми повинні докласти зусилля для формування благополуччя — заради сьогоднішньої дитини та майбутньої дорослої особистості.

Благополуччя й базові потреби

Стан благополуччя, який ми відчуваємо самі чи спостерігаємо в інших, виникає внаслідок задоволення однієї чи більше базових потреб. Можна визначити такі базові потреби:

- **фізичні** потреби (їжа, питво, рух, оптимальна температура тіла, сон тощо);
- потреба у **близькості**, теплі та ніжності (обійми, фізичний контакт, інтимність — в активних і пасивних проявах («дарувати» та «приймати» любов і ніжність));
- потреба в **безпеці**, ясності та послідовності (потреба в більш-менш передбачуваному, упорядкованому середовищі; потреба знати, що чекає в майбутньому, що (не) дозволяється, заспокоїливе відчуття, що можна довіряти іншим і покладатись на них);
- потреба у **визнанні** та схваленні (бути прийнятим іншими, відчувати їхню повагу, бути прийнятим до групи на засадах рівноправності, відчуття того, що ви важливі для когось);
- потреба почуватися компетентним (відчуття того, що ви справді можете щось зробити, опанувати навичку, успішно взаємодіяти із середовищем, мати досвід розвитку власних можливостей, набуття нових знань і вмінь);
- потреба в **сенсі життя та моральних цінностях** (прагнення бути «хорошою» людиною, відповідати моральним нормам, відчувати зв'язок із природою та іншими людьми, наповнити своє життя сенсом).

Незадоволення однієї чи більше базових потреб впливає на всі аспекти життєдіяльності особи. Тому ми використовуємо термін «базові потреби», оскільки не можемо їх ігнорувати.

Що таке залученість?

Термін «**залученість**» визначає ситуацію, коли діти надзвичайно захоплені певною діяльністю.

- До характеристик залученості слід віднести високий ступінь **зосередження**: дитина віддає всю свою увагу й майже не помічає часу.
- Дії та поза дитини свідчать про **напружену розумову активність**.
- Дитина відкрита й чутлива до всього, що їй може запропонувати середовище.
- У дитини є внутрішній **стимул** і надалі активно залучатись до діяльності.
- Величезне **задоволення**, яке отримує дитина у стані залученості, пояснюється задоволенням її прагнення до пізнання; радістю від того, що вона набуває здатності контролювати реальність.
- Залученість виникає лише на певному етапі розвитку особи, коли вона проходить шлях від «уже вмію» до «поки що не можу».
- Дитина діє **на межі** своїх можливостей, у «зоні найближчого розвитку». Досягнення істотних змін у розвитку, або так зване **глибинне навчання**, можливе тільки за наявності цих ознак залученості.

Які переваги залученості?

Благополуччя має велике значення, проте воно не гарантує розвитку. Отже, розглянемо **залученість**.

Залученість, з усіма її характеристиками, є чудовим індикатором наявності розвитку. Ви можете уявити, щоб людина, стовідсотково зосереджена та захоплена справою, чиї розумові процеси надзвичайно інтенсивні, яка спрямовує всю увагу на дію в конкретній ситуації та мобілізує для цього всі свої можливості, не розвивалася?

Залученість означає не тільки те, що діти «звертають увагу» на діяльність, а й наголошує на високій якості такої уваги.

Залученість відрізняється від «розваги», яку дитина відчуває у процесі своєї діяльності. Таким чином, залученість є набагато ширшим поняттям, ніж поверхове навчання.

Відсутність залученості може стати причиною для занепокоєння: розвиток дитини сповільниться й зупиниться, вона перестане розвиватись і залишатиметься на тому самому рівні, принаймні, у тій галузі компетентності, що більше не задовольняється. Тому це може стати причиною для втручання, спрямованого на те, щоб відновити залученість. Адже саме залученість переконує нас у тому, що дитина розвивається.

Індикатори розвитку дитини:

- **Благополуччя**
- **Залученість**

Яке значення має благополуччя дитини для її розвитку? Його можна спостерігати в дітей, які мають високий емоційний рівень розвитку. Його можна трактувати як задоволеність дитини, коли вона в різноманітних ситуаціях перебуває в гармонії з оточуючими та переживає позитивні почуття гідності. Це також може трактуватись як наявність у дитини необхідних компетентностей та позитивного ставлення до оточення, що є результатом забезпечення основних потреб.

Коли дитина не відчуває благополуччя, вона не здатна в багатьох ситуаціях задовольнити свої основні потреби. Незабезпеченість однієї чи більше основних потреб ще не означає, що дитина має соціально-емоційні проблеми, однак вони можуть виникнути в будь-який момент. Проте, коли дитина тривалий час перебуває у стресі, що призводить до розладів, необхідно здійснити втручання для призупинення руйнівної ситуації. Інакше виникає відчуження та руйнується довіра до себе. Ми маємо докласти зусилля, щоб забезпечити дитині благополуччя. Це особливо важливо в дитинстві, коли формується особистість і вона вкрай уразлива. Усе це потребує підвищеної уваги до соціального та емоційного розвитку дитини.

Важливість залученості

Благополуччя є дуже важливим, проте не єдиним чинником позитивного розвитку. Тому ми використовуємо інший індикатор — залученість.

Залученість є хорошим показником процесу розвитку. Чи можете ви уявити особу, яка зосереджена на справі, залучена в певну діяльність і при цьому демонструє жакливу емоційну поведінку? Мабуть, ні. Залученість дитини не тільки означає, що вся її увага зосереджується на певній діяльності, а й указує на високу якість цієї уваги. Залученість відрізняється від розваги, яку дитина може відчувати під час певної діяльності. Вона є тривалішою за часом і супроводжується вищою мірою зосередження уваги.

РОЗДАВАЛЬНИЙ МАТЕРІАЛ ДО ТЕМИ 2.1

Рівні благополуччя

Що таке благополуччя?

У стані благополуччя діти почуваються, немов «риба у воді». Домінуючий емоційний настрій у їхньому житті — це **радість**. Вони розважаються, їм **подобасться** товариство одне одного та середовище, в якому вони перебувають.

У них кипить **енергія**, водночас вони розслаблені та випромінюють **душевний спокій**.

Вони **відкриті й чутливі** до навколишньої середовища.

Вони **невимушені** та почуватися комфортно.

Стан благополуччя часто супроводжується **впевненістю** в собі, **достатньою** самоповагою, гнучкістю та наполегливістю.

На глибокому рівні благополуччя передбачає контакт зі своїм внутрішнім «Я», із власними переживаннями, відчуття себе як повноцінної особистості.

- Визначення благополуччя часто стоїть поруч із визначеннями «упевненість у собі», «гідність».

Благополуччя для людини означає бути в контакт з своїм внутрішнім «Я», а також із власним досвідом особистості.

Що таке залученість?

Термін «залученість» визначає ситуацію, коли діти надзвичайно захоплені певною діяльністю.

До характеристик залученості слід віднести високий ступінь **зосередження**: дитина зосереджує всю свою увагу й майже не помічає часу.

Дії та поза дитини свідчать про **напружену розумову активність**.

Дитина відкрита й чутлива до всього, що їй може запропонувати середовище.

У дитини є внутрішній **стимул** і надалі активно залучатись у діяльність.

Величезне **задоволення**, яке отримує дитина у стані залученості, пояснюється реалізацією її прагнення до пізнання — радістю від того, що вона набуває здатності контролювати реальність.

Залученість виникає тільки в короткий період розвитку особи, коли вона проходить шлях від «уже вмію» до «поки що не можу».

Дитина діє **на межі** своїх можливостей, у «зоні найближчого розвитку».

Досягнення істотних змін у розвитку, або так зване **глибинне навчання**, можливе тільки за наявності цих характеристик залученості.

Залученість — це ситуація, в якій дитина бере активну участь.

- Характеристиками залученості є: висока зосередженість і спрямованість уваги дитини, а також захопленість процесом діяльності.

- Активна діяльність і душевний настрій дитини є показниками глибокої розумової діяльності.
- Дитина відкрита та сприйнятлива до всього, що її пропонується.
- Дитина здебільшого буває вмотивованою продовжувати діяльність.
- Залученість відбувається у просторі між «уже вміти» і «ще не бути готовим до».
- Дитина діє в зоні найближчого розвитку.

Рівні благополуччя

Низький рівень благополуччя

- Молодші діти з низьким рівнем благополуччя зазвичай здаються дуже нещасними. Моменти справжньої радості бувають рідко чи їх не буває взагалі.
- Вони часто виглядають напруженими й майже не виявляють енергійності.
- Вони здебільшого мають складні стосунки із середовищем.
- Часто вони або конфліктують із середовищем, або уникають контакту.
- Вони не почувуються комфортно.
- Такі діти невпевнені в собі, мають низький рівень самоповаги, їм важко подолати неприємний досвід, вони майже не проявляють відкритості та гнучкості.
- Існують перешкоди для задоволення однієї чи більше базових потреб, що негативно позначається на всіх аспектах життєдіяльності дитини.

Середній рівень благополуччя

- Діти із середнім рівнем благополуччя частіше виглядають доволі спокійними та інколи демонструють мінливі стани. Проте ці сигнали буває складно розпізнати. Про цих дітей буває важко сказати, які вони: щасливі чи нещасні?
- Ентузіазм відсутній, однак вони не схиляються до негативних емоцій. Контакти з оточуючими доволі поверхові та недостатньо інтенсивні.
- Стосунки із середовищем у цих дітей не завжди сприятливі. Вони можуть задовольняти свої базові потреби тільки певною мірою, утрачаючи безліч можливостей для справжнього задоволення.
- Незважаючи на середній рівень задоволення, життєдіяльності дитини в цілому нічого не загрожує.

Високий рівень благополуччя

- Діти з високим рівнем благополуччя часто знаходять утіху в тому, що вони роблять та який досвід переживають. Вони отримують максимум задоволення від життя.
- Вони випромінюють енергію та внутрішній спокій.
- Вони відкриті й чутливі до свого середовища. Їхня взаємодія з іншими не призводить до проблем, вони почувуються, «як риба у воді».
- Вони легко адаптуються до нових ситуацій та незнайомих людей.
- Такі діти проявляють значний рівень впевненості та самоповаги, а також відчують зв'язок із внутрішнім «Я». Вони почувуються комфортно.
- Їхня позитивна взаємодія із середовищем свідчить, що вони успішно задовольняють власні базові потреби.
- У житті таких дітей теж бувають неминучі розчарування та болісний досвід, проте їм вдається доволі швидко подолати ці неприємності.

Рівні залученості

Низький рівень залученості

- Дитина молодшого віку з низьким рівнем залученості частіше пасивна. Вона може довго дивитися кудись без певної мети або блукає по групі, виглядає ніби відсутньою.
- Навіть якщо дитина проявляє активність, часто вона є короткотривалою.
- Діти з низьким рівнем залученості часто неухважні у своїй діяльності. Вони легко відволікаються й не залучені по-справжньому у свою діяльність.
- Вони рідко досягають межі своїх можливостей. Насправді, якщо за ними спостерігати впродовж певного періоду, видно, що вони проявляють слабку розумову діяльність.
- Як наслідок, вони не розвиваються й не навчаються.

Середній рівень залученості

- Дитина із середнім рівнем залученості активна. Проте, якщо уважно поспостерігати за її поведінкою, можна помітити, що її активність не інтенсивна.
- Реальних ознак залученості, наприклад, високої концентрації уваги, поринання в діяльність або інтенсивної розумової активності, майже немає.
- Здається, дитина ставить до діяльності як до рутинної процедури і не проявляє значного ентузіазму. Вона легко відволікається, а її діяльність триває недовго.

Високий рівень залученості

- Дитина з високим рівнем залученості більшу частину часу активно займається певною діяльністю. Ознаки залученості помітити легко — це значне зосередження, наполегливість та енергійність. Погляд дитини постійно спрямований на дію та матеріал.

- Можна спостерігати легку зміну різних занять. Дитина легко вибирає тип діяльності з низки запропонованих, але, як тільки починає нею займатися, одразу поринає у справу.
- Діяльність дитини з високим рівнем залученості поєднується з інтенсивною розумовою активністю. Дитина не вдається до звичайних рішень, а діє на межі своїх можливостей. Перед дитиною стоїть цікаве завдання (вона відчуває ситуацію виклику), і вона має внутрішню мотивацію.
- Дитині подобається відчувати, що вона може чогось досягти.

Навчальна справа 1

Ендрю, 5 років. Частина «А»

Під час спілкування в загальному колі на початку дня Ендрю постійно крутиться на лаві, відволікаючи інших дітей. Іноді він схоплюється без явної причини і тупає ногами. Здається, він не звертає уваги на те, що відбувається навкруги. Коли педагог бере Ендрю на руки, хлопчик міцно пригортається до неї. Сидячи в педагога на руках, він трохи заспокоюється.

Загальна бесіда ще не закінчилась, а Ендрю вже біжить до будівельного майданчика. Педагог тільки-но сказала, що ця частина групової кімнати до перерви закрита, бо вона хоче розповісти історію для невеликої групи дітей. Але Ендрю напевно цього не чув. Коли педагог нагадує дітям, про що вони домовились, Ендрю падає на підлогу з вигуками «ні, ні» та починає несамовито кричати та плакати. Що б не казала чи не робила педагог, такий стан триває в нього приблизно чверть години.

Деякий час Ендрю ходить по групі, його обличчя заплакане та вкрите плямами. Проходячи повз дитину, одягнену в костюм Санта Клауса, він знімає шапку з її голови: «Мое!». Складається враження, що незадоволені вигуки дитини його зовсім не хвилюють. Він сяє, гордо ходить по кімнаті з шапкою на голові.

Пізніше, того ж дня, Ендрю грається в центрі домашнього господарства. Спочатку він одягається «мамою» і якийсь час ходить так. Хлопчик видається стривоженим і напруженим. Потім каже, що він дитина, сідає в одну з лялькових колясок, засовує в рот палець і починає рюмсати, як немовля. Далі він раптово вилазить з коляски й кидає речі з іграшкового дому на підлогу...

Коли педагог дає Ендрю конкретні завдання, пов'язані із прибиранням, він їх виконує з певним ентузіазмом. Кожного разу, коли педагог його за це хвалить, він світиться від радості.

Під час останнього спілкування в колі діти розповідають вірші. Ендрю перериває їх вигуками «так, так, так». Коли педагог просить припинити це, хлопчик заплющує очі та продовжує кричати, а його обличчя спотворюється неприродною гримасою.

Коли за ним о четвертій годині приходить мама, хлопчик не звертає на неї уваги. Він тікає геть і залазить на дах іграшкового будинку. Мама розповідає педагогу, що вдома Ендрю теж часто не слухається, наприклад, сидить на столі та ламає іграшки своєї сестри...

Підсумок навчальної справи 1 (Ендрю). Частина «В»

У поведінці Ендрю є чимало ознак, які свідчать про відсутність благополуччя. Найпомітніші — неспокій (внутрішній) та поодинокі хвилини справжньої радості. Ендрю іноді демонструє задоволення, але воно зумовлене переважно «поганими» вчинками: завдає болю іншим дітям, заважає під час занять або розважається в неприродний спосіб (дуже міцно притискається під час фізичних контактів). Помітно, що стосунки між Ендрю та однолітками здебільшого негативні та напружені.

Ендрю має низький рівень благополуччя.

Навчальна справа 2 Том, 4 роки. Частина «А»

Дорогою до дитсадка Том тримається за мамину руку. Він безупинно розмовляє, іноді дивлячись на матір. У руках у нього іграшковий автомобіль. Том заходить до групи, усе ще тримаючи в руках машинку. Під час спілкування в загальному колі хлопчик сидить на стільці розвалившись і не полишає своєї машинки, їздить нею по своїх колінах. Не зрозуміло, слухає Том, про що кажуть інші, чи ні. Коли педагог в якийсь момент питає, чи хоче хтось щось сказати, хлопчик випрямляється і на секунду піднімає руку, проте не встигає нічого сказати, але, здається, сприймає все. Вираз обличчя в нього нейтральний. Важко зрозуміти, засмучує його це чи ні.

Том починає гратися з водяним трамвайчиком, він намагається упіймати качок. Коли йому це вдається, він злегка й непевнено посміхається. Потім збирає різні предмети. Інша дитина протестує, бо Том забрав «її» качку. Том знижує плечима, віддає качку і продовжує свою гру.

Під час обіду Том підходить до групи дітей подивитися, що вони роблять: діти наповнюють невеличкі пляшечки фарбою. Він щось каже з приводу їхнього заняття. Тим часом педагог уже двічі кликала його приєднатися до групи дітей, які сидять у колі. Коли педагог кличе його утретє, Том підходить, на його обличчі жодних емоцій. Він просить Джессі віддати йому машинку (він, напевно, дозволив їй побавитися іграшкою). Дівчинка показує в бік будівельно-

го майданчика. Том схоплюється на ноги й тягне за собою Джессі, наполягаючи, щоб та допомогла знайти машинку. Педагог кличе обох дітей повернутись до кола та просить їх не баритись.

Після перерви Том іде гратися з конструкторами. Він каже Карлу: «Я можу побудувати цей замок ще вище». Карл теж приєднується, і Том не заперечує. Проходячи повз них, педагог милується будівлею. Якийсь час Том радіє похвалі, проте швидко знову береться до роботи. Раптом його будівля падає. Здається, хлопчикові байдуже; він усе полишає й починає будувати нову вежу трохи здалека. Через якийсь час він будує споруду з палицями в держаках і коментує: «Це вітрильник». До нього приєднується Єва і дає свої поради, як будувати корабель. Том киває, проте й далі будує по-своєму. Девід хоче пройти, але Том попереджає, щоб той не підходив надто близько. Коли педагог дає сигнал до прибирання, Том продовжує гратися.

Підсумок навчальної справи 2 (Том). Частина «В»

З точки зору благополуччя, Том справляє «нейтральне» враження. Здається, що він не почувався ані дуже добре, ані дуже погано. У поведінці хлопчика мало ознак справжньої радості чи енергійності. Його стосунки з дітьми не можна назвати негативними, проте вони й не дуже насичені. Іноді він здається нечутливим до стимулів свого середовища (наприклад, тих, які походять від його однолітків чи педагога). Складається враження, що Тома вони зовсім не хвилюють і що йому байдуже. Він майже не звертає уваги на своє середовище та не робить спроб спілкуватись, налагоджувати стосунки.

Том має середній рівень благополуччя.

Навчальна справа 3 Еллі, 5 років. Частина «А»

Еллі жваво заходить до групи. Вона стоїть біля дверей та оглядає кімнату. «О-о-о», — не може стримати вона свого захоплення, йдучи до педагога. Показуючи на різдвяні прикраси, вона питає: «Їх тут учора не було, це ви зробили?». Педагог киває. «Це так гарно», — додає Еллі.

Під час бесіди вона уважно слухає інших. Коли одна дитина розповідає, що вчора загнала скалку в палець, і було дуже боляче, на обличчі Еллі з'являється співчутливий вираз. Вона піднімає руку й каже: «Це справді боляче, зі мною теж так бувало». Їй цікаво, як це сталося. Коли інша дитина весело описує свій день у зоопарку, Еллі заходиться від сміху.

Після бесіди Еллі починає гратися з пластиліном разом із трьома іншими дітьми. Еллі їм тихенько пропонує: «А давайте зробимо торт для вихователки» (наступного дня в неї день народження). Двоє із трьох дітей погоджуються. Вони та Еллі обговорюють, як зробити торт. Невдовзі діти зайнялися справою. Еллі виступає лідером, але дослухається до пропозицій інших дітей. Та ось виникає суперечка із приводу використання маленького ножа. Еллі видається розсердженою і на якийсь час припиняє всю діяльність. Зрештою вона погоджується з іншою дитиною, яка запропонувала рішення. Еллі час від часу дивиться на педагога так, щоб та не помітила. Вона дуже задоволена, очі світяться. Дівчинка пропонує: «Ми нікому про це не скажемо».

Перед перервою Еллі помічає, що загубила гудзик. Видно, що вона стурбована. Дівчина повідомляє про це педагогу, яка заохочує її до пошуків. Еллі так і робить і просить інших дітей допомогти, але вони не можуть знайти гудзик. Педагог сповіщає, що час іти до спортивного залу, й додає, що вони продовжать пошуки після перерви. Еллі погоджується.

На ігровому майданчику Еллі весело проводить час, граючись у квача з іншими дітьми. Пізніше, того ж таки дня, вона з ентузіазмом бере участь у рухових вправах. Дівчинка якийсь час вагається, коли починають вправу на вміння тримати рівновагу. Педагог її заохочує, Еллі каже: «Мені трішки страшно» і приймає запропоновану допомогу. Наступного разу педагог питає її, чи не хоче вона тепер спробувати сама. Подумавши хвилину, дівчинка відповідає: «Я сама зроблю». Їй це вдається, вона сяє від гордості. Під час вправ на розслаблення Еллі вдається тихенько полежати із заплющеними очима. Вона справді розслаблена...

Підсумок навчальної справи 3 (Еллі). Частина «В»

Еллі переважно демонструє позитивні ознаки благополуччя. Вона справляє враження розслабленої й водночас енергійної, випромінює внутрішній спокій і впевненість у собі. Вона відкрита й чутлива до оточуючих, до інших дітей та педагога. Коли трапляються неприємні ситуації, вона їх легко долає. Дівчинка здатна впоратися з тимчасовими розчаруваннями. Еллі видається щасливою. Вона почувався комфортно у групі та здатна отримувати задоволення від життя майже постійно.

Еллі має високий рівень благополуччя.

Навчальна справа 4. Частина «А» Бред, 4 роки

Бред повільно заходить до групи. Він сідає на один зі стільців. Під час спілкування в колі хлопчик поводить себе тихо. Здається, він неуважний. Помітно, що він не сприймає те, що відбувається навкруги нього.

Коли дітям пропонують вибрати заняття, Бред залишається сидіти. Тільки після того як усі діти вибрали якусь справу, він встає. Він ходить по кімнаті, не знаючи, що йому робити і куди йти. Хлопчик на мить зупиняється біля дітей, які малюють. Потім іде до килимка й сідає на лаву. На килимку діти граються з кубиками. Бред роздивляється навкруги, не зосереджуючись на чомусь конкретному.

Через якийсь час він стає навколішки біля таці з кубиками. Спершу тільки спостерігає, причому досить неуважно. Він не проявляє активності. Потім бере один кубик, крутить його в руках, потім бере другий і ставить його на перший, продовжуючи оглядати кімнату.

Урешті-решт, кладе обидва кубики на тацю... У Бреда зовсім немає контакту з іншими дітьми. Він досить довго залишається на тому самому місці, нічого не робить і не розмовляє.

Коли діти п'ють свої напої, педагогу доводиться кілька разів сказати, щоби Бред відкрив сумку та допив свій напій...

Після перерви Бред починає малювати. Умочивши пензлик у зелену фарбу, проводить кілька ліній на аркуші. Усі його рухи дуже повільні, він часто розглядає кімнату. Зрештою йому вдається намалювати чоловічка. Закінчивши малюнок, Бред іде до педагога, і хоча стоїть біля неї певний час, нічого не питає та нічого не робить. Коли педагог помічає хлопчика і питає, чи допомогти йому зняти фартух, Бред киває, педагог допомагає дитині.

Коли пізніше у групі читають історію, Бред не намагається слухати. Він дивиться прямо перед собою і кладе палець у рот. Під час короткої бесіди в загальному колі наприкінці дня він не слухає.

Підсумок навчальної справи 4 (Бред). Частина «В». Дійсно, Бред майже не зайнятий діяльністю. Він не проявляє суттєвої ініціативи. Його прагнення пізнавати обмежене. Поспостерігавши за Бредом кілька днів, педагог помітила певні особливості. Він часто береться гратися з кубиками, але майже ніколи нічого з них не буде. А коли грається з водою, то тільки збовтує її невеличкою паличкою. Ми можемо припустити, що Бред не розвивається або ж його розвиток протікає дуже повільно.

Бред має низький рівень залученості.

Навчальна справа 5. Частина «А». Майя, 5 років

Майя заходить до групи. Вона розмовляє з іншою дівчинкою, яка показує їй свої нові черевички. Під час спілкування в загальному колі діти, які хочуть поговорити, мають змогу розповісти про свій досвід. Майя розповідає, як ходила з мамою до басейну. Вона радіє, коли каже про це іншим. Але коли її час добігає кінця, вона не слухає інших дітей, а починає крутити волосся, розглядає кімнату. Коли дітям пропонують вибрати заняття, вона віддає перевагу візку для води. Дівчинка вдягає фартух і дивиться, що роблять інші діти. Вони наповнюють пляшечки... Оже, вона теж бере пляшечку й ліжку та починає наповнювати пляшечку. Час від часу вона щось каже іншій дитині. Поруч діти щось майструють з дерева. Майя регулярно припиняє своє заняття, щоби поспостерігати за дітьми біля теслярського верстата. Вона полишає візок і підходить до Філіпа, який грається в теслю. Після короткої розмови вона повертається до візка і знову починає наповнювати пляшечку. Коли пляшечка наповнюється, дівчинка одразу виливає воду, щоби потім знову її туди налити. Її гра досить монотонна, однак дівчинка продовжує певний час так гратись. Потім вона починає гратись у домогосподарку. Інші діти одягнені в костюми та граються в сім'ю. Майя стоїть перед шафою з одягом для гри. Вона розглядає сукні, але не може вибрати якусь одну. До шафи підходить друга дівчинка, бере сукню і приміряє. Сукня для неї замала. Майя каже, що вона теж поміряє цю сукню. Їм доводиться із силою натягати її через голову, але Майя все-таки вдягається. Дівчинка підходить до дзеркала і посміхається. Пізніше вона займає місце біля плити й починає розмішувати ложкою страву в каструлі, після чого виливає її вміст у менші посудини.

Підсумок навчальної справи 5 (Майя). Частина «В»

Більшу частину часу Майя зайнята діяльністю, яка є недостатньо інтенсивною. Їй важко по-справжньому залучитись. Вона часто імітує інших дітей і сама проявляє менше ініціативи. Дівчинка легко відволікається, коли з'являються інші стимули. Помітно, що Майя не діє на межі своїх можливостей. Як навряд чи можна назвати справжньою розумовою активністю. Лише кілька індикаторів свідчать про залученість, зокрема, якщо залучені інші діти, але не тоді, коли вона щось робить на самоті.

Ми можемо припустити, що Майя час від часу зосереджується на певних речах, проте велика кількість можливостей для розвитку втрачається.

Майя має середній рівень залученості.

Навчальна справа 6. Частина «А»

Дороті, 5 років

Дороті вирішує допомогти готувати фруктовий салат. Вона бере яблуко й ніж і намагається розрізати його на дві частини. Проте це нелегко. Яблуко тверде, а ніж досить тупий. Вона пробує знову з усієї сили й досягає успіху. Дівчинка дивиться на обидві частини яблука й каже: «Цей шматок значно більший». Вона ріже яблуко на маленькі шматочки. Та ось вона помічає ще один ніж на столі і пробує, чи він гостріший. Так і є. Вона продовжує різати цим ножом. Час від часу зупиняється, щоб оглянути шматочки. Дівчинка розрізає ті шматочки, що здаються завеликими. Вона працює уважно, зосереджено. Коли її тарілка наповнюється, дівчинка висипає шматочки в миску. Далі вона допомагає Мартину, який миє посуд. Дороті бере рушник і витирає ніж і тарілки дуже ретельно, дивлячись, щоб тарілка не впала на підлогу, кладе посуд на стіл і щоразу називає предмет. Далі розбирає ніж і ложки та вигадує в сортування.

Після перерви Дороті починає гратися з конструктором у «будівельному» куточку разом із трьома іншими дітьми. Вона каже, що хоче побудувати замок, і починає ставити циліндри один на другий. Інші діти допомагають. Коли вежа стає зависокою для неї, Дороті бере стілець і стає на нього. Дівчинка просить Барта подавати їй циліндри. Чим вищою стає вежа, тим дедалі більше вона зосереджується на наступному циліндрі, щоби поставити його вгорі достатньо рівно й не зруйнувати всю споруду. Коли першу вежу завершено, вона береться будувати другу. «Спочатку я пошукаю планку, щоб зробити арку», — каже дівчинка й починає шукати її в шафіці та на підлозі. Їй вдається знайти одну, і вона намагається з'єднати обидві вежі. Але планка закоротка. Вона шукає іншу, але й та мала. Разом з Тіммі та Бартом вона не припиняє пошуків. Дівчинка бере одну планку за другою, роздивляється їх і каже: «Ні, знову мала». Зрештою вона знаходить планку, яка їй підходить.

Під час спілкування в колі діти співають пісеньку. Дороті теж співає. Іноді вона вагається і зосереджується на словах. Їй всього один раз знадобилась допомога педагога. Після цього Дороті задоволена своїм співом. Вона сяє від гордості.

Підсумок навчальної справи 6 (Дороті). Частина «В»

Більшість часу Дороті повністю залучена. Організація групи та види діяльності дають їй достатньо стимулів для активної роботи. Вона готова займатись різними видами діяльності й хоче все спробувати. Вона здатна зробити вибір без надмірних вагань, та, розпочавши якусь справу, одразу заглиблюється в неї. Моменти бездіяльності бувають дуже рідко. Дороті присвячує справі всю свою увагу й часто оперує на межі своїх можливостей. Дівчинка часто може отримувати задоволення від результатів власної діяльності.

Очевидно, що Дороті проживає багато нового досвіду, що дає їй змогу збільшувати свої можливості і краще розуміти ситуацію. Дороті розвивається повною мірою.

Дороті має високий рівень залученості.

ТЕМА 2.2. БЛАГОПОЛУЧЧЯ ТА ЗАЛУЧЕНІСТЬ. СПОСТЕРЕЖЕННЯ ТА ОЦІНЮВАННЯ

ЗМІСТ ТЕМИ ТА ПРОПОНОВАНИЙ ЧАС

Вид навчальної діяльності	Тема	Пропонований час (у хвиликах)
Лекція-презентація	Благополуччя та залученість. Переваги для розвитку дитини	10
Самостійна робота	Складові процесу спостереження	30
Практичне заняття	Проведення спостережень і розробка програми втручання	60
	Підсумок теми	10
Усього:		110

Мета:

- розкрити особливості та переваги застосування технологічних прийомів «благополуччя» й «залученість» у практиці роботи з дітьми.

Завдання:

- визначити суть технологічних прийомів «благополуччя» й «залученість», які застосовуються педагогами під час спостереження за дітьми;
- учити застосовувати ці прийоми в роботі з дітьми;
- формуванню вміння виявляти зміни як в особистісному розвитку дитини, так і під час групових (колективних) занять.

Очікувані результати:

- збагачення педагогічного досвіду педагога;
- запобігання стереотипним педагогічним впливам на дітей;
- розширення педагогічного простору для співпраці з батьками дітей.

Роздавальний матеріал:

- Таблиця для спостережень.
- Навчальна справа 7.
- Форма спостереження за групою з урахуванням «благополуччя» й «залученості».
- Спостереження за благополуччям і залученістю (відеоматеріали).

Термінологічний словник до теми

- Основні потреби** — фізична прихильність, безпека, визнання, відчуття компетентності.
- Показник** — визначення, хто з дітей потребує додаткової підтримки.
- Аналіз** — детальне дослідження певних проблем у дитини.
- Втручання** — визначення курсу дій для забезпечення розвитку дитини.

ЗАГАЛЬНИЙ ОПИС ТЕМИ

1. Лекція-презентація «Благополуччя й залученість. Переваги для розвитку дитини»

Використайте матеріали, які додаються в розділі «Матеріали для викладача».

Почніть із запитань:

- Як ми виявляємо дітей, котрі мають проблеми в розвитку?
- Які критерії слід використовувати, щоби з'ясувати, хто потребує додаткової допомоги?

2. Самостійна робота «Складові процесу спостереження»

Опис завдання:

- Роздайте учасникам навчальну справу 7.
- Дайте 20 хв для самостійного ознайомлення з матеріалами.
- Дайте учасникам можливість поставити запитання та обговорити всією групою отриману інформацію.

3. Практичне завдання «Проведення спостережень і розробка програми втручання»

Опис завдання:

- Учасники проводять спостереження з використанням відеозаписів.
- Кожний учасник має вибрати дитину та провести спостереження (форма додається).
- Організуйте перегляд 3–4-х епізодів.
- Запропонуйте учасникам обґрунтувати виставлені бали за шкалою «благополуччя» й «залученість».
- Дискусія в малих групах (3–4 особи) — обговорення побаченого та результатів спостережень.
- Запропонуйте учасникам (за бажанням) поділитися своїми спостереженнями.

До уваги викладача! Намагайтеся залучити в обговорення якнайбільше учасників.

4. Підсумок теми

Узагальнення викладача.

МАТЕРІАЛИ ДЛЯ ВИКЛАДАЧА. ТЕМА 2.2

Матеріали до лекції-презентації: «Благополуччя й залученість. Переваги для розвитку дитини»

Запитання:

- Як ми визначаємо дітей, котрі мають проблеми в розвитку?
- Які критерії ми повинні використовувати, щоби з'ясувати, хто потребує додаткової допомоги?

Майже кожна система спостереження за дитиною є певним видом дослідження рівня розвитку дитини. Розвиток кожної дитини порівнюється з типовим розвитком дітей однакового віку. Діти, в яких спостерігається затримка в розвитку, будуть віднесені до «групи ризику», з ними займатимуться вихователі та фахівці, які вміють працювати з дітьми з особливими потребами.

Системи спостережень за такими дітьми часто зосереджені на визначенні академічних досягнень, емоційному та соціальному розвитку дитини приділяється менше уваги.

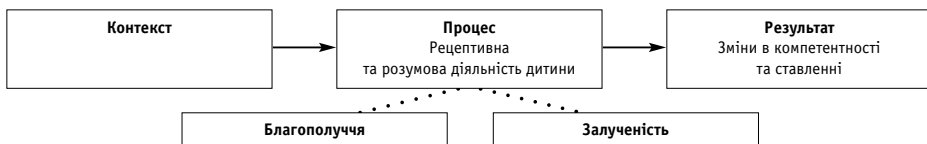
Система спостереження за дитиною, яку ми пропонуємо, має кілька підходів. Це логічна послідовність експериментальних поглядів на навчання. Ця система зосереджена не на тому, що діти не вивчили, а на особливих освітніх потребах дітей.

Приклад

Перші запитання, які можуть розглядатись:

- Як дитина поводить, коли необхідно довго сидіти на стільці?
- Чи легко це для дитини?
- Чи можна дитині давати вказівки?
- Чи спостерігається результат?
- Яка робота проводиться для цього?

Інакше кажучи, ми зосереджуємось на індикаторах, які стосуються процесу навчання та розвитку дитини.

Індикатори розвитку дитини:

- Благополуччя
- Залученість

Приклад

Загальне запитання «Як розвивається дитина?» розділяється на два підзапитання. Як ми розглядаємо дитину відповідно до понять «залученість» і «благополуччя»?

Благополуччя визначається як оптимальна взаємодія між дитиною та її оточенням для задоволення основних освітніх потреб.

Залученість — це інтенсивна розумова діяльність дитини, у ході якої проявляються її дослідницькі якості.

Коли обидва індикатори реалізуються, можемо бути впевнені, що дитина розвивається. Коли включаємо індикатор «благополуччя» в систему моніторингу прогресу дитини, ми можемо з'ясувати, на яких умовах необхідно сконцентруватись для досягнення якості. Якщо ж рівень цих умов низький, то нам слід провести додаткову роботу.

Чи означає це, що ми зовсім не приділяємо уваги рівню розвитку? Звісно ж, ні. Ми приділяли цьому увагу, але не як першому показнику. У наступних частинах буде детальніше описано це питання. Для розвитку дитини необхідно створити якісні умови.

РОЗДАТКОВИЙ МАТЕРІАЛ ДО ТЕМИ 2.2

Таблиця спостережень

Благополуччя	1-й рівень (низький)	2	3	4	5-й рівень (високий)
Залученість	1-й рівень (низький)	2	3	4	5-й рівень (високий)

Навчальна справа 7

ТРИ СПОСТЕРЕЖЕННЯ: ПРИКЛАД ІЗ ПРАКТИКИ

Якісна турбота розпочинається зі щоденного запитання: «Як справи в кожній дитині?».

У практичній діяльності спостереження за дітьми доцільно проводити тричі на рік: у жовтні, лютому та травні.

За допомогою такої стратегії можемо дослідити, як дитина поводить в колективі, чи почувається як удома та чи має користь від усіх запропонованих можливостей для розвитку.

Ми використовуємо систематичний підхід, в якому не можемо щось змінювати.

Наводимо приклад спостереження педагога за групою із 23-х дітей. На початку навчального року дітям приблизно 5 років. Педагог описує спосіб спостереження з урахуванням «благополуччя» й «залученості», щоб можна було простежити розвиток дітей.

Розповідь педагога

Перше спостереження (жовтень)

На початку жовтня я розпочала перше спостереження. З дітьми я вже близько місяця, тому і стала їх вивчати. Більшість дітей адаптувались до нового оточення, і деякі проблеми були вирішені. Я вважала за необхідне організувати батьківські збори наприкінці вересня. Батькам я розповіла, що робитимемо у групі щоденно, а також більше дізналась, як поведуться діти в домашніх ситуаціях.

Під час кожного спостереження записувала загальний рівень дитини з урахуванням «благополуччя» й «залученості» (відповідно до моїх загальних вражень) протягом двох чи трьох останніх тижнів.

Тиждень спостережень

На початку кожного дня я записувала імена п'яти дітей, за якими детально спостерігала цього дня. Склала розклад спостережень упродовж дня, кожне з яких тривало по кілька хвилин. Під час спостереження коротко описувала побачене. У позаурочний час заповнюю таблицю спостереження за п'ятьма дітьми. Заповнюючи таблицю, намагаюся пригадати всі свої враження про цих дітей цього дня, а також за тиждень до цього. Я намагаюся пригадати всі почуття дитини в певні моменти. У шкалі від 1 до 5 («благополуччя») позначаю межу, в якій діти мають добрий емоційний рівень. Це також дає мені змогу записати моменти, в яких дитина активно залучена в певну діяльність чи гру.

Після першого спостереження я розділяю дітей на три групи (за певним кольором).

- **Зелений колір** мають діти, котрі комфортно почуваються в будь-якій ситуації, у шкалі спостережень вони мають позначки на рівні 4 чи 5.
- **Оранжевий колір** для дітей, які потребують «майбутньої уваги»; у шкалі спостережень вони мають позначку 3; я ставлю знак запитання.
- Діти, які мають позначки 1 чи 2 у шкалі спостережень, знаходяться в «червоному списку». Цим дітям слід невідкладно допомогати.

Наслідком моїх жовтневих спостережень у групі є:

	червоний	оранжевий	зелений	загальна кількість
Жовтень	5	6	12	23

Результати

Дванадцять дітей «отримали» зелений колір: вони чудово почуваються в навчальному середовищі. Отже, ми не маємо причин для хвилювання про цих дітей.

Джон, Брайєн, Саймон, Катя, Юлія та Марія потребують додаткової уваги, щоб визначити, як покращити їхню ситуацію.

П'ятеро дітей потребують першочергової уваги: Том, Девід, Уеслі, Боббі та Валерія. Мені слід ретельно спостерігати за ними. Для деякого з них я створю індивідуальні програми.

Опис дітей із «червоного списку»

Валерія має низький показник у шкалі спостережень («благополуччя» й «залученість»). Вона має труднощі в комунікації з іншими дітьми, не контактує з усією групою і, що найгірше, — діти зневажають її. Дівчинка має проблеми з вимовою, інші діти не завжди розуміють Валерію, тому між ними практично не існує спілкування. Їй важко залучити в будь-яку діяльність. Після розмови з матір'ю я з'ясувала, що Валерія не любить ходити до закладу освіти, уранці не хоче вдягатись. Я дуже занепокоєна станом дівчинки.

Том — дуже спокійний і мовчазний. Він здається сором'язливим і замкненим у собі. Під час розмови з його батьками я з'ясувала, що хлопчик часто вночі бачить кошмари та мочиться в ліжко. Цей випадок може пояснити його низький рівень «благополуччя». Тому важко вибрати будь-яку діяльність. Діти вже виконують завдання, а Том ще сидить на своєму стільці. Він завжди останній підводиться з місця. Оцінюючи поведінку Тома в його оточенні, я ставлю знак запитання, можливо, він забагато мріє в той час, коли слід подумати над якимось завданням. Я не впевнена, тому вирішила провести детальне спостереження.

Стів — протилежність Тому. Він занадто активний: завжди бігає, негловомно крутиться на своєму стільці чи стрибає, завжди тримає свій палець у роті та гризе нігті. Хлопчик дуже необережний з матеріалами та постійно конфліктує зі своїми ровесниками. Коли не отримує бажаного — кидається на дітей, а інколи б'є їх. Усе це призводить до низького рівня «благополуччя». Я також поставила йому низький рівень у шкалі «залученість»; через свою нетерплячість він не може зосередитись.

Уеслі — усиновлена дитина. Мені важко було виставити бал, важко налагоджувати з ним контакт. Він ніколи не дивиться мені у вічі, вираз його обличчя беземоційний та «порожній». Водночас він дуже слухняний і робить усе точно, як його попросять. Я поставила знак запитання стосовно «благополуччя», щодо «залученості» поставила помірний бал.

Боб — було важко визначити рівень «залученості». Він береться за кожну справу з великим ентузіазмом, проте не у змозі довести її до кінця. Крім того, коли хлопчик припиняє щось робити, то дразнить інших дітей. Він завжди іде на конфлікт. Я поставила Боббі низький рівень у шкалі «благополуччя».

Власні висновки

Дивлячись на список, я усвідомлюю, що це спостереження допоможе мені в подальшій роботі. Спостереження за групою допомагає ретельно вивчити дитячий колектив і визначити необхідні підходи. Тепер я більше знаю про всю групу. Том, наприклад, привертає мало уваги, бо він дуже скромна дитина. Без цього спостереження, можливо, я б його не помітила. Дивлячись на результати спостереження, я трохи непокоюсь. Можливо, я усвідомлюю свою відповідальність за дітей. Я переживаю за «червоний список», а також мушу приділяти увагу «оранжевому». Як мені налагодити контакт із Уеслі? Як залучити в діяльність у групі Валерію? У ці моменти досвід підказує, як добре бути маленьким. Я хочу глибше вникнути та усвідомити проблеми дітей, а також не хочу вирішувати проблему, якщо для неї немає підстав. Не хочу також ігнорувати позитивні риси кожної дитини. Дуже легко приклеїти дитині, котра має деякі проблеми, ярлик «проблемної». Я не хочу робити цієї помилки.

Власне втручання

На основі власного спостереження я мала провести певні втручання. А саме: розмежувала й визначила види діяльності та функції кожної частини приміщення. Що треба змінити на краще для дітей? Як оновити та запропонувати нові види діяльності?

Я розмірковувала про групу та групове приміщення. Що маю зробити для його покращення? Не забрало багато часу й те, щоби помітити, що семеро дітей, які увійшли до «червоного» чи «оранжевого списку», не залучені в діяльність. Вони не свідомо вибирали собі гру. Отже, найбільшим важливим втручанням є «навчання робити вибір». Для цього я підготувала «дошку вибору». Близько 20 видів діяльності, позначених різними символами, які діти могли вибрати впродовж дня, були зображені на довгій горизонтальній смужці. Я запрошувала дітей, які не наважувались вибрати діяльність, ближче до дошки, щоб вони могли зробити свідомий вибір.

Водночас я зробила записи спостережень про дітей, які увійшли до «червоного списку». Обміркувавши, вирішила провести для них індивідуальні втручання.

Друге спостереження: лютий

	червоний	оранжевий	зелений	загальна кількість
Жовтень	5	6	12	23
Лютий	2	7	13	22

Висновки

Група зменшилась до 22-х осіб: Ірина переїхала до іншого міста. Останнє спостереження свідчить про значне покращення.

Тринадцятеро дітей увійшли до «зеленого списку». Деякі з них, за кого я хвилювалась у жовтні, мали значний прогрес. Вони отримали високий рівень у шкалі «благополуччя» й «залученість».

Семеро дітей в «оранжевому списку». Дехто з них у жовтні був у «червоному списку», проте зараз у позитивний бік змінилась їхня поведінка в оточенні.

Усього двоє дітей увійшли до «червоного списку». У Девіда дуже серйозна проблема, через що я викликала по допомогу фахівця. Щодо ситуації з Уеслі, то я ще й досі намагаюсь контактувати з ним, аби детальніше дослідити, що відбувається в його свідомості.

Втручання в розвиток

Випадок Валерії доводить, що вона робить спроби контактувати з іншими, постійно намагається бути в полі моєї уваги. Вона спонтанно відгукується на звертання до неї дітей, не бере участі в діяльності групи. У цей час вона крутить своє волосся та смоче пальці. Тільки тепер я розумію, що підібрані ігри не відповідали її розвитку. Наприклад, вона хотіла брати участь в інтелектуальних іграх, виконувати завдання з картками. Я також помітила, що у Валерії є сила волі: вона наполегливо продовжує брати участь у грі, навіть якщо програє. Коли я її підтримую, це спрацьовує, проте вона не завжди висловлює свої ідеї. Яюсь дівчинка взялася за одну з ігор.

Я пристосувала гру, щоби вона сприяла розвитку: вмикала касети з простими розповідями та віршами, які Валерія розповідає іграшкам, з якими, як я знала, дівчинка грається вдома.

Найбільшим втручанням було допомогти налагодити стосунки з групою. Я важко сприймала те, що діти вважають її слабенькою та не дуже розумною. Дуже заважали вигукі дітей: «Валерія цього не зробить», коли я щось питала в дівчинки. Я намагалась наводити позитивні приклади про виконані Валерією завдання, спонукала наслідувати її поведінку. Отже, після консультації з її матір'ю я вирішила розповісти групі про Валерію (коли вона була в логопеді). Я пояснила причину, чому дівчинка поводиться таким чином: «Валерія народилась дуже рано й дуже часто хворіла. Тривалий час вона провела в лікарні». Діти з розумінням поставились до ситуації, намагались подружитись і завжди пропонували свою допомогу. З часом діти почали аплодували дівчинці, коли вона розв'язувала кросворд чи закінчувала складати пазли. У ці моменти Валерія сяяла від радості. Результат є очікуваним: «благополуччя» й «залученість» роблять велику справу. Батьки дівчинки підтверджують це: «Валерія зараз любить ходити до освітнього закладу!».

Справа Тома доводить, що не слід скептично ставитись до втручання, як до результату успіху. Одного грудневого дня після перерви Брітні сказала мені, що Том став переможцем у змаганні з бігу. Він біг так швидко, що ніхто не міг його перегнати. Я розповіла цю новину всій групі та додала, що я захоплююсь його талантом. Діти також висловили свої захоплення досягненнями Тома. Хлопчик трішки засоромився, проте пишався цим досягненням. Він приймав усі компліменти. Упродовж кількох наступних днів я побачила значний результат цього втручання. Він завоював неабиякий авторитет у групі. Діти почали частіше спілкуватися з ним і запрошувати до участі в їхніх іграх. Том «розкрився». Він досягнув четвертого рівня у шкалі «благополуччя» й «залученість».

Коли я заповнювала другу картку спостереження за **Боббі**, дещо стало зрозумілішим. Боббі дуже кмітливий і творчий. Він завжди має фантастичні плани та ідеї, проте не завжди наважується їх реалізувати. Одного дня він розповів мені, що хоче побудувати міцну фортецю з розвідним мостом, прапором і лицарями на конях. Та після того як спорудив стіну, не продовжив будівництво, а почав дразнити інших дітей. Коли всі сидять у колі, він нудьгує, бо не може знайти співрозмовника, якого б зацікавила його тема. Коли я збрала більше інформації, то краще зрозуміла Боббі. Я здогадалася, що конфлікти, які він провокує у групі, відбуваються через його страхи та неспроможність щось зробити. Через те, що він ніколи не закінчує роботу, він не має результату. Тепер, коли я знаю про це, можу лише уявити, як почувается Боббі. Раніше я помічала виключно негативну поведінку, проте зараз знаю, що втручання слід проводити з іншої причини. Я постійно індивідуально веду бесіди із хлопчиком, щоб він міг поділитися своїми думками, допомагаю йому своїми пропозиціями, раджу, як закінчити розпочату роботу. Ми домовились починати ту чи іншу справу в певний час, а коли він закінчить, то подасть мені знак. У цей момент ми можемо обговорювати наступний крок. Він тепер дуже радіє з того, що може завершити розпочату справу, і коли демонструє результат, інші діти пишуться ним. Це хороший початок для налагодження дружніх стосунків у групі. Боббі більше не відсторонюється від групи.

На відміну від цих випадків, маємо дві справи, коли діти залишаються з низьким рівнем «благополуччя» й «залученості» порівняно із жовтнем.

Олівер погано поводиться у групі. Найбільше причин для хвилювання викликає Брітні. Я вирішила провести детальне індивідуальне спостереження за цими дітьми та аналіз.

Двоє дітей ще досі залишаються в «червоному списку». Це Девід та Уеслі.

Я порадила знайти **Девіду** кваліфіковану допомогу. Перед цим я проводила кілька втручань, проте вони не дали бажаного результату. Девід знову повертався до попередньої поведінки, привертаючи до себе надто багато уваги.

До сьогодні я не маю успіху у виправленні ситуації з **Уеслі**. Він лише трохи контактує зі мною та кількома іншими дітьми. Хлопчик дразнить інших дітей, які мають низькі показники розвитку. Коли я роблю зауваження та зазначаю це у щоденнику, Уеслі починає панікувати. Таку ж поведінку батьки спостерігають і вдома.

На цьому етапі ми маємо співпрацю між школою та службами допомоги дітям, які перебувають у «небезпечній зоні» («червоному» та «оранжевому списку»). Ми призначили індивідуальне тестування для цих дітей (батькам про це повідомили, і вони дали згоду).

Третє спостереження: травень

У травні я провела останнє спостереження.

Жовтень

Лютий

Травень

червоний

оранжевий

зелений

загальна кількість

5

2

2

6

7

5

12

13

15

23

22

22

Оцінювання

П'ятнадцятеро дітей перебувають у «зеленому списку». Завдяки втручання Брітні також залучена в основну діяльність. Катя у двох попередніх спостереженнях була в «оранжевому списку», проте зараз має набагато кращі результати у групі.

П'ятеро дітей ще й досі залишаються в «оранжевому списку». Я зазначаю, що треба докласти ще чимало зусиль, аби вони досягли вищого рівня.

Я ще й досі занепокоєна ситуацією з Девідом. Хочу також зазначити, що наприкінці року його ситуація почала трохи покращуватись.

Ситуація з Уеслі стала змінюватись у травні після спостереження. Я помітила, що під час прогулянок він постійно знаходиться біля мене та спонтанно намагається взяти мене за руку. Довгої розмови так і не відбулось, бо він і надалі мовчазний. У групі я працювала з «коробкою емоцій». За умовою одного із завдань треба було розфарбувати малюнок, зображуючи свої емоції (за бажанням дітей). Наступного дня Уеслі приніс малюнок переляканого хлопчика. Я підійшла до нього та спитала: «Це ти, Уеслі? Ти чогось боїшся?». Він не відповів. Через деякий час я знову намагалась поспілкуватися, хлопчик уперше подивився на мене та сказав: «Я боюсь, коли мій тато злий і може мене образити». Одного разу батьки сказали, що збирають гроші для того, щоб «у далекій країні купити сестричку», після цього хлопчик думає, що його також можуть комусь продати!

Завдяки «коробці емоцій» та можливості дітей вільно зобразити свої почуття я з'ясувала, що хвилювало та було причиною проблеми Уеслі всі ці місяці. Звісно, я розповіла про це його батькам. Разом ми намагалися знайти вихід із такої ситуації. Отже, вирішили звернутись по допомогу до психолога. Уеслі почав відвідувати психолога. Є сподівання на хороший результат.

Висновки

Ця система спостереження за дитиною виправдала всі мої очікування: вона дає змогу заглянути глибоко у світ домівки дитини та знайти причини певної проблеми. Використання двох простих понять «залученість» і «благополуччя» дало дуже ефективний результат. Боббі та Том порівняно з іншими дітьми мали дуже низькі показники розвитку, але за допомогою цієї системи я змогла з'ясувати справжню причину їхніх проблем.

10 ПУНКТИВ ДІЙ

1.Змінити групову кімнату, перегляньте куточки діяльності.

2.Перевірте зміст куточків діяльності та змініть непривабливий матеріал на цікавіший.

3.Упроваджуйте новий, нетрадиційний матеріал і види діяльності.

4.Спостерігайте за дітьми, вивчіть їхні інтереси, визначте діяльність, зорієнтовану на особистість.

5.Підтримуйте діяльність, стимулюючи активність і підсилюючи втручання.

6.Розширюйте можливості дітей проявляти ініціативу та підтримуйте їх озвученими правилами та згодою.

7.Вивчайте стосунки кожної дитини з ровесниками та намагайтесь покращити їх.

8.Упроваджуйте діяльність, яка допомагатиме дітям пізнавати світ.

9.Дізнайтеся, хто з дітей має емоційні проблеми, й забезпечте їм підтримку та допомогу.

10.Дізнайтеся, хто з дітей має проблеми в розвитку, та визначте дії, які слід виконати для їх вирішення.

Форма спостереження за групою «Благополуччя та залученість»

Група: 23 дитини 5-річного віку				Група: 22 дитини 5-річного віку				Група: 22 дитини 5-річного віку			
Жовтень				Лютий				Травень			
ІМ'Я	БЛАГОПОЛУЧЧЯ	ЗАЛУЧЕНІСТЬ		ІМ'Я	БЛАГОПОЛУЧЧЯ	ЗАЛУЧЕНІСТЬ		ІМ'Я	БЛАГОПОЛУЧЧЯ	ЗАЛУЧЕНІСТЬ	
Абрахам	? 1 2 3 4 5	? 1 2 3 4 5		Абрахам	? 1 2 3 4 5	? 1 2 3 4 5		Абрахам	? 1 2 3 4 5	? 1 2 3 4 5	
Том	? 1 2 3 4 5	? 1 2 3 4 5		Том	? 1 2 3 4 5	? 1 2 3 4 5		Том	? 1 2 3 4 5	? 1 2 3 4 5	
Джон	? 1 2 3 4 5	? 1 2 3 4 5		Джон	? 1 2 3 4 5	? 1 2 3 4 5		Джон	? 1 2 3 4 5	? 1 2 3 4 5	
Олівер	? 1 2 3 4 5	? 1 2 3 4 5		Олівер	? 1 2 3 4 5	? 1 2 3 4 5		Олівер	? 1 2 3 4 5	? 1 2 3 4 5	
Девід	? 1 2 3 4 5	? 1 2 3 4 5		Девід	? 1 2 3 4 5	? 1 2 3 4 5		Девід	? 1 2 3 4 5	? 1 2 3 4 5	
Кевін	? 1 2 3 4 5	? 1 2 3 4 5		Кевін	? 1 2 3 4 5	? 1 2 3 4 5		Кевін	? 1 2 3 4 5	? 1 2 3 4 5	
Катя	? 1 2 3 4 5	? 1 2 3 4 5		Катя	? 1 2 3 4 5	? 1 2 3 4 5		Катя	? 1 2 3 4 5	? 1 2 3 4 5	

Модуль II. Вивчення дитини задля її розвитку

Брайєн	? 1 2 3 4 5	? 1 2 3 4 5	Брайєн	? 1 2 3 4 5	? 1 2 3 4 5	Брайєн	? 1 2 3 4 5	? 1 2 3 4 5
Уеслі	? 1 2 3 4 5	? 1 2 3 4 5	Уеслі	? 1 2 3 4 5	? 1 2 3 4 5	Уеслі	? 1 2 3 4 5	? 1 2 3 4 5
Саймон	? 1 2 3 4 5	? 1 2 3 4 5	Саймон	? 1 2 3 4 5	? 1 2 3 4 5	Саймон	? 1 2 3 4 5	? 1 2 3 4 5
Джонатан	? 1 2 3 4 5	? 1 2 3 4 5	Джонатан	? 1 2 3 4 5	? 1 2 3 4 5	Джонатан	? 1 2 3 4 5	? 1 2 3 4 5
Стівен	? 1 2 3 4 5	? 1 2 3 4 5	Стівен	? 1 2 3 4 5	? 1 2 3 4 5	Стівен	? 1 2 3 4 5	? 1 2 3 4 5
Боббі	? 1 2 3 4 5	? 1 2 3 4 5	Боббі	? 1 2 3 4 5	? 1 2 3 4 5	Боббі	? 1 2 3 4 5	? 1 2 3 4 5
Андрій	? 1 2 3 4 5	? 1 2 3 4 5	Андрій	? 1 2 3 4 5	? 1 2 3 4 5	Андрій	? 1 2 3 4 5	? 1 2 3 4 5
Іра	? 1 2 3 4 5	? 1 2 3 4 5	Іра	? 1 2 3 4 5	? 1 2 3 4 5	Іра	? 1 2 3 4 5	? 1 2 3 4 5
Юлія	? 1 2 3 4 5	? 1 2 3 4 5	Юлія	? 1 2 3 4 5	? 1 2 3 4 5	Юлія	? 1 2 3 4 5	? 1 2 3 4 5
Леслі	? 1 2 3 4 5	? 1 2 3 4 5	Леслі	? 1 2 3 4 5	? 1 2 3 4 5	Леслі	? 1 2 3 4 5	? 1 2 3 4 5
Сара	? 1 2 3 4 5	? 1 2 3 4 5	Сара	? 1 2 3 4 5	? 1 2 3 4 5	Сара	? 1 2 3 4 5	? 1 2 3 4 5
Марія	? 1 2 3 4 5	? 1 2 3 4 5	Марія	? 1 2 3 4 5	? 1 2 3 4 5	Марія	? 1 2 3 4 5	? 1 2 3 4 5
Шерлі	? 1 2 3 4 5	? 1 2 3 4 5	Шерлі	? 1 2 3 4 5	? 1 2 3 4 5	Шерлі	? 1 2 3 4 5	? 1 2 3 4 5
Брітні	? 1 2 3 4 5	? 1 2 3 4 5	Брітні	? 1 2 3 4 5	? 1 2 3 4 5	Брітні	? 1 2 3 4 5	? 1 2 3 4 5
Валерія	? 1 2 3 4 5	? 1 2 3 4 5	Валерія	? 1 2 3 4 5	? 1 2 3 4 5	Валерія	? 1 2 3 4 5	? 1 2 3 4 5

Роздавальний матеріал

Спостереження за благополуччям і залученістю

Прогляньте відеозапис і заповніть таблицю спостереження за однією (вибраною вами) дитиною.

A.

Благополуччя	1-й рівень (низький)	2	3	4	5-й рівень (високий)

Залученість	1-й рівень (низький)	2	3	4	5-й рівень (високий)

B. Можливі пропозиції для втручання

C. Результати вашого навчання

ТЕМА 2.3. МОНІТОРИНГ ПРОГРЕСУ ДИТИНИ

ЗМІСТ ТЕМИ ТА ПРОПОНОВАНИЙ ЧАС

Вид навчальної діяльності	Тема	Пропонований час (у хвиликах)
Практичне завдання	Обговорення процесу спостережень	10
Лекція-презентація	Створення дієвого розвивального середовища. Практика втручання	30
Практичне завдання	Приклади практики втручання	40
Практичне завдання	«Коробка почуттів»	160
Самостійна робота	Рефлексія	10
Усього:		250

Мета:

- продемонструвати значення дієвого розвивального середовища для ефективного розвитку особистості дошкільника.

Завдання:

- ознайомити з особливостями загальних і спеціальних втручань;
- уміти визначати типи втручань та обговорювати їх доцільність;
- уміти передбачати як позитивний, так і негативний вплив втручань і забезпечувати підтримку позитивних змін у дитячому колективі.

48

49

Очікувані результати

Слухачі опанують уміння:

- вирішувати проблемні педагогічні ситуації шляхом їх обговорення з колегами, батьками та дітьми;
- проектувати роботу у групі: процес, стосунки, результат.

Роздавальний матеріал

- Практики втручання.

Термінологічний словник до теми

- **Розвивальне середовище** — здійснення всього необхідного для розвитку та навчального процесу.

ЗАГАЛЬНИЙ ОПИС ТЕМИ**1. Практичне заняття: робота в парах «Обговорення процесу спостереження»**

- Запропонуйте учасникам у парах обмінятися думками за результатами попередньої теми.
- Запропонуйте 2–3-м учасникам поділитися своїми думками.
- Зробіть підсумок рефлексії попередньої теми.

2. Лекція-презентація «Створення дієвого розвивального середовища. Практика втручання»

Використайте тексти з розділу «Матеріали для викладача».

3. Практичне заняття: робота у групах «Приклади практики втручання»

Опис завдання:

- Прочитайте приклад.
- Подумайте, який тип втручання вибрала педагог.
- Додайте ваші приклади дій, які можна застосувати для вирішення цієї проблемної ситуації.

Обговорення:

- Запропонуйте 3–4-м учасникам презентувати результати роботи у групах.
- Обговоріть процес роботи у групі: процес, стосунки, результат.

4. Практичне завдання «Практика застосування технічних засобів навчання в роботі вихователя (ТЗН)»

Форма проведення — дискусійний (дебатний) клуб.

Запропонуйте учасникам обговорити практику застосування ТЗН у роботі з дітьми дошкільного віку. «Позитиви використання ТЗН» та «Ризики використання ТЗН».

- Об'єднайте учасників у дві команди.
- Упродовж 15 хв команди відповідно до своїх ролей складають перелік запитань для дискусії.
- Дискусія — дебатний клуб.
- Обговорення вправи.

5. Підсумок теми**ТЕМА 2.3. МАТЕРІАЛИ ДЛЯ ВИКЛАДАЧА****Матеріали до лекції-презентації****«Створення дієвого розвивального середовища. Практика втручання»****Практика втручання**

Спостереження та втручання в питаннях благополуччя й залученості дитини мають як позитивні, так і негативні сторони. Вони можуть допомогти визначити, в якій ситуації слід здійснювати втручання. Насамперед, варто застосовувати загальні втручання (до всієї групи, а не для окремої особи). Тобто бажано віддавати перевагу втручанню для кількох дітей, а то і для всієї групи. Це буде дуже корисно. Утім, втручання має здійснюватися як на загальному, так і на спеціальному рівні (тобто стосовно окремої дитини).

ВИДИ ЗАГАЛЬНИХ ВТРУЧАНЬ (втручання 1–8)

Важливим аспектом загального втручання є те, що воно може допомогти одночасно кільком дітям. Отже, ми пропонуємо приклади різних видів втручання, які можна застосовувати після спостереження.

Втручання 1. Переоформлення кімнати

Спосіб оформлення, структура організації освітнього простору та використання приміщення групи можуть багато розповісти про якість життя закладу. Приміщення групової кімнати часто буває не таким затишним, надійним і зручним,

щоби почуватись у ньому, як удома. Деяким дітям може бути недостатньо простору. Інколи буває навіть цікаво видозмінювати обладнання групи, установлювати межі між ігровими та мистецькими куточками, вивільняти більше простору для ігор.

Приклад для розгляду

Вихователь групи чотирирічних дітей зауважила, що домашня обстановка в куточку для рольової гри хоча і вважається досить корисною, рідко приваблює дітей, і вони не бажать надовго залишатись у ньому.

Проведені спостереження прояснили ситуацію. Причина полягала в тому, що куточок для рольової гри був поруч зі спортивним куточком.

- Діти, граючись у спортивному куточку, часто використовували предмети з куточка рольових ігор, наприклад, подушки для пом'якшення стрибків;
- часто їздили на велосипедах через куточок рольових ігор;
- діти зі спортивного куточка часто бігали між дітьми, які гралась ляльками.

Педагог провела такі втручання:

- розмежувала куточок рольових ігор і спортивний, установивши ширму, щоб діти чітко бачили межу;
- усі зміни вона обговорила з дітьми: подушки — це частина куточка рольових ігор, їх не можна використовувати на спортивній території; разом вони вирішили, де слід користуватись велосипедами, а де колясками.

Невдовзі після цього діти почали частіше гратись у куточку рольових ігор. Вихователь і надалі продовжує спостереження, щоби переконатися, що зміни дали бажаний і тривалий результат.

Втручання 2. Перевірка змістового наповнення центрів діяльності

Підбирайте та створюйте навчальні матеріали у груповій кімнаті так, щоб вони відповідали потребам дітей, їхнім інтересам, питанням, які вони хочуть вивчати. Чи відповідають матеріали вимогам розумової діяльності? Як цього досягти? Цей тип втручання орієнтує педагога на постійний контроль обладнання, матеріалів, ігор тощо, які знаходяться в центрах діяльності, на предмет відповідності потребам дітей.

Приклад для розгляду

Вихователь помічас, що діти майже не граються в центрі рольових ігор. Під час спостережень вона побачила зайві речі й називає центр «плутаниною та цілковитим хаосом». Вона також помітила, що дітям не вистачає простору для того, щоб рухатись, усамітнюватись. Багато речей із цього центру використовуються дітьми поза його межами. Наприклад, іграшковий посуд частково «переїхав» у центр гри з кубиками, у самому центрі рольових ігор «з'явилися» фарби, клей, дрібні конструктори. Вихователь зауважує, що таке «переміщення» речей дедалі частіше провокує конфлікти між дітьми.

Вихователь хоче відновити інтерес дітей до центру рольових ігор.

Вихователь провела такі втручання:

- додала нові речі в центр — одяг, театральні костюми;
- запропонувала нове правило для тих, хто хоче гратись у центрі, — носити намисто, обмеживши їх кількість (для 4–5-ти дітей);
- під час ранкової зустрічі спитала в дітей, в яку гру з перевдяганням вони б хотіли гратись на цьому тижні;
- додала подушок і трохи віддалила куточок усамітнення.

Невдовзі після цього Сем, який дуже любить гратись у примарі і зазвичай грається наодинці, став частіше заходити в центр і додавати аксесуари до свого костюма. Діти почали залучати його в ігри. Центр, який ще недавно доставляв клопіт, став найпопулярнішим.

«Іноді діти шумлять, граючись із подушками... але, щоби бути чесною, я справді не заперечую, коли бачу фантазію, творчість, енергію, яку вони випромінюють!»

Втручання 3. Представлення нових матеріалів і дій

Традиційно дошкільне виховання орієнтується на інтереси та потреби дітей. Щоби підтримувати інтерес до пізнання світу в маленьких дітей, ми маємо безперервно додавати нові матеріали, змінювати існуючі, тимчасово або назавжди прибирати ті, які не викликають інтересу. Кожний педагог має знаходити щось нове, що б зацікавило дітей, наприклад, картонні коробочки, канат, замки, годинник, приладдя для малювання та інше. Це не тільки спосіб внести пожвавлення в життя групи, це також допомагає визначити здібності та вміння дітей.

Приклад для розгляду

Вихователь помічас, що окремі діти втратили інтерес до наукового центру. *«Раніше було необхідно постійно впорядковувати діяльність дітей у центрі: регулювати кількість дітей, які одночасно можуть гратись, нагадувати правила поведінки, залагоджувати конфлікти, які виникали з приводу використання приладдя...»*.

Проте зараз матеріал не здається їм привабливим, тому вони нудьгують. Причина очевидна: усі матеріали набридли дітям і більше їх не цікавлять. Слід створити нові види діяльності.

Вихователька провела такі втручання:

- поновила речі в центрі, додавши набір для дослідження електрики;
- запропонувала книжки та схеми для самостійної гри.

Запропоновані речі — батарейки, лампочки, дроти одразу привертають увагу дітей. Вони хочуть експериментувати з ними.

Рудольф починає з'ясовувати, як функціонують електричні лампочки та вимикачі. Вихователька разом з ним розглядає схеми та пробує підключити лампочки таким чином, щоб вони горіли в режимі «новорічної ялинки». У Рудольфа з'являються власні ідеї, його ентузіазм захоплює й інших дітей.

Втручання 4. Вивчення інтересів дітей для того, щоби підібрати для них відповідну діяльність

Вихователь — основне джерело постачання нових матеріалів, які відповідають потребам та інтересам дітей. Проте ми не завжди вчасно реагуємо на ці потреби. Для вчасного реагування важливо проводити детальні спостереження із занотовуванням моментів зростання інтересу дитини. Така інформація є значущою, вона формує основу для планування дій з підтримки інтересу або формування нового зацікавлення. Коли матеріали додаються постійно, вчасно, відповідно до інтересів дітей, групова кімната стає місцем постійного експериментування, яке є джерелом творчих ігор, спонукає дітей до запитань і позитивного розвитку.

Приклад для розгляду

Марк (4 роки) постійно та одноманітно грається однією іграшкою (вантажівка). Одного дня вихователька помічає, що Марк дуже зайнятий зав'язуванням шнурків на чобітках іграшкового ведмедика. Через кілька днів Марк намагається зав'язати власні шнурки.

Вихователь провела такі втручання на основі цих спостережень:

- пропонує Марку прив'язати мотузку до вантажівки, щоби було зручніше пересувати її по кімнаті;
- пропонує Марку перевозити вантажі (іграшки), які потребують прив'язування й розв'язування мотузки;
- пропонує Марку та його другу Кевіну гру «Морський вузол».

Наступного дня така гра зі шнурками та мотузкою починає приваблювати більше дітей.

Втручання 5. Стимулювання діяльності для збільшення залученості

Важлива діяльність може бути неважливою внаслідок надмірного втручання педагога, а менш значуща діяльність — викликати значний інтерес із боку дітей завдяки підходу, вибраному педагогом для викладання. Спосіб проведення певним чином визначає рівень втручання. Педагог має активно віднаходити можливості та способи для надання дітям додаткових стимулів. Деяких дітей треба стимулювати дуже часто, щоб допомогти їм розпочати чи продовжити діяльність, яка викликала їхній інтерес.

Форми стимулів:

- **матеріальні стимули** (заохочення у вигляді карток, наклеює тощо);
- **пропозиції** («Можливо, ви можете порухатися, скільки чашок води вам потрібно для того, щоби заповнити пляшку? Після цього ви можете записати це на картці»);
- **запитання** («Як ми витягнемо цвях з дерев'яної дошки?»);
- **інформація** («Гірський кришталі знаходять високо в горах, у важкодоступних місцях, альпіністи ризикують, коли його дістають»).

Приклад для розгляду

Вільгельм (5,5 року) ходить групою кімнатою зі збільшувачем скла у руці. Хлопчик грається в детектива. Коли він бачить щось цікаве, то дивиться на це через збільшуваче скло, а потім часто й голосно сміється. Це інколи відволікає інших дітей від ігор.

Вихователька провела таке втручання:

- пропонує хлопчикові подивитися на маленькі картинки, що лежать на її столі, через збільшуваче скло та скопіювати їх, збільшивши формат.

Це захопило Вільгельма. Вихователька намалювала різні фігурки: маленьке коло, квітку, трикутник, гусінь, телефон... Вільгельм працює з великим інтересом. Коли він закінчив копіювати, попросив виховательку намалювати ще якісь фігури. Вона погодилася. Знову Вільгельм поринув у діяльність. Інші діти помічають це й хочуть приєднатися. У виховательки є інші прилади, які допомагають збільшувати предмети.

Втручання 6. Розвиток і підтримка дитячих дій із правилами й угодами

Діти зазвичай не люблять, коли ми ходимо слідом за ними, коли обмежуємо їхню свободу, коли плануємо їхнє життя до найменших деталей. Дітям потрібний простір, вони хочуть брати ініціативу у свої руки та вирішувати проблеми. Свобода необхідна, щоби стимулювати їхню дослідницьку й експериментальну діяльність, щоб активізувати їхні внутрішні здібності, які безпосередньо пов'язані з їхніми власними інтересами. Необхідно дослухатися до інтересів дітей, залучати їх у визначення того, чим вони хочуть займатися, в озвучування своїх інтересів — тільки тоді процес розвитку дитини буде позитивним. Для надання дітям можливості проявити свої інтереси без вашого втручання спробуйте спостерігати за ними під час вільних ігор і занотовувати все, що побачите та почуєте.

Приклад для розгляду

Під час першого спостереження наприкінці жовтня половина групи п'ятирічного віку отримала «З» або навіть менше за показником «залученість». Вихователька провела низку індивідуальних спостережень за дітьми, які мали найнижчі показники, і вирішила провести більш детальне спостереження. Вона спостерігає за дітьми впродовж тижня. Наведено приклад одного із записів:

«Більшість дітей має труднощі, пов'язані з тим, як розпочати діяльність, або при переході від одного виду діяльності до іншого. Також окремі діти прагнуть долучатися до центрів діяльності, в яких є багато дітей, або втручаються в ігри та відбирають іграшки в інших».

На основі спостережень у виховательки склалося враження, що деякі проблеми пов'язані з невмінням дітей робити вибір діяльності, якою вони хочуть займатися упродовж дня.

Втручання, які вихователь запланувала:

- більше уваги приділяти вибору діяльності, працюючи з «дошкою вибору», детальніше обговорюючи з дітьми види діяльності, а також ставлячи запитання «Як ти вважаєш, з чого можна почати?». Якщо дитина не зможе розпочати розмову, можна продовжити її таким чином: «Якби я розпочинала цю роботу, я би зробила...»;
- можна приготувати більше піктограм перед вибором діяльності.

Упродовж тижня вихователька допомогла дітям працювати біля «дошки вибору». Вони робили свій вибір, розміщуючи свою фотографію поруч з назвою діяльності (кількість гачків на дошці обмежена кількістю дітей, які можуть брати участь у певній діяльності). Вихователька бере дитину за руку та веде до «дошки вибору», підтримуючи та заохочуючи до того чи іншого вибору. Наприклад: «У центрі рольової гри ви можете... У цій діяльності є те, що б ви хотіли зробити?»). Вихователь помічає, що, активно використовуючи «дошку вибору», діти поступово орієнтуються у виборі діяльності і їм легше розпочати її. Треба зазначити, що, вибираючи діяльність, діти робили більш свідомий вибір і легше розпочинали дії.

Для багатьох дітей з низьким і середнім рівнем залученості в цій групі такий підхід є загальним втручанням, що підвищує рівень їхньої залученості. Цей підхід безперечно був успішним!

«Дошка вибору» надає дітям візуальну підтримку у пропонуванні видах діяльності у груповій кімнаті в цілому, покращує можливість залучатися у різноманітну діяльність.

Втручання 7. Дослідження і покращення стосунків на рівні «педагог–дитина» й «дитина–дитина»

Діти радіють і розквітають, коли вихователь ставиться до них позитивно та з повагою, коли вони відчувають, що їх слухають і розуміють. Надання дітям ініціативи, про що розповідається в попередній практиці втручання, значною мірою залежить від того, як вихователь розвинув позитивні, теплі стосунки з дітьми.

Для позитивного розвитку велике значення мають взаємостосунки між педагогом і дітьми, а також стосунки між дітьми й у групі в цілому. Позитивна атмосфера характеризується затишком, безпекою та взаємодопомогою. Розвивати в дітей уміння налагоджувати та підтримувати позитивну атмосферу — одне з головних завдань педагога. Особливо позитивна атмосфера важлива для дітей, які мають обмежені можливості, інакше вони ризикують потрапити в ізоляцію від групи.

Втручання 8. Діяльність, яка допомагає налагодити стосунки між дітьми

Світ поведінки, емоцій, взаємин, цінностей, тобто психологічна сфера, часто залишається незадіяною у дошкільній та початковій освіті. Діти не відчувають належного ставлення до себе та свого внутрішнього світу, хоча їхня свідомість продовжує формуватися. Складається враження, що ми готуємо дітей насамперед до взаємодії з матеріальним світом, а не зі світом людей.

Дорослі мають проводити втручання, які допоможуть дітям зрозуміти себе, власні почуття та дослідити взаємини між людьми. Соціальний зміст, особливості організації суспільства, загальнолюдські цінності мають привертати увагу педагога перш за все.

Приклад для розгляду

Вихователька дітей п'ятирічного віку помічає, що атмосфера в її групі потребує докласти зусилля, щоб зробити її прийнятною. Тут панує наростаюча атмосфера змагання серед дітей. Вони постійно відштовхують один одного, хочуть бути першими, кращими, не можуть стримуватися, коли їхні ровесники отримують компліменти. Виникає чимало конфліктів, наприклад: хто зробив найкрасивіший малюнок, хто перший автор дивовижної ідеї, яку згодом копіюють інші діти. Цю конкурентну атмосферу значною мірою провокує Мелані. Коли, наприклад, дівчинка малює, то раптово викрикує: «Я перша закінчила!». Вона часто робить принизливі зауваження про роботи інших дітей: «Це жаліливо» чи навіть «Ви робите це неправильно!». Вихователь помічає, що не тільки Мелані, а й інші діти також мають труднощі в порозумінні один з одним та в управлінні своїми емоціями.

Вихователька вирішує запровадити низку втручання, щоби покращити атмосферу у групі:

- під час проведення ранкової зустрічі діти (під керівництвом вихователя) називають позитивні риси свого друга, кажуть про те, які риси характеру хочуть запозичити для себе, демонструють позитивні риси за допомогою символів;
- використовує театр маріонеток для розігрування ситуацій, які відбувалися у групі. Після цього сценки обговорюються;
- вихователь приділяє багато уваги створенню позитивної атмосфери — уміння отримувати задоволення від спілкування один з одним, наприклад, запалюючи свічки в темній кімнаті, слухаючи розслаблюючу музику.

Більшість втручань мають позитивний вплив на атмосферу у групі, проте часто тимчасовий: діти легко повертаються до своїх старих звичок.

Використання «коробки емоцій» (вправи з такими почуттями як, наприклад, щастя, гнів, страх, горе, викликають відповідну реакцію в дітей) є засобом втручання, що допомагає запобігти негативним проявам у поведінці та підтримати позитивну атмосферу в дитячому середовищі. Позитивні зміни помітні не одразу. Діти не завжди знають, як поводитися з цими почуттями/емоціями і навіть стають агресивнішими один до одного. Тільки через кілька місяців відбуваються зміни в атмосфері групи. Діти регулярно починають розповідати про свої почуття один одному й обговорюють події, що сталися у групі. Вони стають терплячішими й висловлюють повагу до почуттів своїх ровесників, починають насолоджуватися спілкуванням і стосунками, розуміють, що вони — друзі.

ВИДИ СПЕЦІАЛЬНИХ ВТРУЧАНЬ (втручання 9–16)

ПІДТРИМКА ДІТЕЙ ІЗ СОЦІАЛЬНО-ЕМОЦІЙНИМИ ПРОБЛЕМАМИ

Низький рівень благополуччя часто вказує на соціально-емоційні проблеми й навіть призводить до них. У цьому розділі пропонуємо розглянути сім типів втручання, які радимо для роботи з дітьми з низьким рівнем благополуччя. Ці втручання допомагають з'ясувати та дослідити емоційний стан дітей і допомагають їм усвідомити почуття, які вони ще не опанували. Результатом цих втручань є більш компетентні взаємостосунки з оточенням.

Втручання 9. Придільнення позитивної уваги й підтримки

Не всі діти впевнені в собі. Соціальне оточення відіграє важливу роль у підтримці впевненості. Особливо цьому можуть сприяти дорослі. Є багато способів приділення дітям позитивної уваги та підтримки:

- тепле і щире піклування;
- повага та захоплення позитивними моментами в поведінці дитини та її добрими намірами;
- запобігання негативній поведінці за допомогою своєчасних втручань;
- сприяння розумінню дитиною того, що вона є повноправним членом групи;
- допомога дитині в досягненні успіху (як у сфері соціальної компетентності, так і у здійсненні конкретної діяльності);
- надання дитині можливості керувати діяльністю у групі та бути активною.

Приклад для розгляду

Терезі 4 роки. Вона не впевнена в собі, рідко розмовляє голосно, майже не бере участі у групових обговореннях. Вона не почувалася захищеною й рідко контактує з дітьми. Дівчинка боїться невдач і часто думає, що вона не у змозі щось зробити.

Тому втручання буде спрямоване на підвищення рівня благополуччя, особливо в її стосунках з іншими дітьми. Вихователька хоче допомогти дівчинці відчувати себе успішною. Тереза дуже добре танцює, тому вихователька вирішує зосередитися саме на цьому досягненні дівчинки та привернути до неї увагу інших дітей.

Втручання, яке здійснила вихователька:

- вирішує постійно висловлювати компліменти дівчинці після виконаних танцювальних рухів: «Ти танцювала дійсно дуже професійно і красиво».

Тереза з гордістю посміхається. Навіть через годину вона все ще задоволена. Такі невеличкі втручання досить результативні — дівчинка поступово відкривається.

Надання підтримки дітям з низьким рівнем самовпевненості (самооцінки) — можливо, найскладніше в роботі педагога, оскільки невпевненість у собі часто призводить до негативної поведінки.

Втручання 10. Робота над фізичним розвитком дитини

Дуже часто діти перебувають у напруженому стані. Це зумовлено розладами, з якими вони не можуть упоратися і тому не можуть управляти своєю внутрішньою енергією. Як результат, невгамовність, нервозність, агресивна поведінка. Цим дітям необхідно позбутися напруги в будь-який спосіб. Ми можемо допомогти їм, дозволивши пошукати по столу, руйнуючи картонні коробки руками тощо.

Приклад для розгляду

Джейк (5 років) постійно знаходиться у стані підвищеної нервозності, що й викликає проблеми в поведінці. Він тривалий час не може зосередитися на діяльності в центрі. Його рівень благополуччя низький. Можливо, однією із причин є складні домашні стосунки. Хлопчик завжди їздить до дитсадка на велосипеді, і йому подобається це робити.

Втручання, яке здійснила вихователь:

- коли вихователька помічає, що енергія Джейка ось-ось «вибухне», вона дозволяє йому взяти велосипед та їздити навколо спортивного майданчика. Вона спостерігає за ним з вікна. Після їзди на велосипеді він заходить до кімнати і спокійно починає займатися певною діяльністю.

Поступово хлопчик починає відчувати момент, коли його енергія досягає критичної точки; він питає у вихователя дозволу залишити кімнату на якийсь час і вгамувати її.

Втручання 11. Покращення соціальних відносин

Діти з низьким рівнем благополуччя часто борються зі своїми емоціями. Вони не можуть їх приховати. Практики, які можна запропонувати дітям для врегулювання емоціональних проявів, дадуть змогу усвідомлювати навколишню дійсність та адекватно реагувати на будь-які зміни.

За допомогою прикладів із життя, розігрування ситуацій тощо дітям необхідно давати інформацію про те, які емоції виникають за тієї чи іншої обставини. Таким чином, вони зможуть оцінити власні емоційні прояви та емоційний стан інших дітей. Поступово вони набудуть досвіду, усвідомлять різні життєві обставини й навчатися залагоджувати конфлікти.

На відміну від діяльності, що зосереджується на емоціях, як описано у втручанні 8, вихователь може ввести інші втручання для того, щоб покращити соціальні стосунки. Наприклад, створюючи ситуації, в яких діти спілкуються між собою.

Приклад для обговорення

Тому 5 років. Його соціальні навички дуже обмежені; зокрема, він негативного ставиться до інших дітей. Ця проблема є головною для вихователя. Том часто провокує конфлікти, особливо в центрі будівництва, в якому він перебуває

більшість часу. Така поведінка викликає недружелюбне ставлення інших дітей. Він забирає речі в дітей, хоч і не грається ними.

Вихователька помічає, що Том створює безлад у центрі будівництва, а потім не може впоратися з цією ситуацією. Як результат, присутність інших дітей робить його неспокійним.

Втручання, яке здійснила вихователька:

- вирішує тимчасово обмежити кількість дітей (до трьох) у центрі будівництва.

Вона переконується, що Том починає спокійніше гратися у цьому центрі, й залучає в участь у грі двох дітей, які мають дружні стосунки з Томом. Таким чином, соціальні конфлікти тимчасово припиняються. Том має змогу розвивати соціальну взаємодію позитивного характеру. Поступово центр будівництва огортає атмосфера спокою. Спочатку Том не шукає контактів з іншими дітьми; він конструє самостійно, фізично відокремлено від інших. Поступово хлопчик починає взаємодіяти з іншими дітьми, характер стосунків — позитивний. Дуже швидко негативний образ Тома зникає, спочатку в цій маленькій групі, згодом — серед решти дітей групи. Результат втручання вражає: рівень благополуччя в Тома значно зріс.

Втручання 12. Підтримка та розвиток соціальних навичок шляхом демонстрації педагогом позитивної поведінки

Приклад для обговорення

Над Джессікою завжди домінували інші, наказуючи, що їй слід робити. Вона, звісно, страждає від такого пригнічення.

Втручання, яке здійснила вихователька:

- підтримує Джессіку, нагадуючи їй, як чудово вона нещодавно декламувала вірш;
- допомагає дівчинці формулювати відповіді, які мають припинити пригнічення з боку інших: «Ні, я не хочу цього», або «Ні, мені це не подобається», або «Я хотіла б зробити щось інше».

Спочатку їй важко сказати «ні», і дівчинка потребувала підтримки вихователя. Проте через деякий час і завдяки іншим втручанням Джессіка стає впевненою в собі, і це підвищує рівень її благополуччя.

Втручання 13. Робота над розповідями, оповіданнями

Автори, які пишуть для дітей, пропонують безліч повчальних розповідей на емоційні теми: зміна місця проживання, перебування в лікарні, нещасний випадок у дорозі, народження маленького брата чи сестри, розлучення батьків, смерть дідуся й бабусі тощо. Немає жодної проблеми, яка б не була описана. Ці історії — найкращий спосіб для дітей дізнатися про різні життєві ситуації. Насамперед тому, що інформація подається відповідно до віку, теми та ін.; книги пояснюють дітям речі, про які вони не знали чи не усвідомлювали.

Приклад для розгляду

Джо повинен лягати в лікарню через кілька днів. Він боїться.

Втручання, яке здійснила вихователька:

- пропонує почитати дітям книгу на цю тему. У книгах у доступній для дітей формі розповідається про все, що відбувається в лікарні. З одного боку, життя в лікарні лякає дітей, а з іншого — вони дізнаються, як там піклуються про пацієнтів і як вони одужують. Джо уважно слухає. Після читання вихователь спостерігає, як хлопчик кілька разів гортає книгу і розповідає історію, написану в ній, своїм друзям. Джо зацікавило обладнання, яке використовують лікарі, в іграх він часто імітує їхні дії.

«Після таких прочитаних історій Джо став більш підготовленим до відвідування лікарні.»

Історії, описані у книжках, мають певну «лікувальну» функцію, оскільки інтерпретують глибокі емоції та дають певний досвід. «Витягуючи» дитину з її самотності (Я не єдиний, кому доводиться пройти через це!). У них у позитивній формі часто описують складні життєві ситуації, змальовуючи втішну перспективу.

Втручання 14. Створення можливостей для самовираження та емоційного розвитку

Через рольові ігри ми можемо дати дітям змогу отримати певний життєвий досвід. Тематика рольових ігор може стосуватися різних гострих тем чи невідомого досвіду, який діти вже мали. Наприклад, ми помічаємо, як діти у грі переживають, програвуть епізоди свого життя, емоційно відображаючи події, що відбулися колись. Для деяких дітей така поведінка — це спосіб привернути увагу й відчувати турботу, яку вони запам'ятали і яка дає їм відчуття захищеності. Пропонуючи дітям погратися у лікарню та супроводжуючи їх у грі, можемо поставити за мету сприяти переборюванню страхів.

Окрім рольових, театралізованих форм діяльності можна також використовувати малювання, розфарбовування, ліплення тощо, щоб спонукати дітей проявляти емоції та вчитися долати страхи, невпевненість тощо. Таким чином, кожна дитина інстинктивно вибирає власний спосіб виразити емоції. Такі ж емоції ми можемо спостерігати, коли читаємо дітям оповідання, які тим чи іншим чином стосуються їхнього життя.

Приклад для розгляду

Сему 5 років. Він часто пригнічений. Хлопчик утратив матір, коли був ще малюком, і дуже сумує за нею. До того ж, він має проблеми у стосунках зі своїм старшим братом і сестрою. Вони постійно дратують його (бо він маленький). Спіраючи на позитивні стосунки хлопчика з батьком, вихователь вибирає втручання «підтримка благополуччя у стосунках із членами сім'ї».

Втручання, яке здійснила вихователька:

- учитель вирішує прочитати дітям та обговорити оповідання «Дике каченя». Це історія про каченя, яке не приймають його брати, сестри й навіть мати. Каченятко почувалося відчуженим і зневаженим, проте воно зустрічає доброго лебедя, який допомагає каченяті рости сильнішим.

Коли вихователь починає розповідати оповідання, Сем затуляє вуха. Він не хоче слухати про те, як рідна мати сердиться на каченя. Вихователь каже Сему, що він може йти гратись, якщо йому не подобається історія. Він залишається, хоча дуже переживає, слухаючи історію. Згодом Сем питає у виховательки дозволу дещо розповісти. Хлопчик показує, як він іноді сидить налякано, як каченя, та пояснює: «Коли сестра дратує мене, я не сиджу під вербою, я сиджу вдома позаду дивана». Вихователька звертає увагу на Сема, який розглядає шість малюнків, які ілюструють ключові моменти оповідання. Наприкінці навчального дня, коли приходить батько Сема, вона пропонує зайти до групової кімнати. Сем негайно починає розповідати татові історію каченяти, показуючи малюнки. Він сяє від гордості. Наступного дня діти йдуть на прогулянку до парку, на території якого є озеро з качками та лебедями. Сем у захваті. Мініатюрне озерце, яке згодом вихователька встановлює у груповій кімнаті, також впливає на хлопчика.

Вихователька переконана, що Сем може й буде часто гратись у цьому центрі. Кожного разу хлопчик програє історію про каченятко. Копії ілюстрацій до оповідання завжди в руці у хлопчика. Сем розфарбував два малюнки: каченя, яке самотньо сидить під вербою (як каже хлопчик: «бо я дуже часто почуваюсь, як каченятко»), і малюнок про каченя, якого на озері супроводжує лебідь («Я хотів би також плавати з цим лебедем»).

Робота з оповіданням про каченя й залучення батька Сема мали великий вплив на хлопчика. Він нарешті починає розуміти дійсність і може вербально висловити свої емоції. Сем більше не пригнічений і частіше грається в різних центрах.

Втручання 15. Пояснення (надання інформації)

Інколи в дітей виникають соціально-емоційні проблеми, пов'язані з розумінням і сприйняттям дійсності. Цей факт уже був розкритий у частині «Робота над розповідями та оповіданнями». Наприклад, коли батьки сперечаються, у дітей виникає страх, що вони розлучаться. У такому випадку необхідно дати дитині більше інформації про те, що суперечка між дорослими, зокрема між батьками, не призводить до радикальних змін у родині. Така форма втручання, як пояснення, допоможе дитині подолати страх утратити одного з батьків. Ця практика втручання може роз'яснити дітям багато життєвих ситуацій та допомогти їм у майбутньому.

Втручання 16. Забезпечення стабільності та послідовності подій

Для формування відчуття впевненості в собі дитині потрібні відносна стабільність і послідовність подій, що відбуваються у групі впродовж дня й тижня. День має бути спланований навколо кількох постійних і пов'язаних між собою моментів. Треба забезпечити наочну стабільність і послідовність. Це можна зробити через дошки «план дня», «події тижня» з використанням піктограмних зображень і слів (для дітей старшого віку). Дитина, яка сумує за батьками, може подивитися, що це слід зробити до того, як вона піде додому.

Деякі діти можуть плутатися у правилах, упроваджених у групі, вони не можуть зрозуміти, що дозволяється і чого не варто робити. Під час ранкової зустрічі вихователька може нагадати дітям правила поведінки у групі та окремі правила роботи в центрах діяльності. Наприклад, червоний прапорець у центрі означає, що він тимчасово закритий. Окремим дітям потрібна особиста, конкретна вказівка на правила.

Приклад для обговорення

Миколці 5 років. Його батьки розлучені. Опіку над хлопчиком віддали батьку. Миколка відвідує спеціальний дитсадок для дітей з розладами поведінки та затримкою у психофізичному розвитку. Він залишається тут упродовж усього тижня. Микола дуже сумує за батьком і часто питає, скільки ночей залишилось до того, коли він поїде додому. Його поведінка часто негативна. Він може розкидати та ламати речі, робити боляче іншим дітям.

Втручання, які здійснила вихователька:

- розмістила малюнки ліжка на щотижневому календарі, даючи змогу Миколці рахувати й відмічати дні, що залишились до виїзду, коли він зможе бачити свого батька. Ці малюнки заспокоюють хлопчика. Тепер він може постійно рахувати дні перед виїздами. Через цей щотижневий календар вихователь надає опосередковану підтримку Миколці, розуміючи його смуток.

ПІДТРИМКА ДІТЕЙ ІЗ ПРОБЛЕМАМИ В РОЗВИТКУ

Часто буває так, що діти мають проблеми в розвитку; вони ніби опиняються в безвиході. Як наслідок, маємо низький рівень показників «залученості». Подібно до дітей з емоційними проблемами, дітям із проблемами в розвитку потрібні спеціальні втручання. Нормальних умов розвитку для них недостатньо.

Розвиток нервової системи

На розвиток дитини можуть впливати різні чинники. Один із них — надання дітям можливості пізнати власне тіло: його окремі частини, функціонування, здатності та можливості.

Через прості види діяльності вони можуть більше дізнатися про власне тіло. Прикладами такої діяльності є вправи на дихання, прості вправи йоги тощо.

Приклад для розгляду

Влад (4 роки) надто мало рухається. Він уникає всього, що для нього нове. Хлопчик не бажає повторювати фізичні вправи на спортивному майданчику.

Втручання, яке здійснила вихователька:

- для Влада та інших дітей вихователь вирішує використати фізичні схеми, що мають допомогти усвідомлено сприйняти тіло. За допомогою різних забав, спокійних ігор хлопчик учиться відчувати та впізнавати різні частини свого тіла. Прості вправи на перекошування допомагають відчути власний тулуб, який є центром тіла. У груповій

кімнаті на стіні вмонтовується дзеркало. Вихователька часто ставить хлопчика перед дзеркалом, і разом вони досліджують свої тіла.

Поступово Влад дізнається про власне тіло. Цей розвиток також відображується в його малюнках, які є схематичними (прості лінії, які символізують руки, ноги, тулуб) зображеннями чоловічка.

Приклад для розгляду

Джон (5 років) має значну затримку в розвитку вестибулярного апарату. Він двічі на тиждень відвідує фізіотерапевта. Хлопчик уже легко присідає, виконуючи фізичні вправи. Він добре розуміє, що інші діти мають кращі фізичні здібності, і це його пригнічує. Проте Джон часто хоче грати у футбол. Це один з його головних інтересів. Одного разу в залі під час гри у футбол Джон упав і відтоді дуже занепокоєний. Він майже ніколи не отримує м'яч...

Втручання, яке здійснила вихователька:

- вихователька створює маленьку ціль у коридорі (чітко відділена територія). Час від часу Джону дозволяється грати у футбол на цій території із двома іншими дітьми. Вихователька помічає покращення рівня залученості та зміну ставлення ровесників до хлопчика. Коли вправи виконуються попарно, вона виконує їх із Джоном. Завдяки цим заходам регулярно звертаємо увагу на вищий рівень залученості в рухливі дії. Розвиваючи моторні здібності у групі, необхідно продукувати нові ідеї, щоб стимулювати дітей для їх утілення.

Приклад для розгляду

Данилко (5 років) має проблеми з координацією. Його просторове сприйняття та структуризація затримуються в розвитку. Наприклад, малюючи, він не помічає межі аркуша паперу.

Втручання, яке здійснила вихователька:

- учитель пропонує Данилу велику коробку з-під сиру, на якій він може малювати з будь-якого боку. Тепер для малюка межі візуалізуються. Через деякий час вихователь пропонує йому прості візерунки, прикріплені до аркуша паперу.

Зрештою, вона пропонує прості малюнки з чіткими контурами. Данилко насолоджується цією просторовою діяльністю і вже самостійно визначає контури. Його сприйняття меж покращується.

Розвиток мовлення та комунікативної компетентності

Діти, які мають іншу рідну мову, або діти з недостатнім мовленнєвим розвитком часто не вправляються в усній діяльності. Такі діти під час переказування можуть показувати указкою на малюнках те, про що розповідається в оповіданнях, щоб іншим дітям було більш зрозуміло. Діти можуть коментувати оповідання, демонструючи малюнки.

Не слід наголошувати на помилках дітей, привертаючи увагу малечі до їхніх проблем. Намагайтеся знайти та використувати особливу мовну діяльність, наприклад, жарти, жартівливу, яка задовольняє потребу в розвитку мовлення.

Приклад для розгляду

Дереку 5 років. Він погано розмовляє, має недостатній словниковий запас, нерозбірливу вимову. Через те що діти його не розуміють, він намагається взагалі не розмовляти.

Вручання, яке здійснила вихователька:

- зробила «мовленнєвого робота» для Дерека — картонну коробку, відкриту зверху і знизу. Діти можуть залазити в роботу та вибирати різні функції (різні способи вимови), позначені на піктограмах: повільна вимова (черепашка) — швидка мова; (засець) — голосна мова; (лев) — тиха мова (котик). Дітям допомагають вибрати відповідну піктограму та ознайомитися з нею. Оскільки деякі діти не знають, про що говорити, знаходячись у роботі, вихователька показує малюнки про тварин, події тощо. «Мовленнєвий робот» повністю в розпорядженні дітей, а згодом запропонований як неонов'язкова діяльність у групі. Багатьом дітям, зокрема Дереку, подобається такий спосіб діяльності. Цей робот також використовується для виконання пісень і віршів. Вихователь наголошує на збільшенні рівня залученості в мовленнєву діяльність.

Стимулювання розумової компетенції та взаєморозуміння

Розумова компетенція дітей тісно пов'язана з конкретними діями та матеріалами: вони помічають схожість і відмінності між різними об'єктами, досліджують, порівнюють (великий-маленький, легкий-важкий) і з власного досвіду дізнаються, що буде в далекому майбутньому. Поступово дітям більше не потрібні ці конкретні дослідження та спостереження, і можна приводити їх інтелектуальну компетенцію до розумового рівня (наприклад, вони можуть пояснити, як дійти до дому їхньої бабусі). Спостерігаючи за малюками, ми можемо перевірити, чи дитина все ще перебуває на конкретному рівні чи вже досягла образного, абстрактного рівня. Діти розвиваються в умовах вибору розвивальної діяльності, інструментів і матеріалів, які відповідають їхньому розумовому рівню.

Маленькі діти часто мають труднощі зі сприйняттям поняття часу

Є різні способи допомогти їм у цьому:

Може допомогти простий годинник чи плакат із зображеннями, які демонструють послідовність подій упродовж дня. Корисним інструментом є щотижневий календар, в якому кожний день тижня має свій колір упродовж усього року. За допомогою простого втручання — традиційного календаря з усіма днями місяця — поняття часу може стати доступним дітям.

Просторові поняття формуються із власного досвіду та за допомогою наочних матеріалів; процес стимулювання може перетворити дослідження на інтуїцію:

- запропонуйте дітям описати події, які відбулися з ними, порівняти різноманітні предмети та матеріали;
- такі поняття, як *перший, останній, нижче, після, перед, після того як, посередині*, використовуються на практиці;

- експериментування з тим, як розбирати великі та малі конструктори, а потім пробувати їх знову складати;
- проведення експериментів з водою (рівень води у вузькій пляшці порівняти з рівнем у широкій пляшці).

Розвиток розумової діяльності відбувається за умови, якщо дітям дозволяють експериментувати з матеріалами та заохочують до цього. Діти дізнаються про закони природи та технології під час використання «коробки відкриття», де можуть бути кнопки, магніти, поплавки, свічки тощо.

Приклад для розгляду

Ірина та Вадим — діти п'ятирічного віку — мають низький рівень розумової діяльності. Вихователька вболіває за них, бо вони ще не вміють рахувати. Діти навіть не зацікавлені в тому, щоб навчитися лічби. Їм не подобається гратись у домашньому куточку.

Втручання, яке здійснила вихователька:

- учитель вводить більше матеріалів, які потребують рахування в куточку «магазин». Вона додає різні «товари» та позначає ціни на кожний з артикулів (1, 2, 3, 4 чи 5 крапок) і, відповідно, указує це на розрахункових картках. Через деякий час Ірина та Вадим починають ознайомлюватися з «магазином» і пробують порівняти розрахункові картки із ціною. Вони слухають, як інші діти рахують і граються картками.

Такі втручання поступово привертають увагу Ірини та Вадима до дій, які пов'язані з лічбою.

Розвиток самоорганізації

Діти, яким важко зосередитись, можуть отримати переваги в куточках з **обмеженою кількістю стимулів**. Їх варто розмістити в обмеженому середовищі, без матеріалів тощо, де вони зможуть займатися спеціальною діяльністю.

Приклад для розгляду

Вихователька помічає, що Андрій завжди з великим бажанням береться за пазли, але швидко втомлюється і складає їх назад у коробку. Вона створила «куточок діяльності» зі стимулом для Андрія. Хлопчика відводили до цього куточка тоді, коли він хотів займатися спокійною діяльністю. Спочатку виховательці доводилось нагадувати Андрію про це правило, але його мотивація зростає після того, як він успішно склав пазли. Він почав уважати куточок «своїм приватним місцем» і часто використовувати для різноманітної діяльності.

Багато дітей з недостатньою самоорганізацією мають труднощі з альтернативним вибором. Вони не можуть пригадати різні можливості вибору й не знають, що їм хотілося б робити, а що ні; тому вони не можуть свідомо вибрати вид діяльності. Одне з можливих втручань — **«дошка вибору»**, на якій зображено низку видів діяльності.

Семеро дітей, які занесені до «червоного» чи «оранжевого списку», часто байдужують у груповій кімнаті. Вони свідомо не вибирають діяльність. Їх, напевно, спантеличує велика кількість запропонованих видів діяльності. Ліля, Ема та Богдан постійно переключаються з однієї діяльності на іншу. Біля «дошки вибору» вони постійно вагаються з вибором. Ми дійшли згоди, що діти підходять до мене, коли хочуть змінити свій вибір. Разом шукаємо діяльність, що дійсно би підходила цій дитині. Допомогає принцип «подумай двічі». «Дошка вибору» указує на певну кількість дітей, яких можна залучити у відповідну діяльність. Діти, які часто пропускають певну діяльність, краще розуміють ситуацію: вони помічають, на якій території є більше місця для розваг, і можуть продумати шлях, як потрапити в це місце. Цей вид стратегії зміцнює здатності дітей до самоорганізації.

Важлива допомога для дітей із проблемами в самоорганізації за допомогою «капелюха роздумів».

Вихователька вводить «капелюх роздумів» під час ігор з маріонетками. Ви вдягаєте «капелюх роздумів» тоді, коли потрібен час для роздумів. Наприклад, коли ви не знаєте, що робити. «Капелюх роздумів» особливо корисний для дітей, які мають проблеми з вибором. Вихователька заохочує дітей пройти на територію відпочинку після закінчення діяльності. Там вони можуть одягнути «капелюх роздумів» і порозмовляти про види діяльності, які найбільше їм подобаються. Фактично діти починають робити більш свідомий вибір, що переводить їх на вищий рівень залученості.

Деякі діти не можуть досягти високого рівня залученості: вони радо йдуть до певного куточка, але не мають ідей про ігри, в які можна тут грати, та про матеріали, які можна використовувати.

Граючись із конструктором, деякі діти можуть створити конструкцію за допомогою наведених прикладів чи запропонованих моделей.

Приклад для розгляду

Сашку 4 роки, він дуже розумний і має безліч ідей. Проте виконання його планів і задумів часто зазнає невдачі: він не може заохотити оточуючих, особливо ровесників, до реалізації його планів. Хлопчик також легко відхиляє ідеї інших дітей і негайно кличе по допомогу педагога.

Втручання, яке здійснила вихователька:

- учитель звернула увагу на зацікавленість Сашка індіанцями й вирішує використати цю тему. Насамперед вона пропонує низку з того, що стосується індіанців: книги, танець, відео, ремесло, яким слід зніматися в колективі, костюми. Усі ці матеріали розміщуються в одному куточку, який перетворюється на «табір індіанців». Сашко дуже захоплений і принагідно ділиться своїми ідеями про рольову гру з індіанцями. Вихователька, скориставшись цим, підтримує його. Сашку дозволяється вибрати двох гравців у товариші. Потім крок за кроком вона вводить його у виконання сценарію. Коли його товариші-гравці висловлюють свої ідеї, вихователька проводить переговори з дітьми, щоби показати Сашку, як використати їх у діяльності. Спочатку він не приймає ідей інших дітей, проте через деякий час змінює своє ставлення. Гра стає цікавішою, Сашко задоволений собою і вже не кличе по допомогу педагога. Виявляється, це втручання має позитивний вплив на рівні залученості та благополуччя Сашка, на його здатності до самоорганізації та розвитку соціальної компетентності.

Вибір діяльності для дітей з низьким і високим рівнем розвитку

Дуже часто ми непокоїмось про розвиток дітей, оскільки запропоновані стандартні види діяльності й матеріали у групі не відповідають їхньому рівню розвитку. Для дітей з нижчим рівнем розвитку групову кімнату треба систематично збагачувати простішими речами (головоломки з меншою й більшою кількістю завдань) і більш відповідними видами діяльності (простішими оповіданнями).

Приклад для розгляду

Дмитрику 5 років, і він має низький рівень розвитку. Він функціонує на рівні трирічної дитини. Час від часу хлопчик пробує малювати, але все ще не вміє тримати пензлик у руці, проводячи ним, робить брудні смужки. Дмитрик не звертає уваги на межі паперу й малює на столі. Через це вихователь постійно дає йому більш аркуші паперу та гумку для стирання. Це покращує результат. Коли він закінчує малювати, вихователька кличе всіх дітей і каже: «Подивіться! Який чудовий малюнок створив Дмитрик!». Хлопчик задоволений собою. Наступного дня він знову просить малювати та використовувати гумку. Це сигналізує про те, що цей матеріал допоможе йому досягти вищого рівня розвитку.

Деякі надзвичайно талановиті діти мають неабиякі здатності до абстрактного мислення, але водночас хвилюються в конкретній ситуації, з якою стикаються. Основним ключем для розвитку цих дітей є надання можливості знову і знову отримувати новий досвід, такий як: використання матеріалів (вода, пісок, деревина, картон), участь у рольових іграх на певні теми, в яких вони можуть розвивати свої власні емоції, насолоджуватись музикою та вправами.

Приклад для розгляду

Лора (6 років) — дуже розумна дитина. Вона вже може добре читати. Вихователька хвилюється за неї з того часу, як її активність знизилася, і тільки заповносе пропуски в робочих аркушах. Це демонструє низький рівень залученості дівчинки. Вона майже ніколи не цікавиться тим, що відбувається у групі, і зверхню ставиться до інших, бо може читати краще, ніж більшість із них. Дівчинка постійно шукає підтвердження того, у чому вона краща. Педагог боїться, що розвиток Лори односторонній. Окрім пропозицій читання простих книг, які Лора може читати перед групою, вихователь пропонує проект «мистецтво» (один з видів діяльності — експозиція музею). Щоб викликати певний інтерес у дівчинки, дітям пропонується створити малюнки, виготовити вироби з деревини чи паперу. Це триває цілий тиждень. Лора пробує малювати. Згодом дівчинка вдягає балетну спідницю і пробує танцювати під музику. З дітьми вихователь готує танець, який вони виконують перед своїми одногрупниками. Цей проект змінив Лору. Дівчинка знову почала цікавитись іншими видами діяльності, наприклад, рольовими іграми, малюванням, створенням різноманітних речей.

Матеріали до лекції-презентації «Коробка почуттів»

За матеріалами Джулії Мунс і Марини Ког.

Карл (5 років) постійно конфліктує з іншими дітьми. Він висловлює свій гнів таким агресивним чином, що вихователька не знає, як з ним упоратись. Більше того, він не усвідомлює зв'язок між причиною гніву («Що змусило тебе бути таким сердитим?»), наслідками («Ти зробив комусь боляче і змусив його плакати») та своїми власними почуттями («Ти був злий і тому зашкодив йому»).

Такі ситуації послуговували підґрунтям для розроблених Джулією Мунс і Мариною Ког матеріалів. «Коробка почуттів».

Зміст і цілі

- «Коробка» створюється навколо основних почуттів: щастя, гнів, страх, сум. Вона складається з чотирьох плакатів
- із зображенням основних почуттів, 48-и ситуаційних картинок (зображення залучених людей), чотирьох маленьких кейсів у вигляді поштових скриньок, масок, маріонеток для пальців, правил гри та робочих аркушів. За допомогою цього матеріалу можна провести понад 20 гнучких видів діяльності, які можна застосовувати впродовж цілого року.

За допомогою запропонованої діяльності ми хотіли допомогти Карлу та всім дітям розібратись у безлічі почуттів, навчити їх контролювати свої почуття та ділитись ними з іншими. Більше того, ми хотіли навчити їх розуміти почуття інших. Також прагнули навчити дітей залагоджувати конфліктні ситуації в більш конструктивний спосіб.

Практика із п'ятирічними

Протягом чотирьох тижнів я ознайомлюю дітей з плакатами, на яких зображені основні почуття. Існують «щасливі», «злий», «сумний» та «наляканий» тижні. Щоранку я розповідаю дітям історію, в якій домінує одне з почуттів. Діти розповідають, що вони зробили б, якби так почувалися. Я також дозволяю їм демонструвати почуття перед дзеркалом. Інколи прослуховуємо пісню, в якій проявляється певне почуття. Унаслідок цього діти спонтанно починають пригадувати різні ситуації, в яких вони почувалися, наприклад, наляканими. Я заохочую їх виражати те, що вони відчували тоді.

Одного дня, під час бесіди в колі, вони спонтанно почали розповідати мені, що відчували: Дженніфер сумувала, бо захворіло її кошеня; Аннбель була дуже налякана, оскільки зламався її світильник, коли вона лягала спати, і щасливо, коли їй подарували новий.

Робота над почуттями в моїй групі сприяла тому, що діти добре відчули, що означає бути сумним, щасливим, наляканим чи злим. Складалося враження, що вони розуміють свої власні почуття та почуття інших дітей. Я не раз була здивована вмінням дітей розрізняти виражені почуття.

Вони почали свою розмову про те, як відрізнити, коли хтось відчуває гнів, щастя, страх чи сум перед дзеркалом. Раптом одна дитина сказала:

«Коли ви дуже злі та роздратовані — ваше обличчя червоне, а коли налякані — біле».

Практика із трирічними

Для дітей молодшого віку я вибрала практику з почуттями «щастя» та «сум». Почала з демонстрації картинки, на якій зображена щаслива дитина. Діти не мали проблем із визначенням емоцій цієї дитини. Після цього розповіла історію про це почуття. Діти почали спонтанну розмову про те, як вони почуваються щасливими. Вони зазначили багато подій, які приносять їм щастя: «Я щасливий, коли приходить мама, коли отримую подарунок». Наступного дня я продемонструвала їм картинку, на якій зображена сумна дитина, і вони відразу помітили: «Дитина не сміється!». Я розповіла їм історію про хлопчика, який загубив свого іграшкового ведмедика. Діти уважно слухали. У подальшій бесіді вони сказали: «Нам сумно, коли мама йде, коли падаєш, коли боляче».

Протягом наступних днів я показувала картинки із ситуаціями, одночасно розповідаючи відповідні історії. У більшості випадків діти змогли описати почуття персонажа історії ще до того, як я показала їм картинку.

Через кілька днів діти гралися з картинками: розповідали один одному історії та вирішували, в яку коробку покласти кожну картинку. Картинку, де зображена дитина, яка проситься до тата на руки і плаче, діти віднесли до «щасливої» коробки, оскільки Брітт сказала: «Мій тато щасливий, коли я сиджу в нього на руках».

Результати роботи над почуттями

Робота над почуттями може допомогти дітям навчитись розпізнавати їх. Але насамперед діти вчаться зазирати до себе «всередину». Вони стають більш чуйними до своїх і чужих почуттів. Діти поповнюють свій словник, що знадобиться їм у багатьох ситуаціях.

Робота над почуттями допомагає дітям уникати стресів у різних ситуаціях.

«Дядько Стіва помер у дорожньо-транспортній пригоді. Спочатку хлопчик не хотів говорити про це. Я його не примушувала. Через кілька тижнів після аварії він почав розповідати нам, що сталося. Діти дістали «сумний» плакат. Стів підтвердив, що він і його родина дуже сумують. Протягом наступних днів Стів малював картинки із зображенням аварії та смерті дядька. Я помітила, що це допомогло йому впоратися з його першим сумним досвідом та емоціями.»

Діти вчаться визначати почуття більш точно.

Коли ми з дітьми відвідали будинок для літніх людей, багато з них почувалися зворушеними, а деякі навіть заплакали. Проте діти зрозуміли, що насправді ці люди були щасливими. Після цього візиту діти почали обговорювати, чому літні люди плакали. Вони були дуже зворушені цим. На запитання, чи були ці люди сумними, Джен відповіла: «Їхні обличчя були подібними до облич на сумних постерах, проте їхні сльози були щасливими».

Діти також часто стикаються з різними конфліктними ситуаціями. Деякі з них реагують менш агресивно чи шукають компроміс. Деякі навіть можуть продемонструвати те, що вони відчувають, і зрозуміти почуття інших.

Спостерігається також і взаємозв'язок з почуттями дорослих.

Дуже важливо створити таку атмосферу, в якій дитина знайде розуміння, де почуття суму, щастя, гніву та страху будуть дозволені. Так діти почуватимуться в безпеці: вони хоча розповідають мені все, вони більше довіряють мені. Розмова про почуття часто веде до відчуття полегшення. Це покращує стосунки. Дитина починає краще розуміти та приймати саму себе, що є запорукою успішного соціального життя.

Діти повинні мати можливість розвивати соціальні зв'язки. Уміння управляти своїми власними емоціями дає їм змогу краще справлятися із соціальною взаємодією.

Чому треба працювати над емоціями?

- Визначення
- Підтвердження
- Називання
- Диференціація емоцій

Ми хочемо допомогти дітям визначати, ознайомлюватись, називати й розрізняти почуття та емоції, які відчувають вони та інші люди. Таким чином вони вчаться бачити точку зору інших (їхні відчуття, емоції), що покращуватиме їхні соціальні навички.

Однією з важливих навичок є вміння розпізнавати емоції через фізичні сигнали. Поступово діти вчаться розпізнавати дії інших, коли ті відчувають, наприклад, страх. Діти вчаться *розпізнавати* емоції дедалі краще та краще. Наступним кроком буде їхнє вміння *називати* емоції. Із часом діти краще розрізняють різні емоції. Більше того, діти повинні навчитись *підтверджувати* емоції — тобто вміти та мати сміливість визнавати, що в цей момент вони відчувають саме це. Це також означає «дозвіл» на існування емоції, коли дитина не приховує чи пригнічує певну емоцію, а вміє переживати її сповна. Дитина вчиться визнавати також і те, що інші люди теж можуть бути розлючені через щось, не «втікаючи» від цього.

Лікування та профілактика

Це також дуже важливо для дітей із соціально-емоційними проблемами, які в певній ситуації часто відчувають плутанину в емоціях. Вони потребують такої атмосфери, яка допоможе виражати свої емоції (позитивні або негативні). Таким чином вони поступово вчаться розуміти свої емоції та керувати ними. Усе це є *лікувальним* аспектом: шляхом роботи з емоціями, яка допомагає дітям із соціально-емоційними проблемами поступово відновити здоровий емоційний стан. Тільки за таких умов ці діти можуть бути відкритими для інших і розвивати свою соціальну свідомість.

Робота над емоціями може бути *профілактичним* засобом, тобто запобігати виникненню соціально-емоційних проблем. Діти, які навчилися виражати та повідомляти про свої емоції іншим, менш схильні до «проблемної поведінки» під час складної ситуації.

Узагальнення практики роботи над почуттями

Краща обізнаність

«Діти стали краще обізнані зі своїми емоціями та емоціями інших людей, а також з їх вираженням. Наприклад, їм набагато легше демонструвати, що вони щасливі з тієї чи іншої причини; вони частіше та більш спонтанно розмовляють про свої емоції. Це відбивається також і на характері бесід: вони досягають більш високого рівня та глибиного змісту. Тепер діти розуміють мову емоцій, яку вони застосовують у багатьох ситуаціях.»

«За допомогою роботи над емоціями діти вчаться краще розуміти різні емоції, наприклад, плач. Це було чітко видно, коли ми перед Різдом відвідали з дітьми будинок для людей похилого віку. Багато літніх людей почувалися зворушеними, а деякі з них навіть плакали. Проте діти зрозуміли, що насправді ці люди були щасливими. Після візиту діти розпочали розмову, в якій пригадали, що деякі старенькі плакали. Звісно, діти були дуже вражені цим. Коли я спитала, чи були ці люди сумними, одна дитина відповіла мені: «Їхні обличчя були сумними, але сльози — щасливими!»

Запобігання

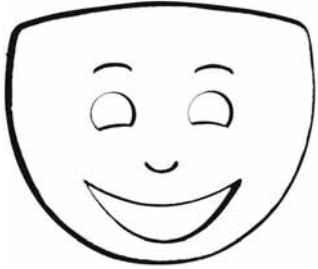
«Я помітила, що робота над емоціями в деяких випадках запобігає виникненню емоційних проблем. Це нагадало мені Стіва, дядько якого загинув в автомобільній катастрофі. Спочатку хлопчик не хотів про це говорити. Я не наполягала. Та через кілька тижнів після аварії він раптом сам заговорив про це, і діти одразу пригадали про сумне обличчя. Стів підтвердив, що він і його родина почуваються саме так. Після цього протягом багатьох днів хлопчик малював аварію та смерть дядька. Я помітила, що це допомогло йому поступово впоратися з цим трагічним досвідом і почуттями.»

Покращення стосунків

«Я помітив зміни у вирішенні конфліктів. Більшість дітей реагують менш агресивно та бажають знайти компроміс. Кілька дітей навіть можуть показати, що вони відчувають, а також зрозуміти почуття товаришів.»

«Мої стосунки з дітьми також змінились. Вони охочіше розповідають мені про різні речі, вони більше довіряють мені.»

Роблячи емоції предметом бесід, ви можете досягти відчуття звільнення та полегшення як у дітей, так і у вас самих. Це допомагає покращити стосунки між дітьми, а також зі мною. Я зрозумів, наскільки важливо створити таку атмосферу, в якій дитина відчуватиме підтримку, де такі почуття, як гнів, страх, щастя та сум, будуть дозволені. Усе це розвиває в дітей упевненість у собі, яка є запорукою успіху в соціальних стосунках.»

«Робота над емоціями допомогла мені краще зрозуміти почуття дітей, а також те, як діти їх виражають. Дітям набагато легше виразити свої емоції, наприклад, відчуття щастя з тієї чи іншої причини; вони частіше розмовляють про свої емоції. Це також спостерігається під час бесід із групою. Я пам'ятаю, як одного дня діти почали ділитися своїми почуттями з різних причин: сум, оскільки захворіло кошеня; переляк, коли ввечері, перед тим як іти спати, зламався світильник, і щастя, коли нарешті подарували новий.»

Можливі вправи

Пропонуємо ознайомитися з можливими вправами з використанням «Коробки емоцій».

Кожна вправа складається з рекомендацій стосовно цільової групи, матеріалів, опису проведення, можливих стимулів та альтернатив. Одна вправа може мати кілька варіантів.

Більше, ніж просто матеріали та вправи

Робота з «Коробкою» не повинна обмежуватися запропонованими матеріалами та вправами. Вона буде успішною тільки тоді, коли вихователь і дитина розвивають правильне розуміння емоцій та способів, якими вони виражаються. Наступний розділ пропонує кілька прикладів.

Дорослі розповідають про свої почуття

«Діти справді люблять слухати історії про мій життєвий досвід, особливо про ті ситуації, де я була налякана, наприклад, коли ми вийшли на прогулянку і я загубилась. Коли я розповідаю дітям про свої власні почуття, вони дізнаються, що я, як доросла людина, відчуваю ті ж самі емоції, що й вони, та прагну ділитися ними. Це може заохотити їх до визнання та розкриття своїх почуттів. Тому, коли я відчуваю гнів чи смуток, то не приховую це, і показую на малюнку свої емоції. Через деякий час діти починають краще розуміти мої емоції та навіть коментувати їх.»

Вправа «Активний виклик емоцій»

Цільова група

- діти віком від 4-х до 5-ти років.

Вступ

Ви дізнаєтеся про конкретну емоцію тільки тоді, коли самі стикаєтеся з нею. Емоції мають і фізичний аспект. Наприклад, коли ви налякані, ви починаєте тремтіти, або ваше серце прискорено б'ється, або ви задихаєтесь і стаєте блідими.

Коли ви викликаєте певну емоцію в дітей, їм легше усвідомлювати та трактувати власні сигнали та сигнали інших людей. Це також допоможе їм висловлювати свої емоції, оскільки вони самі пережили їх.

Форма проведення

- Діяльність з усією групою.

Організація діяльності

- Зайдіть з дітьми до темної кімнати.
- Проведіть у ній деякий час мовчки.
- Потім заспівайте знайому всім пісеньку.
- Запропонуйте походити по темній кімнаті, співаючи пісеньку.
- Дайте дітям можливість побути в кімнаті деякий час.

Нехай вони висловлять те, що відчували або відчувають: чи їхня шкіра не вкрилась потом, чи рівне в них було дихання тощо.

Заходи/підказки

- Переконайтеся, що діти почуватимуться в безпеці; не змушуйте їх виходити, нехай вони самі вирішують, наскільки довго хочуть залишатись у кімнаті.

Вправа «Розігрування емоцій»

Цільова група

Базові (прості) стимули, доступні дітям будь-якого віку. Інша альтернативна діяльність — для дітей віком від 5-ти років.

Вступ

- Цю діяльність можна організувати як продовження «Активного виклику емоцій».

Матеріали

- Картинки з емоціями з «Коробки емоцій» або картинки (із книги), або фотографії дітей чи дорослих, які налякані, засмучені, щасливі чи розгнівані.

Форма проведення

- Діяльність зі всією групою або з маленькими групами.

Організація діяльності

Покажіть картинку з емоціями (або фото) і попросіть дітей добре роздивитись обличчя, вуста, очі.

«Чи можете ви показати мені, як дивиться ця дитина?»

«Чи можете ви показати мені, як вона стоїть?»

«А що скажете про її очі? Чи можете ви спробувати дивитись так?»

«А в якому положенні ваші плечі?»

Заберіть картинку з емоціями (або фото).

«Подумайте, як би ви показали мені свій гнів»

«А тепер я хочу побачити цілу групу розгніваних дітей»

«Покажіть мені, як ви виглядаєте, коли розгнівані, сумні, налякані, щасливі»

Альтернативні варіанти

Дзеркало

Дайте дітям по дзеркалу (маленьке та велике, щоб вони могли побачити себе в повний зріст).

Запропонуйте їм демонструвати емоції обличчям і тілом.

Переконайтеся, що дзеркала доступні дітям і під час вільної гри. Це дасть їм змогу спостерігати за собою та своїми товаришами.

Діяльність у парі

Попросіть дітей розподілитись на пари та стати обличчям один до одного.

Запропонуйте їм продемонструвати, як вони відчувають гнів, страх, сум чи щастя.

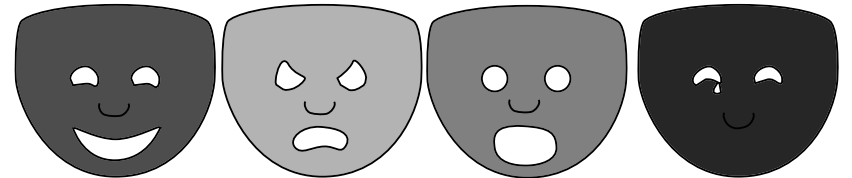
Переконайтеся, що під час того, як одна дитина показує, інша (яка з нею в парі) — дивиться.

«Що ти можеш сказати про обличчя Тома? А про його руки?»

Занотовування

Занотуйте (періодично) те, що каже дитина під час спостереження за своїм товаришем. Це може закінчитися цікавим (і довгим!) описом.

Вправа «Маски»

Цільова група

- Діти будь-якого віку.

Вступ

- Основне завдання масок — бути своєрідним каналом, через який діти можуть виражати свої емоції.

Матеріали

- Маски з «Коробки емоцій».
- За бажанням: саморобні маски.
- Одне чи кілька дзеркал.

Формат проведення

Маски можуть використовуватись у:

вільній грі,
іграх у колі під контролем вихователя (групою чи в підгрупах),
вільних іграх у колі в маленьких групах.

Організація діяльності

Запропонуйте дітям одягнути маску, залежно від того, як вони почуваються в тій чи іншій ситуації. Це може зруй-
нувати бар'єри для тих дітей, які мають труднощі у висловленні почуттів.

Використовуйте маски в іграх у колі; дозвольте дітям розігрувати історії, де виявляються різні типи почуттів, при
цьому попросіть їх одягати відповідні маски.

Переконайтеся, що діти можуть використовувати маски під час власних ігор. Кожна дитина може вдягати різні
маски. Це допоможе дітям усвідомити, що людина здатна відчувати різні емоції.

Дайте дітям змогу спостерігати за собою у дзеркалі під час того, як вони носять маску. Спочатку їм знадобиться
трохи часу, щоби звикнути до цього, але згодом це спонукатиме їх виражати свої емоції всім тілом.

Заходи/підказки

Деякі діти ще не готові або бояться виражати свої емоції відкрито. Маски дають їм змогу робити це опосередко-
ваним способом.

Інколи діти використовують маску для розігрування певної емоції чи для персоналізації певного характеру. Таким
чином вони не повинні показувати свій «реальний гнів» і відповідати за його наслідки.

Альтернативи

Копії масок можуть використовуватись у будь-яких інших ситуаціях.

Вправа «Діяльність у спортивному залі/просторій кімнаті/на подвір'ї»

Цільова група

Діти віком від 4-х до 5-ти років.

Вступ

Хлопці, на відміну від дівчат, можуть уважати діяльність щодо почуттів занадто «пасивною» й віддавати перевагу
більш активним діям.

Якщо ми «замаскуємо» роботу над емоціями під активну гру, тоді дітям буде цікавіше. Проте не слід забувати, що ця
діяльність фокусується на «поведінці під час емоційних ситуацій».

Матеріали

- Чотири плакати з емоційними картинками з «Коробки емоцій».

Форма проведення

- Групова діяльність.

Організація діяльності

Розмістіть по одному плакату з емоціями в кожному кутку кімнати. Переконайтеся, що всі діти можуть їх бачити.

Розкажіть коротку історію, в якій фігурують ці почуття.

Спитайте в дітей, яка картинка найкраще відповідає цій історії, та переконайтеся, що вони працюють самостійно.

Трохи зачекавши, подайте дітям сигнал, після якого вони мають підбігти до тієї картинки, яку вибрали.

Якщо діти вибрали різні картинки — ви маєте спитати, чому вони вважають саме так.

Історії для розповіді

Злість	Щастя
Іде дощ.	Катя, Світланка, Павло та Христина разом грають
Дощ іде вже кілька годин.	мелодію.
Даша нудьгує.	Вони співають пісеньку і грають на інструментах.
— Тату, можна мені пограти надворі? — питає вона.	Катя сидить у своєму візку.
— Я обцяю вдягти свої черевички!	Вона грає на бубні.
— Що ти таке кажеш? — відповідає тато. — Ти що, не	Катя грає дуже добре.
бачиш, що на вулиці злива?	Яка прекрасна пісня!
— Звісно, бачу! — думає про себе Даша.	
І вона тупає ніжками по підлозі.	
	Як почуває себе Катя?
Як почувається Даша?	Як ви це знаєте?
Як ви це знаєте?	Як почувають себе Світланка, Павло та Христина?
Чому вона так себе почуває?	Як ви це знаєте?
Що вона робитиме далі?	Чому вони так себе почувають?

Заходи/підказки

- Підтримуйте дискусію.

Альтернативні варіанти

Вихователька показує предмет або картинку, яка виражає певну емоцію: карнавальну маску, малюнок Святого Миколая,
м'яку іграшку тощо, пісочну лопатку (наприклад, після розповіді про те, як діти побились у пісочниці через цю лопатку).

Вихователька розігрує емоцію за допомогою обличчя та тіла.

Вихователька по-різному грає на барабані та записує це на програвач. Дає дітям прослухати записане.

Запропонуйте дітям розповісти свою історію (цю діяльність можна продовжити в наступні дні).

Вправа «Барометр емоцій»

Цільова група

- Діти віком від 4-х до 5-ти років.

Вступ

«Барометр емоцій» — це метод, який дає дітям змогу краще розуміти власні почуття та почуття інших людей (навіть
вихователя!).

«Барометр емоцій» також заохочує дітей розповідати про свої емоції вдома.

Матеріали

Настільки багато картинок із сумними, розгніваними, щасливими чи наляканими обличчями дітей, наскільки багато
«барометрів емоцій».

Довгі смужки паперу, ножиці, клей та прищіпки.

Форма проведення

- Можливі варіації відповідно до завдання.

Організація діяльності

Нехай діти виріжуть обличчя чи емоційні фігурки і приклеять їх на паперові смужки.

Зробіть і собі «барометр емоцій» (або нехай вам зроблять його діти). Під час занять у колі ви можете ставити їм такі
запитання: «Як ви почуваєтеся сьогодні?», «Що ви відчували, слухаючи історію, у спортивному залі, під час бійки з То-
мом, коли вихователь був розгніваний?». Нехай діти прикріплять прищіпку біля того обличчя чи фігурки, які відпові-
дають їхнім почуттям.

Зробіть те ж саме з вашим «барометром емоцій» або попросіть дітей причепити прищіпки біля того обличчя, яке, на
їхню думку, характеризує ваші емоції.

Упродовж дня ви можете повторювати «вимір» емоцій.

Попросіть дітей «виміряти» емоції товариша: «Як ти вважаєш, як він почуває/почував себе?».

Спитайте в дітей, яке в них почуття, як вони його виражали, як інші реагували на це?

Дозвольте дітям брати «барометри емоцій» додому та/або зробити такі ж самі для тата чи мами.

Історії для розповіді

Сум	Страх
Мати Діана хоче одне,	Аня з мамою йдуть широкою дорогою.
а її тато хоче інше.	Аня дивиться на машини, крамниці й багато-багато
Вони кричать одне на одного.	людей.
Її тато та мама сваряться.	«Дивись, мамо!», — хоче сказати Аня.
Вони сваряться вже кілька годин.	Але... Де ж матуся?
Діана більше не хоче цього чути.	Аня не бачить матусі.
«Припиніть, тато й мама! — думає Діана.	Вона може бачити тільки незнайомі обличчя.
Я ненавиджу, коли ви сваритесь!»	
Як почувається Діана?	Як почуває себе Аня?
Як ви це знаєте?	Як ви це знаєте?
Чому вона так себе почуває?	Чому вона так себе почуває?
Що вона буде (може) робити далі?	Що (може) відбуватиметься далі?

Заходи/підказки

«Багато дітей мають «барометр емоцій» удома. Деякі з них навіть мають чотири чи п'ять «барометрів». Одна мама
розповіла мені, що вона пояснила своїй дитині, що причиною її крику на дитину є не гнів, а втома. Таким чином, дити-
на краще почала розуміти поведінку батьків (та емоції, що стоять за цією поведінкою).

Тім зробив «барометр емоцій» для свого батька. Через кілька днів батько хлопчика сказав мені: «Просто дивовиж-
но, як мій син учити мене розповідати про свої почуття.»

Вправа «Робота із книжками/розповідями, в яких ідеться про емоції»

Цільова група

- Діти різного віку (вибір літератури має відповідати віку дитини).

Вступ
Під час ознайомлення з новою емоцією ви можете використовувати розповідь, книгу з картинками чи вірш, який описує цю емоцію.
Із часом ви можете розповідати історії або показувати книги з ілюстраціями, які поєднують у собі кілька різних емоцій.
Звісно, ви можете розповісти особливу історію чи прочитати особливий вірш дитині, яка відчуває труднощі у вираженні емоцій.

- Дитячі віршики спонукають до значного посилення виклику емоцій чи до створення емоційної ситуації. Деякі діти із соціально-емоційними проблемами часто губляться в деталях історії. З огляду на це, стислий емоційний вірш здатен справити дуже сильне враження. Деяким дітям треба тільки пригадати цей вірш, і вони можуть пережити цю емоцію знову.

Матеріали
Ілюстрована книга або збірка віршів.

- За бажанням можна зменшити/збільшити кількість ілюстрацій.

Форма проведення
Під час занять у колі, діяльність у маленьких групах або самостійна діяльність під час вільної гри.

Організація діяльності
Читання книги
Прочитайте книгу чи вірш спочатку всій групі, а потім можете повторити це в малих групах.
Спрямуйте увагу дітей на зміст книги чи вірша, попередньо поговоривши з дітьми (наприклад, книга про дитину, яка загубила свого іграшкового ведмедика: спочатку поговоріть з дітьми про іграшкових ведмедиків та як почуваєшся, коли губиш його).

- Ознайомтеся* з книгою: обкладинкою, оформленням тексту, намагайтеся з'ясувати, що очікують діти від цієї книги, ознайомте їх із персонажами. Таким чином, зміст книги вже зацікавить дітей та оживе перед ними ще до того, як ви почнете читати.

Заохочуйте *взаємодію* під час читання книги: нехай діти визначать і висловлять те, що вони побачили на ілюстрації, що відчувують персонажі, що відчують вони самі.

Нехай, *після* того як ви прочитаете книгу, діти розкажуть вам, чи сподобалась їм ця історія, які почуття вона розбудила в них, чи відчували вони самі щось подібне, як вони реагували, як почувались.

Діяльність після прочитання книги

- Таким чином, зміст та емоції будуть виражені більш яскраво.

Переконайтесь у тому, що діти матимуть доступ до книги протягом певного часу: деяким дітям потрібні тижні для того, щоб усвідомити всі емоції, які книга викликає в них.

Вправа «Вигадування історій»
Цільова група

- Діти 4-х років.

Вступ

- Окрім роботи з авторськими історіями, віршами чи ілюстрованими книгами, ви також можете вигадати ваші власні історії у відповідь на дитячі зауваження чи ситуації, з якими вони стикалися. Це допоможе їм поступово налагоджувати контакти між собою та розуміти свої почуття та почуття товаришів.

Форма проведення

- Бажано в маленьких групах або самостійно.

Організація діяльності
Вигадування історій
Дозвольте дітям самостійно розповісти історію, в якій вони почувались розгніваними, наляканими, сумними або щасливими.
Ви можете ініціювати розмову, акцентуючи увагу дітей на тій чи іншій емоції.
Розпочніть історію, наприклад: «Одного разу я був/була наляканий/сумний...»
Зупиніться на деяких із цих історій, організувавши, наприклад, ляльковий театр чи історію за участю іграшкових тварин.
Дозвольте дітям переказувати книги або читати вірші. Можливо, діти будуть повертатись до тих історій, які ви їм читали чи розповідали.
•Хронологічний порядок не має значення («Що сталося спочатку? А що потім?»), але важливо з'ясувати таке:
«Це щаслива, сумна чи страшна історія?»
«Розкажіть мені щось про це»
«Що в цій історії вам сподобалось найбільше?»
«Чому... був таким злим?»
«Що він робив, коли гнівався?»
«А що, на вашу думку, станеться зараз?»
Ви можете розпочати історію, наприклад:
— Одного разу я був/була наляканий/сумний...
— Одного разу жило дуже налякане цуценя...
— Коли цуценя Саллі захворіло...

Альтернативні варіанти
Створення книги про емоції
Дозвольте дітям намалювати сцени з відомої їм історії, занотуйте те, що вони вам продиктують, і разом створіть книгу.
Запропонуйте дітям описати ситуацію із власного досвіду, пов'язану з тією історією, яку вони добре знають, занотуйте те, що вони вам продиктують, і разом створіть книгу. Попросіть дітей зробити малюнки на тему емоцій (наприклад, «у лікарні»), запишіть те, що вони вам продиктують, і разом створіть книгу.
Спостерігайте, хто з дітей часто бере до рук цю книгу, а хто — ні: це може підказати вам, чи можуть вони впоратися з відповідними емоціями та ситуаціями.
Читайте дітям книгу регулярно.
Запропонуйте одній дитині чи кільком дітям (не чиніть на них тиск!) разом переглянути книгу.
Почепіть найважливіші ілюстрації на стіну: це може спонукати до бесіди.
Запропонуйте дітям копії ілюстрацій для того, щоб вони могли розфарбувати їх, щось домалювати, попросити вихователя щось на них написати чи зробити з них власну книгу.

Вправа «Музичні замальовки»
Цільова група

- Діти будь-якого віку. Під час роботи з молодшими дітьми ви можете використовувати, наприклад, усього два музичних уривки, які відображають емоції щастя чи гніву.

Вступ

- Музика відразу створює відповідну атмосферу, зворушує дітей і дорослих дуже особливим чином.

Матеріали
Музичний компакт-диск із «Коробки емоцій»: 5 музичних інструментів (записи гітари, піаніно, труби, акордеону), на кожному з яких програваться чотири уривки, що виражають чотири основні емоції.
Музика та звуки на ваш вибір.
Різні музичні інструменти (трикутник, ксилофон, барабани, дзвіночки).

Форма проведення

- Діяльність під час занять у колі чи в малих групах.

Організація діяльності
Прослуховування музики
Прослухайте музичний уривок разом з дітьми.
Нехай вони розкажуть вам, які почуття пробудила в них ця музика і що саме це зробило (наприклад, гучність, темп, мелодія).
Поділіться з дітьми своїми власними почуттями з приводу музики.
Ви можете увімкнути разом з дітьми компакт-диск чи касету з вибраними звуками або музикою.
Руки під музику

- Нехай діти спробують, які саме рухи найбільше відповідають вибраному музичному уривку.
- Заохотьте їх використовувати також і міміку обличчя.
- Дозвольте дітям спостерігати та наслідувати рухи своїх товаришів. Запропонуйте їм висловитись, чому вони, наприклад, стрибали під час одного музичного уривка або притулились один до одного під час іншого.

Створення музики

- Дозвольте дітям створити *їхню власну* емоційну музику.
- Пов'яжіть певні емоції з певним музичним інструментом (наприклад, емоції щастя — із дзвіночками, а емоції суму — з низькими нотами ксилофона).

Кілька підказок про те, як зібрати різні музичні уривки
Композиція, яка викликає певні емоції

- Щастя: «Чотири пори року» (Вівальді) — уривок із композиції «Весна».
- Страх: «Коронування весни» (І. Стравінський) — початок другої частини «Жертва».

Смукот: «Сумний вальс» (Дж. Сібеліус).

Ви маєте взяти до уваги те, що «злі» уривки часто викликають у дітей почуття страху. Саме тому буде краще, якщо вибрані вами уривки не мають атмосфери пригніченості.

Вправа «Робота з фотографіями»
Цільова група

- Діти віком від 4-х років.

Вступ
Робота з фотографіями із журналів, газет і рекламних буклетів відкриває безліч цікавих можливостей.
Діти помітять, що на рекламних буклетах зображені зазвичай щасливі люди, тим часом як газети та журнали демонструють також і розгніваних чи наляканих людей.
Крім того, діти більше дізнаються про газети та журнали. Це пробудить у них інтерес до того, що відбувається у світі та в житті інших людей.

Ви також можете вибрати газети чи журнали, які змальовують дорослих і дітей, які є носіями різних культур (а також особливості їхніх країн).

Матеріали

- Фотографії (власні чи з газет, журналів, рекламних буклетів), що виражають емоції.
- Газети, журнали чи рекламні буклети.
- Плакати, копії однієї чи більше емоційних фігурок або масок.
- Ножиці та клей.

Форма проведення

За бажанням, проведення вступу до подальшої діяльності зі всією групою, а самої роботи — у менших групах або самостійно.

Організація діяльності

Пояснення змісту фотографій

- Забезпечте дітей газетами, журналами, рекламними буклетами тощо.

- Спитайте в них: «Що ви бачите? Як почуваетесь ця людина? Чому він/вона так себе відчуває?».
- *Колажі з емоціями*
- Ви можете виготовити один колаж, який характеризує одну емоцію (простіше), або кілька колажів, що характеризують кілька емоцій одночасно (складніше).
- Попередньо узгодьте з дітьми, які фотографії вони шукатимуть у газетах і журналах: ті, які характеризують одну чи кілька емоцій?
- Дозвольте їм вибирати фотографії та вирізати їх.
- Спитайте їх, чому вони вибрали саме цю фотографію.
- Почепіть копію емоційної фігурки на плакат.
- Дозвольте дітям створити колаж самостійно або у групі (це сприятиме більш активному спілкуванню!).
- Спитайте в них, чому вони помістили цю фотографію на відповідний колаж.
- Помістіть колажі в емоційний сектор (див. аркуш 3.6)

Заходи/підказки

- Колаж не обов'язково закінчувати під час однієї діяльності. Наприклад, ви можете помістити колаж, який складається зі щасливих фотографій, у «щасливий» емоційний сектор (див. аркуш 3.6). Коли дитина знайде «щасливу» фотографію, вона може просто піти у «щасливий» емоційний сектор і приклеїти це фото на колаж. Це допоможе дітям стати дружнішими.

РОЗДАВАЛЬНИЙ МАТЕРІАЛ ДО ТЕМИ 2.3

ВИДИ ЗАГАЛЬНИХ ВТРУЧАНЬ (втручання 1–8)

Втручання 1. Переоформлення кімнати

Спосіб оформлення, структура організації освітнього простору та використання приміщення групи можуть багато розповісти про якість життя закладу. Приміщення групової кімнати часто буває не таким затишним, надійним і зручним, щоби почуватись у ньому, як удома. Деяким дітям може бути недостатньо простору. Інколи буває навіть цікаво видозмінювати обладнання групи, установлювати межі між ігровими та мистецькими куточками, вивільняти більше простору для ігор.

Втручання 2. Перевірка змістового наповнення центрів діяльності

Підбирайте та створюйте навчальні матеріали у груповій кімнаті так, щоб вони відповідали потребам дітей, їхнім інтересам, питанням, які вони хочуть вивчати. Чи відповідають матеріали вимогам розумової діяльності? Як цього досягти? Цей тип втручання орієнтує педагога на постійний контроль обладнання, матеріалів, ігор тощо, які знаходяться в центрах діяльності, на предмет відповідності потребам дітей.

Втручання 3. Представлення нових матеріалів і дій

Традиційно дошкільне виховання орієнтується на інтереси та потреби дітей. Щоби підтримувати інтерес до пізнання світу в маленьких дітей, ми маємо безперервно додавати нові матеріали, змінювати існуючі, тимчасово або назавжди прибирати ті, які не викликають інтересу. Кожний педагог має віднаходити щось нове, що б зацікавило дітей, наприклад, картонні коробочки, канат, замки, часи, приладдя для малювання та інше. Це не тільки спосіб внесення поживлення в життя групи, це також допомагає визначити здібності та вміння дітей.

Втручання 4. Вивчення інтересів дітей для того, щоби підібрати для них відповідний вид діяльності

Вихователь — основне джерело постачання нових матеріалів, які відповідають потребам та інтересам дітей. Проте ми не завжди вчасно реагуємо на ці потреби. Для вчасного реагування важливо проводити детальні спостереження із занотовування моментів зростання інтересу дитини. Така інформація є значущою, вона формує основу для планування дій з підтримки інтересу чи формування нового інтересу. Коли матеріали додаються постійно, вчасно, відповідно до інтересів дітей, групова кімната стає місцем постійного експериментування, яке є джерелом творчих ігор, спонукає дітей до запитань і позитивного розвитку.

Втручання 5. Стимулювання діяльності для збільшення залученості

Важлива діяльність може бути невдалою внаслідок надмірного втручання педагога, а менш значуща діяльність — викликати значний інтерес із боку дітей завдяки підходу, вибраному педагогом для викладання. Спосіб проведення певним чином визначає рівень втручання. Педагог має активно віднаходити можливості та способи для надання дітям додаткових стимулів. Деяких дітей треба стимулювати дуже часто, щоб допомогти їм розпочати чи продовжити діяльність, яка викликала їхній інтерес.

Форми стимулів:

- **матеріальні стимули** (заохочення у вигляді карток, наклеюк тощо);
- **пропозиції** («Можливо, ви можете порахувати, скільки чашок води вам потрібно для того, щоби заповнити пляшку? Після цього ви можете записати це на картці»);
- **запитання** («Як ми витягнемо цвях із дерев'яної дошки?»);

- **інформація** («Гірський кришталь знаходять високо в горах, у важкодоступних місцях, альпіністи ризикують, коли його дістають»).

Втручання 6. Розвиток і підтримка дитячих дій із правилами й угодами

Діти зазвичай не люблять, коли ми ходимо слідом за ними, коли ми обмежуємо їхню свободу, коли ми плануємо їхнє життя до найменших деталей. Дітям потрібний простір, вони хочуть брати ініціативу у свої руки та вирішувати проблеми. Свобода необхідна, щоби стимулювати їхню дослідницьку й експериментальну діяльність, щоби активізувати їхні внутрішні здібності, які безпосередньо пов'язані з їхніми власними інтересами. Необхідно дослухатись до інтересів дітей, залучати їх до визначення того, чим вони хочуть займатися, до озвучування своїх інтересів — тільки тоді процес розвитку дитини буде позитивним. Для надання дітям можливості проявити свої інтереси без вашого втручання спробуйте поспостерігати за ними під час вільних ігор і занотовувати все, що побачите й почуєте.

Втручання 7. Дослідження та покращення стосунків на рівні «педагог-дитина» й «дитина-дитина»

Діти радіють і розквітають, коли вихователь ставиться до них позитивно та з повагою, коли вони відчувають, що їх слухають і розуміють. Надання дітям ініціативи, про що розповідається в попередній практиці втручання, значною мірою залежить від того, як вихователь розвинув позитивні, теплі стосунки з дітьми.

Для позитивного розвитку велике значення мають взаємостосунки між педагогом і дітьми, а також стосунки між дітьми й у групі в цілому. Позитивна атмосфера характеризується затишком, безпекою та взаємодопомогою. Розвивати в дітей уміння налагоджувати та підтримувати позитивну атмосферу — одне з головних завдань педагога. Особливо позитивна атмосфера важлива для дітей, які мають обмежені можливості, інакше вони ризикують потрапити в ізоляцію від групи.

Втручання 8. Діяльність, яка допомагає налагодити стосунки між дітьми

Світ поведінки, емоцій, взаємин, цінностей, тобто психологічна сфера, часто залишається незадіяною в дошкільній та початковій освіті. Діти не відчувають належного ставлення до себе та свого внутрішнього світу, хоча їхня свідомість продовжує формуватися. Складається враження, що ми готуємо дітей насамперед до взаємодії з матеріальним світом, а не зі світом людей.

Дорослі мають проводити втручання, які допоможуть дітям зрозуміти себе, власні почуття та дослідити взаємини між людьми. Соціальний зміст, особливості організації суспільства, загальнолюдські цінності мають привертати увагу педагога перш за все.

ВИДИ СПЕЦІАЛЬНИХ ВТРУЧАНЬ (втручання 9–16)

Втручання 9. Привернення позитивної уваги та підтримка

Не всі діти впевнені в собі. Соціальне оточення відіграє важливу роль у підтримці впевненості. Особливо цьому можуть сприяти дорослі. Є багато способів надання дітям позитивної уваги та підтримки:

- тепле і щире піклування;
- повага та захоплення позитивними моментами в поведінці дитини та її добрими намірами;
- запобігання негативній поведінці за допомогою своєчасних втручань;
- дати дитині зрозуміти, що вона є повноправним членом групи;
- допомогти дитині досягти успіху (як у сфері соціальної компетентності, так і у здійсненні конкретної діяльності);
- дати дитині можливість керувати діяльністю у групі та бути активною.

Втручання 10. Робота над фізичним розвитком дитини

Дуже часто діти перебувають у напруженому стані. Це зумовлено розладами, з якими вони не можуть упоратись, і тому не можуть управляти своєю внутрішньою енергією. Як результат, невгамовність, нервозність, агресивна поведінка. Цим дітям необхідно позбутися напруги в будь-який спосіб. Ми можемо допомогти їм, дозволивши пошукати по столу, руйнуючи картонні коробки руками тощо.

Втручання 11. Покращення соціальних відносин

Діти з низьким рівнем благополуччя часто борються зі своїми емоціями. Вони не можуть їх приховати. Практики, які можна запропонувати дітям для врегулювання емоціональних сплесків, дадуть змогу усвідомлювати навколишню дійсність та адекватно реагувати на будь-які зміни.

За допомогою прикладів із життя, розігрування ситуацій тощо дітям необхідно давати інформацію про те, які емоції виникають за тієї чи іншої обставини. Таким чином, вони зможуть оцінити, як їм та іншим дітям треба поводитися у відповідь на сплеск емоцій інших та як приборкувати власні. Поступово вони набудуть досвіду, усвідомлять різні життєві обставини й навчатися залагоджувати конфлікти.

На відміну від діяльності, що зосереджується на емоціях — як описано у втручанні 8, — вихователь може проводити інші втручання для того, щоби покращити соціальні навички. Наприклад, створюючи ситуації, в яких діти спілкуються між собою.

Втручання 13. Робота над розповідями, оповіданнями

Автори, які пишуть для дітей, пропонують безліч повчальних розповідей на емоційні теми: зміна місця проживання, перебування в лікарні, нещасний випадок у дорозі, народження маленького брата чи сестри, розлучення батьків, смерть дідуса й бабусі тощо. Немає жодної проблеми, яка б не була описана. Ці історії — найкращий спосіб для дітей дізнатися про різні життєві ситуації. Насамперед тому, що інформація дається відповідно до віку, теми та ін.; книги пояснюють дітям речі, про які вони не знали чи не усвідомлювали.

Втручання 14. Створення можливостей для самовираження та емоційного розвитку

Через рольові ігри ми можемо дати дітям змогу отримати певний життєвий досвід. Тематика рольових ігор може стосуватись різних гострих тем чи невідлого досвіду, який діти вже мали. Наприклад, ми помічаємо, як діти у грі переживають, програють епізоди свого життя, емоційно відображаючи події, що відбулись колись. Для деяких дітей така поведінка — це спосіб привернути увагу й відчути турботу, яку вони запам'ятали і яка дає їм відчуття захищеності. Пропонуючи дітям погратись у лікарню та супроводжуючи їх у грі, можемо поставити за мету сприяти переборюванню страхів.

Окрім рольових, театралізованих форм діяльності можна також використовувати малювання, розфарбовування, ліплення тощо, аби спонукати дітей проявляти емоції та вчитись долати страхи, невпевненість тощо. Таким чином, кожна дитина інстинктивно вибирає власний спосіб вираження емоцій. Такі ж емоції ми можемо спостерігати, коли читаємо дітям оповідання, які тим чи іншим чином стосуються їхнього життя.

Втручання 15. Пояснення (інформування)

Інколи в дітей виникають соціально-емоційні проблеми, пов'язані з розумінням і сприйняттям дійсності. Цей факт уже був розкритий у частині «Робота над розповідями та оповіданнями». Наприклад, коли батьки сперечаються, у дітей виникає страх, що вони розлучаться. У такому випадку необхідно дати дитині більше інформації про те, що суперечка між дорослими, зокрема між батьками, не призводить до радикальних змін у родині. Така форма втручання, як пояснення, допоможе дитині подолати страх утратити одного з батьків. Ця практика втручання може роз'яснити дітям багато життєвих ситуацій та допомогти їм у майбутньому.

Втручання 16. Забезпечення стабільності та послідовності подій

Для формування відчуття впевненості в собі дитині потрібні відносна стабільність і послідовність подій, що відбуваються у групі впродовж дня й тижня. День має бути спланований навколо кількох постійних і пов'язаних між собою моментів. Треба забезпечити наочну стабільність і послідовність. Це можна зробити через дошки «план дня», «події тижня» з використанням піктограмних зображень і слів (для дітей старшого віку). Дитина, яка сумує за батьками, може подивитися, що це слід зробити до того, як вона піде додому.

Деякі діти можуть плутатись у правилах, упродовжених у групі, вони не можуть зрозуміти, що дозволяється і чого не варто робити. Під час ранкової зустрічі вихователька може нагадати дітям правила поведінки у групі та окремі правила роботи в центрах діяльності. Наприклад, червоний прапорець у центрі означає, що він тимчасово закритий. Окремим дітям потрібна особиста, конкретна вказівка на правила.

ПІДТРИМКА ДІТЕЙ ІЗ ПРОБЛЕМАМИ В РОЗВИТКУ

Розвиток нервової системи

На розвиток дитини можуть впливати різні чинники. Один з них — надання дітям можливості пізнати власне тіло: його окремі частини, функціонування, здатності та можливості.

Через прості види діяльності вони можуть більше дізнатися про власне тіло. Прикладами такої діяльності є вправи на дихання, його тощо.

Розвиток мовлення та комунікативної компетентності

Діти, які мають іншу рідну мову, або діти з недостатнім мовленнєвим розвитком часто не справляються з усною діяльністю. Такі діти під час переказування можуть показувати указкою на малюнках те, про що розповідається в оповіданнях, щоб іншим дітям було більш зрозуміло. Діти можуть коментувати оповідання, демонструючи малюнки.

Не слід наголошувати на помилках дітей, привертаючи увагу малечі до їхніх проблем. Намагайтеся знайти та використовувати особливу мовну діяльність, наприклад, жартівливу, яка задовольняє потребу в розвитку мовлення.

Стимулювання розумової компетентності та взаєморозуміння

Розумова компетентність дітей тісно пов'язана з конкретними діями та матеріалами: вони помічають схожість і відмінності між різними об'єктами, досліджують, порівнюють (великий-маленький, легкий-важкий) і з власного досвіду дізнаються, що буде в далекому майбутньому. Поступово дітям більше не потрібні ці конкретні досліді та спостереження, і можна приводити їх інтелектуальну компетентність до розумового рівня (наприклад, вони можуть пояснити, як дійти до будинку їхньої бабусі). Спостерігаючи за малюками, ми можемо перевірити, чи дитина все ще перебуває на конкретному рівні чи вже досягла образного, абстрактного рівня. Діти розвиваються в умовах вибору розвивальної діяльності, інструментів і матеріалів, які відповідають їхньому розумовому рівню.

Маленькі діти часто мають труднощі зі сприйняттям поняття часу

Є різні способи допомогти їм у цьому:

Може допомогти простий годинник чи плакат (із зображеннями, які демонструють послідовність подій дня).

Корисним інструментом є щотижневий календар, в якому кожний день тижня має свій колір упродовж усього року.

За допомогою простого втручання — традиційного календаря з усіма днями місяця — поняття часу може стати доступним дітям.

Просторові поняття розвиваються через власний досвід і за допомогою наочних матеріалів; процес стимулювання може перетворити досліди на інтуїцію:

- запропонуйте дітям описати події, які відбулися з ними, порівняти різноманітні предмети та матеріали;
- такі поняття, як *перший, останній, нижче, після, перед, після того як, посередині*, використовуються на практиці;
- експериментування з тим, як розбирати великі та малі конструктори, а потім пробувати їх знову скласти;
- проведення експериментів з водою (рівень води у вузькій пляшці порівняти з рівнем у широкій пляшці).

Розвиток розумової діяльності відбувається за умови, якщо дітям дозволяють експериментувати з матеріалами та заохочують до цього. Діти дізнаються про закони природи та технології під час використання «Коробки відкриття», де можуть бути кнопки, магніти, поплавки, свічки тощо.

Розвиток самоорганізації

Діти, яким важко зосередитись, можуть отримати переваги в куточках з **обмеженою кількістю стимулів**. Їх варто розмістити в обмеженому середовищі (зі столом навпроти стіни, без матеріалів тощо), де вони зможуть займатися спеціальною діяльністю.

Вибір діяльності для дітей з низьким і високим рівнем розвитку

Дуже часто ми непокоїмося про розвиток дітей, оскільки запропоновані стандартні види діяльності та матеріали у групі не відповідають їхньому рівню розвитку. Для дітей з нижчим рівнем розвитку групову кімнату треба систематично збагачувати простішими матеріалами (головоломки з меншою й більшою кількістю завдань) і більш відповідними видами діяльності (простішими оповіданнями).

КАРТКИ ІЗ ПРАКТИКАМИ ВТРУЧАННЯ ВИДИ ЗАГАЛЬНИХ ВТРУЧАНЬ (втручання 1–8)

Втручання 1. Переоформлення кімнати

Приклад для розгляду

Вихователь групи чотирирічних дітей зауважила, що домашня обстановка в куточку для рольових ігор хоча і вважається досить корисною, рідко приваблює дітей, і вони не бажають надовго залишатись у ньому.

Проведені спостереження прояснили ситуацію. Причина полягала в тому, що куточок для рольових ігор був поруч зі спортивним куточком.

- Діти, граючись у спортивному куточку, часто використовували предмети з куточка рольових ігор, наприклад, подушки для пом'якшення стрибків;
- часто їздили на велосипедах через куточок рольових ігор;
- діти зі спортивного куточка часто бігали між дівчатками, які грались ляльками.

Педагог провела такі втручання:

- розмежувала куточок рольових ігор і спортивний, установивши ширму, щоб діти чітко бачили межу;
- усі зміни вона обговорила з дітьми, що подушки — це частина куточка рольових ігор, їх не можна використовувати на спортивній території; разом вони вирішили, де слід користуватись велосипедами, а де колясками.

Невдовзі після цього діти почали частіше гратись у куточку рольових ігор. Вихователь і надалі продовжує спостереження, щоби переконатися, що зміни дали бажаний і тривалий результат.

Втручання 2. Перевірка змістового наповнення центрів діяльності

Приклад для розгляду

Вихователь помічав, що діти майже не граються в центрі рольових ігор. Під час спостережень вона побачила зайві речі й називає центр «плутаниною та цілковитим хаосом». Вона також помітила, що дітям не вистачає простору для того, щоб рухатись, усамітнюватись. Багато матеріалів цього центру використовуються дітьми поза його межами. Наприклад, іграшковий посуд частково «переїхав» у центр гри з кубиками, у самому центрі рольових ігор «з'явилися» фарби, клей, дрібні конструктори. Вихователь зауважує, що таке «переміщення» речей дедалі частіше провокує конфлікти між дітьми.

Вихователь хоче відновити інтерес дітей до центру рольових ігор.

Вихователь провела такі втручання:

- додала нові матеріали в центр — одяг, театральні костюми;
- запропонувала нове правило для тих, хто хоче гратись у центрі, — носити намисто, обмеживши їх кількість (для 4–5-ти дітей);
- під час ранкової зустрічі спитала в дітей, в яку гру з перевдяганням вони б хотіли гратись на цьому тижні;
- додала подушок і трохи віддалила куточок усамітнення.

Незадовго після цього Сем, який дуже любить гратись у примари й зазвичай грається наодинці, став частіше заходити в центр і додавати аксесуари до свого костюма. Діти почали залучати його в ігри. Центр, який ще недавно доставляв клопіт, став найпопулярнішим.

«Іноді діти шумлять, граючись із подушками... але, якщо бути чесною, я насправді не заперечую, коли бачу фантазію, творчість, енергію, яку вони випромінюють!»

Втручання 3. Представлення нових матеріалів і дій

Приклад для розгляду

Вихователь помічав, що окремі діти втратили інтерес до наукового центру. *«Раніше було необхідно постійно впорядковувати діяльність дітей у центрі: регулювати кількість дітей, які одночасно можуть гратись, нагадувати правила поведінки, залагоджувати конфлікти, які виникали із приводу використання приладдя...»*

Проте зараз втручання не здається їм привабливим, тому вони нудьгують. Причина очевидна — усі матеріали набридли дітям і більше їх не цікавлять. Слід запровадити нові види діяльності.

Вихователька провела так втручання:

- поновила матеріали в центрі, додавши набір для дослідження електрики;
- запропонувала книжки та схеми для самостійної гри.

Запропоновані матеріали — батарейки, лампочки, дроти одразу привертають увагу дітей. Вони хочуть експериментувати з ними. Рудольф починає з'ясовувати, як функціонують електричні лампочки та вимикачі. Вихователька разом з ним розглядає схеми та пробує підключити лампочки таким чином, щоб вони горіли в режимі «новорічної ялинки». У Рудольфа з'являються власні ідеї, його ентузіазм заохочує й інших дітей.

Втручання 4. Вивчення інтересів дітей для того, щоби підібрати для них відповідний вид діяльності

Приклад для розгляду

Марк (4 роки) постійно та одноманітно грається однією іграшкою (вантажівка). Одного дня вихователька помічав, що Марк дуже зайнятий зав'язуванням шнурків на чобітках іграшкового ведмедика. Через кілька днів Марк намагається зав'язати власні шнурки.

Вихователь провела такі втручання на основі цих спостережень:

- пропонує Марку прив'язати мотузку до вантажівки, щоби було зручніше пересувати її по кімнаті;
- пропонує Марку перевозити вантажі (іграшки), які потребують прив'язування й розв'язування мотузки;
- пропонує Марку та його другу Кевіну гру «Морський вузол».

Наступного дня така гра зі шнурками та мотузкою починає приваблювати більше дітей.

Втручання 5. Стимулювання діяльності для збільшення залученості

Приклад для розгляду

Вільгельм (5,5 року) ходить груповою кімнатою зі збільшувачем склою у руці. Хлопчик грається в детектива. Коли він бачить щось цікаве, то дивиться на це через збільшуваче скло, а потім часто й голосно сміється. Це інколи відволікає інших дітей від ігор.

Вихователька провела таке втручання:

- пропонує хлопчику подивитись на маленькі картинки, що лежать на її столі, через збільшуваче скло та скопіювати їх, збільшивши формат.

Це захопило Вільгельма. Вихователька намалювала різні фігурки: маленьке коло, квітку, трикутник, гусінь, телефон... Вільгельм працює з великим інтересом. Коли він закінчив копіювати, попросив виховательку намалювати ще якісь фігури. Вона погодилася. Вільгельм знову поринув у діяльність. Інші діти помічають це й хочуть приєднатись. У виховательки є інші прилади, які допомагають збільшувати предмети.

Втручання 6. Розвиток і підтримка дитячих дій із правилами й угодами

Приклад для розгляду

Під час першого спостереження наприкінці жовтня половина групи п'ятирічного віку отримала «3» чи навіть нижче за показником «залученість». Вихователька зробила низку індивідуальних спостережень за дітьми, які мали найнижчі показники, й вирішила провести детальніше спостереження. Вона спостерігає за дітьми впродовж тижня. Наведемо приклад одного із записів:

«Більшість дітей мають труднощі, пов'язані з тим, як діяти, щоби переходити від одного виду діяльності до іншого. Також окремі діти прагнуть ходити в центри діяльності, в яких є багато дітей, або втручаються в ігри та відбирають іграшки в інших».

На основі спостережень у виховательки склалося враження, що деякі проблеми пов'язані з невмінням дітей робити вибір виду діяльності, якою вони хочуть займатись упродовж дня.

Втручання, які вихователь запланувала:

- більше уваги приділяти вибору виду діяльності, працюючи з «дошкою вибору», детальніше обговорюючи з дітьми види діяльності, а також ставлячи запитання «Як ти вважаєш, із чого можна почати?». Якщо дитина не зможе розпочати розмову, можна продовжити її таким чином: «Якби я розпочинала цю роботу, я би зробила...»;
- можна приготувати більше піктограм перед вибором виду діяльності.

Упродовж тижня вихователька допомагала дітям працювати біля «дошки вибору». Вони робили свій вибір, розміщуючи свою фотокартку поруч з назвою діяльності (кількість гачків на дошці обмежена кількістю дітей, які можуть брати участь у певній діяльності). Вихователька бере дитину за руку та веде до «дошки вибору», підтримуючи та заохочуючи до того чи іншого вибору. Наприклад: «У центрі рольових ігор ви можете?.. У цій діяльності є те, що б ви хотіли зробити?»). Вихователь помічає, що, активно використовуючи «дошку вибору», діти поступово орієнтуються у виборі діяльності і їм легше розпочати її. Варто зазначити, що, вибираючи діяльність, діти робили це більш свідомо й легше розпочинали дії.

Для багатьох дітей з низьким і середнім рівнем залученості в цій групі такий підхід є загальним втручанням, що підвищує рівень їхньої залученості. Цей підхід безперечно був успішним!

«Дошка вибору» надає дітям візуальну підтримку в пропонуванних видах діяльності у груповій кімнаті в цілому, покращує можливість залучитись у різноманітну діяльність.

Втручання 8. Діяльність, яка допомагає налагодити стосунки між дітьми

Приклад для розгляду

Вихователька дітей п'ятирічного віку помічає, що обстановка в її групі потребує докладання зусиль, щоби зробити її прийнятною. Тут панує наростаюча атмосфера змагання серед дітей. Вони постійно відштовхують один одного, хочуть бути першими, кращими, не можуть стримуватись, коли їхні ровесники чують компліменти. Виникає чимало конфліктів, наприклад: хто зробив найкрасивіший малюнок, хто перший автор дивовижної ідеї, яку згодом копіюють інші діти. Цю конкурентну атмосферу значною мірою провокує Мелані, коли, наприклад, дівчинка малює й раптово викрикує: «Я перша закінчила!». Вона часто робить принизливі зауваження про роботи інших дітей: «Це жахливо» чи навіть «Ви робите це неправильно!». Вихователь помічає, що не тільки Мелані, а й інші діти також мають труднощі в порозумінні один з одним і в управлінні своїми емоціями.

Вихователька вирішує запровадити низку втручань, щоби покращити атмосферу у групі:

- під час проведення ранкової зустрічі діти (під керівництвом вихователя) називають позитивні риси свого друга, розмовляють про те, які з них хочуть запозичити для себе, демонструють позитивні риси за допомогою символів;
- використання театру маріонеток для розігрування ситуацій, які відбувались у групі. Після цього сценки обговорюються;
- вихователь приділяє багато уваги створенню позитивної атмосфери — уміння отримувати задоволення від спілкування один з одним, наприклад, запалюючи свічки в темній кімнаті, слухаючи розслаблюючу музику.

ВИДИ СПЕЦІАЛЬНИХ ВТРУЧАНЬ (втручання 9–16)

ПІДТРИМКА ДІТЕЙ ІЗ СОЦІАЛЬНО-ЕМОЦІЙНИМИ ПРОБЛЕМАМИ

Втручання 9. Надання позитивної уваги й підтримки

Приклад для розгляду

Терезі 4 роки. Вона не впевнена в собі, рідко розмовляє голосно, майже не бере участі у групових обговореннях. Вона не почувалась захищеною й рідко контактує з дітьми. Дівчинка боїться невдач і часто думає, що не у змозі щось зробити.

Тому втручання буде спрямоване на покращення рівня благополуччя, особливо в її стосунках з іншими дітьми. Вихователька хоче допомогти дівчинці відчувати себе успішною. Тереза дуже добре танцює, тому вихователька вирішує зосередитись саме на цьому досягненні дівчинки та привернути до неї увагу інших дітей.

Втручання, яке здійснила вихователька:

- вирішує постійно казати компліменти дівчинці після виконаних танцювальних рухів: «Ти танцювала дійсно дуже професійно та красиво».

Тереза з гордістю посміхається. Навіть через годину вона все ще задоволена. Такі невеличкі втручання досить результативні — дівчинка поступово відкривається.

Надання підтримки дітям з низьким рівнем самовпевненості (самооцінки) — можливо, найскладніше в роботі педагога, оскільки невпевненість у собі часто призводить до негативної поведінки.

Втручання 10. Робота над фізичним розвитком дитини

Приклад для розгляду

Джейк (5 років) постійно знаходиться у стані підвищеної нервозності, що й викликає проблеми в поведінці. Він тривалий час не може зосередитись на діяльності в центрі. Його рівень благополуччя низький. Можливо, однією із причин є складні домашні стосунки. Хлопчик завжди їздить до дитсадка на велосипеді, і йому подобається це робити.

Втручання, яке здійснила вихователька:

- коли вихователька помічає, що енергія Джейка ось-ось «вибухне», вона дозволяє йому взяти велосипед та їздити навколо спортивного майданчика. Вона спостерігає за ним з вікна. Після їзди на велосипеді він заходить до кімнати і спокійно починає займатись певною діяльністю.

Поступово хлопчик відчуває той момент, коли його енергія досягає критичної точки; він питає у вихователя дозволу залишити кімнату на якийсь час і вгамувати її.

Втручання 11. Покращення соціальних відносин

Приклад для обговорення

Тому 5 років. Його соціальні навички дуже обмежені; зокрема, він негативного ставиться до інших дітей. Ця проблема для вихователя є головною. Том часто провокує конфлікти, особливо в центрі будівництва, в якому він перебуває більшість часу. Така поведінка викликає недружелюбне ставлення інших дітей. Він забирає речі у дітей, хоч і не грається ними.

Вихователька помічає, що Том створює безлад у центрі будівництва, а потім не може впоратися з цією ситуацією. Як результат, присутність інших дітей робить його неспокійним.

Втручання, яке здійснила вихователька:

- вирішує тимчасово обмежити кількість дітей (до трьох) у центрі будівництва.

Вона переконується, що Том починає спокійніше гратись у цьому центрі, й залучає в участь у грі двох дітей, які мають дружні стосунки з Томом. Таким чином, соціальні конфлікти тимчасово припиняються. Том має змогу розвивати соціальну взаємодію позитивного характеру. Поступово центр будівництва огортає атмосфера спокою. Спочатку Том не шукає контактів з іншими дітьми; він конструє самостійно, фізично відокремлено від інших. Поступово хлопчик починає взаємодіяти з іншими дітьми, характер стосунків — позитивний. Дуже швидко негативний образ Тома зникає, спочатку в цій маленькій групі, згодом — серед решти дітей. Результат втручання вражає: рівень благополуччя в Тома значно зріс.

Втручання 12. Підтримка та розвиток соціальних навичок шляхом демонстрації педагогом позитивної поведінки

Приклад для обговорення

Над Джессікою завжди домінували інші, наказуючи, що їй слід робити. Вона, звісно, страждає від такого пригнічення. Втручання, які здійснила вихователька:

- підтримує Джессіку, нагадуючи їй, як чудово вона нещодавно декламувала вірш.
- допомагає дівчинці формувати відповіді, які мають припинити пригнічення з боку інших: «Ні, я не хочу цього», або «Ні, мені не подобається це», або «Я хотіла би зробити щось інше».

Спочатку їй важко сказати «ні», і дівчинка потребувала підтримки вихователя. Проте через деякий час і завдяки іншим втручанням Джессіка стає впевненою в собі, і це підвищує рівень її благополуччя.

Втручання 13. Робота над розповідями, оповіданнями

Приклад для розгляду

Джо має лягати в лікарню через кілька днів. Він боїться.

Втручання, які здійснила вихователька:

- пропонує почитати дітям книгу на цю тему. У книгах у доступній для дітей формі розповідається про все, що відбувається в лікарні. З одного боку, життя в лікарні лякає дітей, а з другого — вони дізнаються, як там піклуються про пацієнтів і як вони одужують. Джо уважно слухає. Після читання вихователь спостерігає, як хлопчик кілька разів гортає книгу й розповідає історію, написану в ній, своїм друзям. Джо зацікавлено обладнання, яке використовують лікарі, в іграх він часто імітує їхні дії.

«Після таких прочитаних історій Джо став більше підготовленим до відвідування лікарні.»

Історії, описані у книжках, мають певну «лікувальну» функцію, оскільки інтерпретують глибокі емоції та дають певний досвід «втягаючи» дитину з її самотності (Я не єдиний, кому доводиться пройти через це!). У них у позитивній формі часто описуються складні життєві ситуації, змальовуючи втішну перспективу.

Втручання 14. Створення можливостей для самовираження та емоційного розвитку

Приклад для розгляду

Сему 5 років. Він часто пригнічений. Хлопчик утратив матір, коли був ще малюком, і дуже сумує за нею. До того ж він має проблеми у стосунках зі своїм старшим братом і сестрою. Вони постійно дратують його (бо він маленький). Спиряючись на позитивні стосунки хлопчика з батьком, вихователь вибирає втручання «підтримка благополуччя у стосунках із членами сім'ї».

Втручання, які здійснила вихователька:

- учитель вирішує прочитати дітям та обговорити оповідання «Дике каченя». Це історія про каченя, яке не приймає його брати, сестри й навіть його мати. Каченятко почувалось відчуженим і зневаженим, проте воно зустрічає доброго лебедя, який допомагає каченяті рости сильнішим.

Коли вихователь починає розповідати оповідання, Сем затуляє вуха. Він не хоче слухати про те, як рідна мати сердиться на каченя. Вихователь каже Сему, що він може йти гратись, якщо йому не подобається історія. Він залишається, хоча дуже переживає, слухаючи історію. Згодом Сем питає у виховательки дозволу дещо розповісти. Хлопчик показує, як він іноді сидить налякано, як каченя, та пояснює: «Коли сестра дратує мене, я не сиджу під вербою, я сиджу вдома за диваном». Вихователька звертає увагу на Сема, який розглядає шість малюнків, які ілюструють ключові моменти оповідання. Наприкінці навчального дня, коли приходить батько Сема, вона пропонує зайти до групової кімнати. Сем негайно починає розповідати татові історію каченяти, показуючи малюнки. Він сить від гордості. Наступного дня діти

йдуть на прогулянку до парку, на території якого є озеро з качками та лебедями. Сем у захваті. Мініатюрне озерце, яке згодом вихователка встановлює у груповій кімнаті, також впливає на хлопчика.

Вихователка переконана, що Сем може й буде часто гратись у цьому центрі. Кожного разу хлопчик програє історію про каченятко. Копії ілюстрацій до оповідання завжди в руці у хлопчика. Сем розфарбував два малюнки: каченя, яке самотньо сидить під вербою (як каже хлопчик: «бо я дуже часто почуваюсь як каченятко»), й малюнок про каченя, якого на озері супроводжує лебідь («Я хотів би теж плавати з цим лебедем»).

Робота з оповіданням про каченя й залучення батька Сема мали великий вплив на хлопчика. Він нарешті починає розуміти дійсність і може вербально висловити свої емоції. Сем більше не пригнічений і частіше грається в різних центрах.

Втручання 16. Забезпечення стабільності та послідовності подій

Приклад для обговорення

Миколці 5 років. Його батьки розлучені. Опіка над хлопчиком віддана батьку. Миколка відвідує спеціальний дитсадок для дітей з розладами поведінки та затримкою у психофізичному розвитку. Він залишається тут упродовж усього тижня. Микола дуже сумує за батьком і часто питає, скільки ночей залишилось до того, коли він поїде додому. Його поведінка часто негативна. Він може розкидати та ламати речі, робити боляче іншим дітям.

Втручання, які здійснила вихователка:

- розмістила малюнки ліжка на щотижневому календарі, даючи змогу Миколці рахувати й відмічати дні, що залишилися до вихідних, коли він зможе бачити свого батька. Ці малюнки заспокоюють хлопчика. Тепер він може постійно рахувати дні перед вихідними. Через цей щотижневий календар вихователь надає опосередковану підтримку Миколці, розуміючи його смуток.

ПІДТРИМКА ДІТЕЙ ІЗ ПРОБЛЕМАМИ В РОЗВИТКУ

Розвиток нервової системи

Приклад для розгляду

Влад (4 роки) надто мало рухається. Він уникає всього, що для нього нове. Хлопчик не бажає повторювати фізичні вправи на спортивному майданчику.

Втручання, яке здійснила вихователка:

- для Влада та інших дітей вихователь вирішує використати фізичні схеми, що мають допомогти усвідомлено сприймати тіло. За допомогою різних забав, спокійних ігор хлопчик учитись відчувати та впізнавати різні частини свого тіла. Прості вправи на перекочування допомагають відчути власний тулуб, який є центром тіла. У груповій кімнаті на стіні вмонтовується дзеркало. Вихователка часто ставить хлопчика перед дзеркалом, і разом вони досліджують свої тіла.

Поступово Влад дізнається про власне тіло. Цей розвиток також відображається в його малюнках, які є схематичними (прості лінії, які символізують руки, ноги, тулуб) зображеннями чоловічка.

Приклад для розгляду

Джон (5 років) має значну затримку в розвитку вестибулярного апарату. Він двічі на тиждень відвідує фізіотерапевта. Хлопчик уже легко присідає, виконуючи фізичні вправи. Він добре розуміє, що інші діти мають кращі фізичні здібності, і це його пригнічує. Проте Джон часто хоче грати у футбол. Це один з його головних інтересів. Одного разу в залі під час гри у футбол Джон упав і відтоді дуже занепокоєний. Він майже ніколи не отримує м'яч...

Втручання, яке здійснила вихователка:

- вона створює маленьку ціль у коридорі (чітко відділена територія). Час від часу Джону дозволяється грати у футбол на цій території із двома іншими дітьми. Вихователка помічає зоспокоєння рівня залученості та зміну ставлення ровесників до хлопчика. Коли вправи виконуються попарно, вона виконує їх із Джоном. Завдяки цим заходам регулярно звертаємо увагу на вищий рівень залученості в рухливій грі. Розвиваючи моторні здібності у групі, учителю слід продукувати нові ідеї, щоби стимулювати дітей до їх утілення.

Приклад для розгляду

Данилко (5 років) має проблеми з координацією. Його просторове сприйняття та структуризація затримуються в розвитку. Наприклад, малюючи, він не помічає межі аркуша паперу.

Втручання, яке здійснила вихователка:

- учитель пропонує Данилу велику коробку з-під сиру, на якій він може малювати з будь-якого боку. Тепер для малюка межі візуалізуються. Через деякий час вихователь пропонує йому прості візерунки, прикріплені до аркуша паперу. Зрештою вона пропонує прості картини, малюнки з чіткими контурами. Данилко насолоджується цією просторовою діяльністю і вже самостійно визначає контури. Його сприйняття меж покращується.

Розвиток мовлення та комунікативної компетентності

Приклад для розгляду

Дереку 5 років. Він погано розмовляє, має недостатній мовленнєвий запас, нерозбірливу мову. Через те, що діти його не розуміють, він намагається взагалі не розмовляти.

Вручання, яке здійснила вихователка:

- зробила «мовленнєвого робота» для Дерека — картонну коробку, відкриту зверху і знизу. Діти можуть залазити в робіт і вибирати різні функції (різні способи вимови), позначені на піктограмах: повільна вимова (черепаха);

швидка мова (заєць); голосна мова (лев); тиха мова (котик). Дітям допомагають вибрати відповідну піктограму та ознайомитися з нею. Оскільки деякі діти не знають, про що говорити, знаходячись у роботі, вихователка показує малюнки про тварин, події тощо. «Мовленнєвий робот» повністю в розпорядженні дітей, а згодом пропонується як необов'язкова діяльність у групі. Багатьом дітям, зокрема Дереку, подобається такий спосіб діяльності. Цей робот також використовується для виконання пісень і віршів. Вихователь наголошує на збільшенні рівня залученості в мовленнєву діяльність.

Маленькі діти часто мають труднощі зі сприйняттям поняття часу

Приклад для розгляду

Ірина та Вадим — діти п'ятирічного віку — мають низький рівень розумової діяльності. Вихователка вболіває за них, бо вони ще не вміють рахувати. Діти навіть не зацікавлені в тому, щоб навчитися лічби. Їм не подобається гратись у домашньому куточку.

Втручання, яке здійснила вихователка:

- учитель вирішує ввести більше матеріалів, які потребують рахування в куточку «магазин». Вона додає різні «товари» та позначає цінниками кожний з артикулів (1, 2, 3, 4 чи 5 крапок), і відповідно, указує це на розрахункових картках. Через деякий час Ірина та Вадим починають ознайомлюватися з «магазином» і пробують порівняти розрахункові картки із ціною. Вони слухають, як інші діти рахують і граються картками.

Такі втручання поступово привертають увагу Ірини та Вадима до дій, пов'язаних з рахуванням.

Розвиток самоорганізації

Приклад для розгляду

Вихователка помічає, що Андрій завжди з великим бажанням береться за пазли, але швидко втомлюється і складає їх назад до коробки. Вона створила куточок діяльності зі стимулом для Андрія. Хлопчика відводили до цього куточка тоді, коли він хотів займатися спокійною діяльністю. Спочатку вихователці доводилося нагадувати Андрію про це правило, але його мотивація зростає після того, як він успішно склав пазли. Він почав уважати куточок «своїм приватним місцем» і часто використовувати для різноманітної діяльності.

Семеро дітей, які занесені до «чорного» чи «коранжевого списку», часто байдикують у груповій кімнаті. Вони свідомо не вибирають діяльність. Їх, напевно, спантеличує велика кількість видів запропонованої діяльності. Ліля, Ема та Богдан постійно переключаются з однієї діяльності на іншу. Біля «дошки вибору» вони постійно вагаються з вибором. Ми дійшли згоди, що діти підходять до мене, коли хочуть змінити свій вибір. Разом шукаємо діяльність, що дійсно їм підходила цій дитині. Допомогає принцип «подумай двічі». «Дошка вибору» указує на певну кількість дітей, яких можна залучити у відповідну діяльність. Діти, які часто пропускають певну діяльність, краще розуміють ситуацію: вони помічають, на якій території є більше місця для розваг, і можуть продумати шлях, як потрапити в це місце. Цей вид стратегії зміцнює здатності дітей до самоорганізації.

Важлива допомога для дітей із проблемами в самоорганізації за допомогою «капельох роздумів».

Вихователка вводить «капельох роздумів» під час ігор з маріонетками. Він вдягає «капельох роздумів» тоді, коли потрібен час для роздумів. Наприклад, коли ви не знаєте, що робити. «Капельох роздумів» особливо корисний для дітей, які мають проблеми з вибором. Вихователка заохочує дітей пройти на територію відпочинку після закінчення. Там вони можуть одягнути «капельох роздумів» і розмовляти про види діяльності, які найбільше їм подобаються. Фактично діти починають робити більш свідомий вибір, що переводить їх на вищий рівень залученості.

Приклад для розгляду

Сашку 4 роки, він дуже розумний і має безліч ідей. Проте виконання його планів і задумів часто зазнає невдачі: він не може заохотити оточуючих, особливо ровесників, до реалізації його планів. Хлопчик також легко відхиляє ідеї інших дітей і негайно кличе по допомогу педагога.

Втручання, яке здійснила вихователка:

- учитель звернула увагу на інтерес Сашка до індіанців і вирішує використати цю тему. Насамперед вона пропонує низку з того, що стосується індіанців: книги, танець, відео, ремесло, яке слід виконувати в колективі, костюми. Усі ці матеріали розміщуються в одному куточку, який перетворюється на «табір індіанців». Сашко дуже захоплений і принагідно ділиться своїми ідеями про рольову гру з індіанців. Вихователка, скориставшись цим, підтримує його. Сашку дозволяється вибрати двох гравців у товариші. Потім крок за кроком вона вводить його у виконання сценарію. Коли його товариші-гравці висловлюють свої ідеї, вихователка проводить переговори з дітьми, щоби показати Сашку, як використати їх у діяльності. Спочатку він не приймає ідей інших дітей, проте через деякий час змінює своє ставлення. Гра стає цікавішою, Сашко задоволений собою і вже не кличе по допомогу педагога. Виявляється, це втручання має позитивний вплив на рівні залученості та благополуччя Сашка на його здатності до самоорганізації та розвитку соціальної компетентності.

Вибір діяльності для дітей з низьким і високим рівнем розвитку

Приклад для розгляду

Дмитрику 5 років, і він має низький рівень розвитку. Він функціонує на рівні трирічної дитини. Час від часу хлопчик пробує малювати, але все ще не вміє тримати пензлик у руці, провадчик ним, робить брудні смужки. Дмитрик не звер-

тає уваги на межі паперу й малює на столі. Через це вихователь постійно дає йому більші аркуші паперу та гумку для стирання. Це покращує результат. Коли він закінчує малювати, вихователька кличе всіх дітей і каже: «Подивіться! Який чудовий малюнок створив Дмитрик!». Хлопчик задоволений собою. Наступного дня він знову проситься малювати та використовувати гумку. Це сигналізує про те, що цей матеріал допоможе йому досягти вищого рівня розвитку.

Деякі надзвичайно талановиті діти мають неабиякі здібності до абстрактного мислення, але водночас хвилюються в конкретній ситуації, з якою стикаються. Основним ключем для розвитку цих дітей є надання можливості знову і знову отримувати новий досвід, такий як використання матеріалів (вода, пісок, деревина, картон), участь у ролевих іграх на певні теми, в яких вони можуть розвивати свої власні емоції, насолоджуватись музикою та вправами.

Приклад для розгляду

Лора (6 років) — дуже розумна дитина. Вона вже може добре читати. Вихователька хвилюється за неї з того часу, як її активність знизилась, і тільки заповнює пропуски в робочих аркушах. Це демонструє низький рівень залученості дівчинки. Вона майже ніколи не цікавиться тим, що відбувається у групі, і зверхньо ставиться до інших, бо може читати краще, ніж більшість із них. Дівчинка постійно шукає підтвердження, у чому вона краща. Педагог боїться, що розвиток Лори виключно односторонній. Окрім пропозицій читання простих книг, які Лора може читати перед групою, вихователь розвиває проект «мистецтво» (один з видів діяльності — експозиція музею). Щоб викликати певний інтерес у дівчинки, дітям пропонується створити малюнки, виготовити вироби з деревини чи паперу. Це триває цілий тиждень. Лора пробує малювати. Згодом дівчинка вдягає балетну спідницю і пробує танцювати під музику. З дітьми вихователь готує танець, який вони виконують перед своїми одногрупниками. Цей проект змінив Лору. Дівчинка знову почала цікавитись іншими видами діяльності, наприклад, ролевими іграми, малюванням, створенням різноманітних речей.

Бланк для рефлексії

A. Чого ви навчилися на цих заняттях?

.....

.....

.....

.....

.....

B. Про що ще ви б хотіли дізнатися з цієї теми та які вміння й навички ви бажаєте сформувати?

.....

.....

.....

.....

.....

C. Як ви плануєте використати отриману інформацію та навички?

.....

.....

.....

.....

.....

D. Інші коментарі

.....

.....

.....

.....

.....

МОДУЛЬ 3. СПІВПРАЦЯ З БАТЬКАМИ ТА СОЦІАЛЬНИЙ ВПЛИВ

Теми до розгляду:

- Навчатись один від одного й навчатись разом
- Посилення співпраці з батьками

МОДУЛЬ 3. СПІВПРАЦЯ З БАТЬКАМИ ТА СОЦІАЛЬНИЙ ВПЛИВ

ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН І ПРОГРАМА ТРЕТЬОГО МОДУЛЯ

Назва модуля	Усього хвилин	Аудиторні			Самостійна робота
		Лекції	Семінари	Практичні	
Організаційна частина					
Модуль III. Співпраця з батьками та соціальний вплив					
Тема 3.1. Навчатись один від одного й навчатись разом	240	80		160	
Тема 3.2. Посилення співпраці з батьками	160	70		90	
Загальний час (хв)	400				

ЦІЛІ МОДУЛЯ:

розвивати вміння залучати батьків дітей дошкільного віку в навчально-виховний процес як партнерів, позиціонуючи себе як професійно компетентного помічника в питаннях виховання конкретної дитини.

Актуальність модуля

Батьки — це найперші вихователі дитини.

ТЕМА 3.1. НАВЧАТИСЬ ОДИН ВІД ОДНОГО Й НАВЧАТИСЬ РАЗОМ

ЗМІСТ ТЕМИ ТА ПРОПОНОВАНИЙ ЧАС

Вид навчальної діяльності	Тема	Пропонований час (у хвиликах)
Практичне завдання	Обмін думками за результатами рефлексії	10
Лекція-презентація	Представлення мети, завдань і короткий огляд модуля	10
Лекція-презентація	Підхід, націлений на цілеспрямований пошук рішення	30
Практичне завдання	Пошук рішення	40
Практичне завдання	Чинники батьківської активності	40
Лекція-презентація	Вислуховування батьків і спілкування з ними	40
Практичне завдання	Рольова гра «Інтерв'ю»	60
	Підсумок теми	10
Усього:		240

Мета теми:

показати педагогічні, практичні та соціальні переваги залучення батьків дітей дошкільного віку в навчально-виховний процес у дошкільному навчальному закладі.

Завдання теми:

- Учити визначати переваги залучення батьків у навчально-виховний процес ДНЗ.
- Ознайомити з технологією цілеспрямованого пошуку рішення в різних педагогічних ситуаціях.
- Тренуватись у різних видах спілкування з батьками.

Очікувані результати

Вихователі будуть уміти:

- визначати мотивацію для батьківської співпраці;
- проводити глибокі та якісні інтерв'ю;
- використовувати модель «ФОРВАРД» в організації співпраці з батьками;
- аналізувати досвід роботи колег із цього питання.

Термінологічний словник до теми

- Метод цілеспрямованого пошуку рішення** — це процес, в якому тренер просить клієнтів уявити своє бажане майбутнє; дозволяє вам постійно концентруватись на допомозі колегам рухатись у бажаному напрямку.

ЗАГАЛЬНИЙ ОПИС ТЕМИ

1. Практичне завдання «Обмін думками за результатами рефлексії»

Опис завдання:

- Запропонуйте учасникам у парах обмінятися думками за результатами попередньої теми.
- Запропонуйте 2–3-м учасникам поділитися своїми думками. Зробіть підсумок рефлексії попередньої теми.

2. Лекція-презентація «Представлення мети, завдань і короткий огляд модуля 3»

3. Лекція-презентація «Підхід, націлений на цілеспрямований пошук рішення»

Використайте матеріали, представлені в розділі «Матеріали для викладача».

4. Практичне завдання «Пошук рішення»

Опис завдання

Робота у групах. Запропонуйте учасникам подумати над бар'єрами на шляху співпраці з батьками. Кожна група працюватиме над подоланням одного з бар'єрів шляхом цілеспрямованого пошуку рішення.

5. Практичне завдання «Чинники батьківської активності»

Опис завдання:

- учасники самостійно ознайомлюються зі змістом статті;
- обговорення.

Запитання для обговорення:

- Які чинники батьківської активності ви можете навести на основі вашої практичної діяльності?
- Наведіть приклади практик, які сприяють активізації батьківської діяльності.
- Чому батьківська співучасть є важливою для директора?
- Чому батьки вважають за необхідне співпрацювати з навчальним закладом?
- Загальні коментарі прочитаного.

6. Лекція-презентація «Вислуховування батьків і спілкування з ними»

Використайте матеріали, представлені в розділі «Матеріали для викладача».

7. Практичне завдання «Рольова гра «Інтерв'ю»

Основна ідея цього завдання — це отримання кращого розуміння різних видів мотивації для батьківської співпраці. Щоб зібрати цю інформацію, необхідно проводити глибокі та якісні інтерв'ю. Спеціально для цього в інтерв'ю передбачена невелика кількість опитуваних, щоб забезпечити краще розуміння отриманої від них інформації. Тому необхідно підготувати запитання, які є відкритими для обговорення та реакції людини, яку опитують (щоб вона могла поділитися своїми ідеями та поглядами).

Одним з ефективних інструментів такого інтерв'ю може бути запитання, яке починає ви, а закінчує людина, яку опитують. Особливо ефективними при цьому можуть бути запитання типу «Якщо ..., тоді...».

Приклад:

Якщо батьки не допомагатимуть у навчальному закладі, тоді...
Якщо допомагатимуть, тоді...
Якщо вчителі змушені робити все самі, тоді...
тощо.

Опис завдання

- Розподіл ролей:
 - добровольці — директор закладу освіти (гратиме роль директора, який зацікавлений, але не поспішає), батьки — один активіст, другий налаштований менш оптимістично; вихователь-активіст;
 - чотири групи — директори, вихователі, батьки, представники громадських організацій.
- Добровольці будуть відповідати на запитання, поставлені групами.
- Групи протягом 20 хв готують запитання для директора, вихователя та батьків.
- Групи по черзі ставлять запитання.
- Обговорення запитань:
 - Що відбувалось? Почуття та враження?
 - Якими є мотиви співпраці керівників, батьків, педагогів (занотуйте на великому аркуші у вигляді таблиці). Обговоріть відмінене та подібне в мотивах.

Обговоріть, який досвід ви набули на основі цієї вправи.

До уваги викладача!

Варіант проведення практичного завдання

Завдання передбачає проведення інтерв'ю у вашому навчальному закладі, щоби більше дізнатися про співпрацю з батьками. Ви проведете одне інтерв'ю з директором, одне — з колегою і, нарешті, одне — з кимсь із батьків. Важливо більше дізнатися про бачення співпраці з батьками представників різних груп.

Кожне інтерв'ю триватиме приблизно 30 хвилин.

Після проведення інтерв'ю ви повинні їх дослідити та зробити певні висновки.

8. Підсумок теми

ТЕМА 3.1. МАТЕРІАЛИ ДЛЯ ВИКЛАДАЧА

Матеріали до лекції-презентації «Підхід, націлений на цілеспрямований пошук рішення»

Вступ

Співпраця батьків перш за все передбачає їх активну участь у заходах, які проводять для дітей, і допомогу в організації цих заходів. Існує багато варіантів, як батьки можуть у це залучитись. Вони можуть безпосередньо брати участь у заходах, входити до батьківського комітету чи просто допомагати в ході занять, у різноманітних видах групової діяльності, де необхідна допомога дорослих. Крім того, ще більше їх залучається в заходи, які частково організуються батьківськими комітетами. Батьки допомагають в організації спортивних ігор і походів, святкуванні дня Святого Миколая та Різдва. Вони стежать за тим, як їхні діти читають літературу, граються, навчаються, сліdkують за дотриманням гігієни. Без батьківської опіки втрачався б важливий елемент виховання.

Батьківська причетність до дошкільного виховання безумовно полегшує досягнення цілей, поставлених перед закладом освіти (практичний стимул), робить важливий внесок у єдиний процес виховання дитини в сімейному та дошкільному середовищі (педагогічний стимул), також участь батьків є певною формою демократизації та культурної взаємодії (соціальний стимул).

Шляхи пошуку механізмів, що призводять до активної, цілеспрямованої співпраці з позитивними результатами, різноманітні.

Пропонуємо вашій увазі «Метод цілеспрямованого пошуку рішень», який дозволяє поставитись до процесу пошуку шляхів співпраці з батьками на основі технологій, що використовуються у сфері роботи з людськими ресурсами.

Метод цілеспрямованого пошуку рішення

Якраз на зламі тисячоліть у психотерапії виник відносно новий підхід, який викликав хвилю цікавості серед багатьох тренерів, наставників та організаційних консультантів. Цей підхід розцінили як новаторський у порівнянні з іншими методами. Його охарактеризували як простий, позитивний і на диво ефективний. У той же час кілька груп людей у різних частинах світу почали використовувати цей метод в організаційному управлінні. Тепер, після напружених 10-ти років, ці початківці досягли значного прогресу. Вони відкрили, що метод цілеспрямованого пошуку рішення є дуже корисним не тільки в межах терапії. Інструктори, тренери та консультанти почали використовувати підхід у цілому або його елементи. Це допомогло їм більш ефективно досягати поставлених цілей. Крім того, часто це навіть робить їх справу більш приємною та приносить задоволення.

Метод цілеспрямованого пошуку рішення використовується для досягнення зрушень. Ми придумали просте і, сподіваємось, ефективне слово-підказку «FORWARD» із перших букв, щоб вам легше було запам'ятати та засвоїти основні складові методу. Далі деякі приклади демонструватимуть, як застосувати метод у робочій ситуації. Ми закінчимо статтю кількома прикладами можливого розвитку ситуації із застосуванням методу.

Що таке послідовність методу цілеспрямованого пошуку рішення?

Багато авторів описують метод цілеспрямованого пошуку рішення як процес, коли інструктор стимулює свого клієнта уявити своє бажане майбутнє. Потім він ставить запитання про сильні сторони клієнта та його потенціал, про те, що вже почало налагоджуватись. І таким чином інструктор потроху підводить клієнта до того, щоб зробити кілька маленьких кроків до вирішення проблеми. Часто в цьому процесі тренери використовують техніку шкал, зворотні запитання, метод виключення та перехресні запитання.

FORWARD-модель

Новаторським є пояснення та засвоєння методу цілеспрямованого пошуку рішення через слово-підказку «FORWARD». Літери слова «FORWARD» відповідають:

F	Focus (Фокус)	Фокусування на бажаних змінах
O	Outcomes (Бажаний результат)	Опис у деталях бажаного результату
R	Realized (Досягнуте)	Опис уже досягнутих результатів
W	When (Коли)	Коли досягався схожий результат
A	Action (Дія)	Маленький крок уперед
R	Results (Результат)	Оцінка досягнутого результату
D	Desire (Бажання)	Остаточний опис подальших бажаних змін

Даємо короткий опис кожного кроку:

1. Фокус на тому, що ви хочете змінити в собі

Першим кроком у методі цілеспрямованого пошуку рішення є фокусування на тому, що ви хочете змінити і чому ви хочете це змінити. Може існувати дві причини бажання щось змінити: 1) є щось негативне, що ви хочете подолати (проблема); 2) є щось позитивне, чого не вистачає (відчуття нестачі). На першому етапі алгоритму методу цілеспрямованого пошуку рішення ви ставите запитання на зразок:

Як би ви хотіли змінитися?

Що саме ви б хотіли змінити?

Що є причиною такого бажання?

Як теперішня ситуація вас турбує?

Особливість методу цілеспрямованого пошуку рішення полягає у відсутності моменту аналізу проблеми та діагнозу. Аналіз, чому проблема існує та хто став причиною цього, відсутній у методі цілеспрямованого пошуку рішення. Замість цього йде пошук найкоротшого шляху досягнення бажаного результату.

2. Детальний опис бажаного результату

Далі, ви концентруєте свою увагу на тому, як конкретно мають виглядати досягнуті результати. Інакше кажучи, визначаєте, які саме позитивні зміни мають відбутись у процесі. Важливою передумовою успіху будь-якої діяльності є точне знання того, чого хочуть досягти. Коли люди починають розповідати, яких змін прагнуть, вони часто хвилюються та сповнюються сподіваннями, а це заважає зосередитись. Фокусування на конкретних позитивних цілях є початком процесу змін. На цьому етапі ви ставите такі запитання:

Як ви хочете, щоб змінилася ситуація?

Чого ви прагнете досягнути?

Що зміниться, якщо позитивний результат буде досягнутий?

Як зміниться ваша поведінка?

Як інші помітять, що справи покращились?

Які це матиме переваги?

3. Описання вже досягнутих результатів

Третім кроком часто є детальний розгляд того, що вже досягнуто. Це схоже на те, як дивитися через збільшуюче скло. Часто це має такі значні позитивні ефекти, як: 1) надихає людей віднайти в собі енергію та надію. Люди схильні обмірковувати те, чого досягли. Коли вони усвідомлюють, що щось усе-таки змінилось на краще, це додає їм оптимізму та надії. 2) Вони знаходять ідеї та дієві методи досягнення прогресу. Для цього етапу використовуються такі запитання:

Що вже йде на покращення?

Які результати вже досягнуті?

Що в цьому допомогло?

Що було ефективним до цього?

4. Коли в минулому ви досягали успіху?

Наступний крок передбачає ідентифікацію певних ситуацій у минулому, коли був досягнутий успішний результат. Цим можна досягнути: а) переосмислення проблеми — теперішня ситуація є менш проблематичною або б) досягнення успіху в минулому — деякою мірою ви вже досягали подібного позитивного результату. Коли потрібна ситуація ідентифікується, треба відповісти на такі запитання:

Що пішло добре в даній ситуації?

Чим відрізнялася ця ситуація?

Що сприяло покращенню ситуації?

Як ви особисто сприяли успіху?

5. Дія: маленький крок уперед

Далі звертаємо увагу, як попередня ситуація може бути корисною зараз. Інколи це називають «прокладанням містка між успіхом у минулому та теперішнім успіхом». Фокусуйтесь на здійсненні маленького кроку вперед замість здійснення великого стрибка. Рух невеликими кроками має кілька переваг: 1) так простіше — необхідні зусилля, стимул і віра є мінімальними; 2) це безпечніше — якщо не спрацює, то втрати будуть меншими; 3) це заохочує до досягнення дрібних цілей, додає позитиву, а саме що вже є речі, які функціонують добре; 4) є шанс добитись ефекту лавини позитивних

досягнень, шляхом маленьких досягнень можна визвати дивовижний ефект — одне незначне покращення може несподівано призвести до більш значних змін на краще. На цьому етапі корисними є такі запитання:

- Що ви відчули, коли ми обговорювали значущість цієї ситуації?
- Який маленький крок уперед ви здатні зробити?
- Як ви знатимете, що цей крок був результативним?

6. Обмірковування досягнутих результатів

Після здійснення маленького кроку вперед треба сфокусуватися на досягнутому результаті. Така посиленна увага до покращення допоможе вам помітити навіть найменші позитивні зміни. Відчуття, що ви рухаетесь уперед, стимулює подальший позитивний прогрес. По-перше, це підтверджує, що ви знаходитеся на правильному шляху. По-друге, стає зрозуміло, що є ефективним, тому простіше вибрати, які наступні кроки робити. Треба дати відповіді на такі запитання:

- Що йде на краще?
- Що допомогло?
- Що конкретно ви зробили, що принесло результат?
- Що ще пішло на поправку?
- тощо.

7. Остаточко окреслити бажаний результат

При наступному кроці треба дізнатися, які подальші зміни є бажаними. Це дозволяє визначити прагнення до подальших змін і відкорегувати поставлені цілі. Перевагами постійного уточнення бажаних для суб'єкта результатів є такі: 1) мотивація — пам'ятаючи, чому ти прагнеш змін, ти постійно підживляєш мотивацію їх досягнення; 2) уточнення — дозволяє коректувати цілі, беручи до уваги певні нові моменти чи нове розуміння ситуації, яке ви набули; 3) доцільність — забезпечує від виконання непотрібної роботи. Може допомогти усвідомити, що ви зробили вже достатньо, і більше нічого не треба змінювати. Запитаннями до цього етапу можуть бути:

- Які подальші зміни вам потрібні?
- Коли ви знатимете, що зроблено вже достатньо?

Використовуйте FORWARD-модель як рецепт

FORWARD-модель є описовою, а не імперативною. Її мета описати, що відбувається протягом послідовності дій методу цілеспрямованого пошуку рішення. Її метою є надихнути вас, а не обмежити якимись рамками. Порядок застосування кроків моделі не є суворо визначеним. Ви можете навіть пропустити один чи кілька етапів, застосовуючи модель. Розцінюйте модель як рецепт. Можете сміливо застосувати ці кроки, додати власне бачення і поекспериментувати. Спробуйте на прикладі розібратися, як застосовуються кроки FORWARD-моделі.

Приклад: «Підвищення продуктивності праці»

Чарльз хоче покращити продуктивність своєї команди, яка значно знизилася за останні кілька місяців. Зараз команда демонструє 49 % продуктивності, у той час як поставлені цілі передбачають 63 %. Короткостроковим завданням Чарльза є відновлення показників. Це зможе чітко показати кожному, що вони рухаються в потрібному напрямку. Також це додасть впевненості в роботі всій команді. Крім того, це означає, що відповідальний менеджер буде менше турбуватися за команду й не буде постійно скаржитися Чарльзу. Це також добре позначиться на репутації Чарльза. Це доведе, що він здатний перетворити малопродуктивну команду на більш продуктивну. Чарльз обміркував, як він діяв раніше, коли перетворив слабку команду на більш ефективну. Він організовував командні збори, де обговорювалась уся інформація про команду, висловлював своє занепокоєння. Він запропонував колегам прийти з ідеями, які б могли покращити фінансові результати. Генерували кілька хороших ідей. Чарльз помітив, що працівники почали призначати більше зустрічей із клієнтами, і продажі швидко зросли. Чарльз зрозумів, що це працює добре — повне інформування команди, висвітлення своїх переживань, стимулювання кожного працівника до прагнення покращити результати без постійних указівок, що робити. Цього разу Чарльз зробив те саме — скликав збори. І так само цього разу це призвело до швидкого покращення фінансових показників. Виявилось, що рішення вже існувало, але вони повністю ним не скористалися. Своїм втручанням Чарльз просто зробив це рішення більш доступним для того, щоб його працівники могли скористатися цим і покращити свої показники.

Два значення FORWARD

Для нас акронім «FORWARD» має два значення. Перше стосується характеристик самого підходу. Метод цілеспрямованого пошуку рішення дозволяє вам фокусуватися на тому, як допомогти людям рухатись уперед до поставлених цілей. Інше значення цього слова стосується того, наскільки його реалізатори зробили поступ у розумінні та застосуванні методу в різноманітних сферах життя. Початковою сферою застосування методу було персональне консультування, подібне до психотерапії.

Переваги методу цілеспрямованого пошуку рішення

Застосування методу цілеспрямованого пошуку рішення вимагає певних зусиль. Мова йде про набуття нових навичок, в основному застосування допоміжних запитань. Крім того, користуючись цим методом, треба позбутися деяких стереотипів: наприклад, аналізу проблеми чи пошуку того, хто винен. Необхідно визначити, що не так. Коли ви

навчитесь цим простим навичкам, то побачите значні переваги цього методу. Деякі з них — це:

1. Метод цілеспрямованого пошуку рішення діє принаймні не менш ефективно, ніж інші.
2. Він може застосовуватись дуже широко. Є корисним для подолання багатьох проблем і досягнення цілей.
3. Він працює набагато швидше за інші методи.
4. Люди більш задоволені собою та досягнутими результатами.
5. Ті, хто застосовує метод для допомоги іншим, отримують більше задоволення від своєї роботи.

Нові сфери застосування методу цілеспрямованого пошуку рішення

Висезгадані позитивні наслідки захопили багатьох людей застосовувати модель у ширшому контексті. Модель стала більш дружньою та націленою на клієнта. Консультанти та тренери навчилися допомагати клієнтам ставити їхні власні цілі та знаходити рішення, просто ставлячи правильні запитання. Вони помітили, що клієнти стають більш самостійними, тому що виявляють, що можуть власними силами вирішувати їхні проблеми.

Застосування моделі у групах

«Солюціоністи» також починають усе частіше застосовувати метод цілеспрямованого пошуку рішення у групових ситуаціях. Із часу винайдення методу він прижився у групах в основному в сімейній терапії. Багато хто зараз бачить можливість застосування методу в регулюванні соціально-організаційних відносин. Усі кроки моделі можна застосовувати у групах. Ви можете використовувати модель для формулювання цілей, ідентифікації позитивних моментів, визначення наступних кроків і так далі.

Менеджмент цілеспрямованого пошуку рішення

Непростим завданням було адаптувати метод для менеджерів. Багато людей взагалі були впевнені, що менеджери можуть застосувати дану модель для допомоги своїм працівникам, однак довгий час намагалися використати для покращення результатів працівників, які демонструють погані результати. Нормальний метод цілеспрямованого пошуку рішення має на меті допомогти людям рухатись у визначеному ними напрямку. Як повинен діяти менеджер, коли працівник не відповідає мінімальним вимогам, коли поведінка працівника неприйнятна, тому що завдає шкоди іншим чи організації? Ми усвідомили, що в даному контексті цілі менеджменту та організації є вихідною точкою розмови.

Матеріали до практичної вправи «Чинники батьківської активності»

Стаття Овермат і Богард «Батьківська активність у навчальному закладі знижується? Стан справ, поради для закладів освіти та батьківських комітетів»

У статті ви знайдете обґрунтування важливості батьківської кооперації в навчальному закладі.

У своїх дослідженнях Овермат і Богард указують не тільки на зниження батьківської активності в навчальному закладі, а й на причини цього зниження. Чи помітило керівництво навчальних закладів зміну батьківської активності? Чи відіграє роль у цій динаміці те, як організується та стимулюється батьківська кооперація навчальних закладів менеджментом?

Більше того, була проаналізована мотивація батьків з точки зору керівництва навчальних закладів: у чому цінність батьківської кооперації для закладу? Які головні причини необхідності брати активну участь у житті закладу, де навчається ваша дитина? Які умови та стимули треба створити для залучення батьків?

Дослідження «Стан справ і поради для навчальних закладів і батьківських комітетів. Чи дійсно знижується батьківська співпраця?»

Зміст

1. Вступ.
2. Об'єкт дослідження.
3. Результати дослідження серед директорів.
 - 3.1. Чому директори вважають необхідною батьківську співпрацю.
 - 3.2. Що роблять батьки і скільки часу на це потрібно.
 - 3.2.1. Рада учасників, батьківський комітет та інше.
 - 3.2.2. Відплата, або роботу зроблено.
 - 3.2.3. Діяльність, що підтримується освітою та опікунами.
 4. Результат досліджень, проведених серед батьків.
 - 4.1. Батьки-активісти: хто вони і що вони роблять.
 - 4.2. Батьківські мотиви.
 - 4.3. Важливі передумови та стимули.
 5. Чому треба приділити увагу, щоб залучити батьків: практичні рекомендації.
 - 5.1. Відсутність часу в батьків вимагає доброго планування та їх рекрутування.
 - 5.2. Батьки-активісти повинні бути добре поінформованими та мати згоду між собою.
 - 5.3. Правильний метод полегшує завдання батьків.
 - 5.4. Контакт між школою та батьками також є самоціллю батьківської співпраці.

1. Вступ

Співпраця батьків перш за все передбачає їх активну участь у заходах, які проводять діти, а також допомогу в організації цих заходів. Існує багато варіантів, як батьки можуть у це залучитись. Вони можуть безпосередньо брати участь у заходах, входити до батьківського комітету чи просто допомагати після уроків. Це різноманітні види групової діяльності, де необхідна допомога батьків. Крім того, ще більше їх залучається в заходи, які частково організуються батьківськими комітетами. Батьки допомагають в організації спортивних ігор і походів, святкуванні дня Святого Миколая та Різдва. Вони спостерігають за тим, як діти читають літературу, граються, навчаються та сліdkують за дотриманням гігієни. Без батьківської опіки втрачався б важливий елемент виховання.

Овермат і Богард указують, чому так важлива батьківська кооперація в навчальному закладі. Батьківська причетність до участі в житті навчальних закладів безумовно полегшує досягнення цілей, поставлених перед закладом (практичний стимул), робить важливий внесок в єдиний процес виховання дитини в сімейному та навчальному середовищі (педагогічний стимул), також участь батьків є певною формою демократизації та культурної взаємодії (соціальний стимул).

У своїх дослідженнях Овермат і Богард указують не тільки на зниження батьківської активності в навчальному закладі, а й на причини цього зниження. Чи помітило керівництво навчальних закладів зміну батьківської активності? Чи відіграє роль у цій динаміці те, як організується та стимулюється батьківська кооперація навчальних закладів менеджментом?

Більше того, була проаналізована мотивація батьків з точки зору керівництва навчальних закладів: у чому цінність батьківської кооперації для закладу? Які головні причини необхідності брати активну участь у житті закладу, де навчається ваша дитина? Які умови та стимули треба створити для залучення батьків?

2. Об'єкт дослідження

Дослідження Маріанни Овермат і Маріанни Богард було проведене у 879 дошкільних навчальних закладах і початкових школах. Директори навчальних закладів, з якими контактували через електронну пошту, заповнили онлайн-опитувальник. Також у ці заклади було надіслано три письмові екземпляри опитувальників для батьків, які визначали статус батьків у закладі освіти:

- 1) член батьківського комітету;
- 2) член ради співучасті;
- 3) бере активну участь у житті навчального закладу.

Інтернет-опитувальники для директорів навчальних закладів і батьків мали додаткові навантаження, якими частково відрізнялись.

Овермат і Богард отримали заповнені опитувальники в електронному форматі зі 108 навчальних закладів. Вони отримали письмово заповнені опитувальники із 257 навчальних закладів. Загальна кількість опитувальників, заповнених батьками, становила 591, що складає 22,4 % опитувальників, надісланих батькам-активістам. Серед директорства активність була значно меншою — усього 12,3 %.

Кількість заповнених директорами опитувальників виявилась достатньою, щоб репрезентувати результати.

3. Результати дослідження серед директорів

Овермат і Богард розпитали директорів про рівень батьківської активності в їх навчальних закладах. Який головний інтерес директора в батьківській співпраці? Скільки батьків проявляють інтерес до співпраці? Що саме роблять батьки? Скільки часу цьому приділяється?

3.1. Чому батьки вважають необхідною батьківську співпрацю зі школою?

Що є важливим для батьківської співпраці на думку директорів?

В опитуванні директори наводили мотиви, притаманні їх навчальним закладам. Їм давалось три відповіді на вибір. Один (практичний) мотив уже згадувався: можливість організувати більше заходів для дітей. Три чверті опитаних уважали, що це є основним завданням батьківської співпраці. 40 % директорів уважали, що зниження бар'єра між закладом освіти та домоп полегшує виконання завдання основних завдань закладу. Приблизно одна п'ята директорів вважають соціальний мотив і педагогічний важливішими.

Відповідно до різних мотивів, директори завершували речення: «Якби зовсім не було бажання батьків брати участь у житті навчального закладу, то...»

Більшість закінчень речень стосувалась першого мотиву:

- Не буде достатньо можливостей для проведення заходів, які оживляють заклад.
- Багато важливих заходів не можна провести.
- Буде багато незакінчених справ.
- Буде нудно, і дітям не буде що робити.

Але були й інші мотиви:

- Ми змушені будемо самі виконувати завдання.
- Це вдарить по рівню закладу.
- Це буде на шкоду взаємодії, якої досягли зараз.
- Ми не матимемо уявлення, що, на думку батьків, є важливим для закладу.

3.2. Що саме роблять батьки, і скільки це забирає в них часу

Батьківська співпраця може мати різні прояви. Батьки можуть бути членами батьківської ради, батьківського комітету або просто допомагати після уроків. Є багато видів діяльності, де потрібна якась допомога батьків, ще більше батьків залучаються в заходи, організовані батьківським комітетом. Ці види діяльності можна розбити на три групи:

- 1. відпрацювання або виконання обов'язкових робіт;
- 2. поза навчальні заходи, які заохочуються закладом;
- 3. допомога у групах і поза групами.

3.2.1. Батьківська рада, батьківський комітет та інше

Батьківська рада є обов'язковою в навчальному закладі, і тільки в одному закладі її не було. Рада збирається на вимогу директора приблизно сім разів на рік по дві з половиною години щоразу. Батьківська частина налічує чотири крісла. У момент заповнення анкети 10 % цих місць були вільними.

Майже всі заклади (94 %), що брали участь у дослідженні, також мають батьківські комітети. Ці комітети збираються вісім разів на рік по дві з половиною години щоразу. 85 % навчальних закладів також практикують програму після занять, повністю чи частково організовану батьками, для цього залучаються приблизно дев'ять батьків.

Батьки відповідають за підготовку та входження нових членів у раду навчального закладу та батьківські комітети. Не завжди батьки залучені так, як показано в таблиці 1. Для батьків організують різноманітні курси на базі закладу. Згідно з відповідями директорів, батьки, які входять до ради навчальних закладів, рідко користаються такими курсами, а ті, які входять у батьківські комітети та гуртки, навпаки, притримуються їх. Проте є кілька навчальних закладів, де таке не практикується.

Таблиця 1

Підготовка батьків.
Співвідношення навчальних закладів, де проводиться така підготовка

	Рада навчального закладу		Батьківський комітет		Позагрупова діяльність	
Інколи	Час від часу	Завжди	Інколи	Час від часу, завжди	Інколи	Час від часу, завжди
*Підготовка іншими членами	42 %	14 %	29 %	4 %	16 %	5 %
*Підготовка батьками	36 %	62 %	20 %	78 %	19 %	73 %
*Курси	52 %	15 %	18 %	2 %	37 %	26 %

3.2.2. Добровільні внески

Важливою метою батьківської співпраці є добровільні внески та/або відпрацювання. В опитувальнику було наведено сім різних видів благодійних внесків і відпрацювань. Ми попросили директорів припустити, скільки батьків залучено в роботу в навчальному закладі.

Такі заходи, як організація походів, спортивних ігор, святкувань і суботників, потребують найбільше батьківської уваги. Менше батьків допомагають з ремонтом та іграшками, і тільки один бере участь в управлінні закладом.

Загальна кількість годин, які батьки витратили на таку діяльність, складає приблизно 390 годин.

Таблиця 2

Кількість батьків, залучених у різні заходи
1. Допомога в організації походів, спортивних ігор, суботників і т. д.
2. Організація святкувань.
3. Супровід й забезпечення дітей (наприклад, переходячи вулицю, ідучи в басейн, у гімнастичний зал).
4. Ремонт школи чи території.
5. Виготовлення іграшок чи ремонтування книжок.
6. Допомога в управлінні закладом

Більш конкретні форми батьківської допомоги, виходячи з уже названих.

Приклади:

- Допомога в день спорту та день відкритих дверей.
- Транспорт для заходів.
- Контроль витрат.
- Допомога в перетині вулиці.

У кількох навчальних закладах батьки навіть допомагають у прибиранні та дотриманні гігієни:

- Миття вікон.
- Літнє прибирання.
- Прибирання побутових приміщень.
- Прибирання подвір'я.

Таблиця 5

Інформація про опитаних батьків (окремо для чоловіків і жінок)

	Жінки (506)		Чоловіки (83)	
Середній навчальний заклад	166	33 %	59	71 %
Більше ніж 24 год. Робочий тиждень	67	13 %	75	90 %
Участь у раді	133	26 %	63	76 %
Участь у батьківському комітеті	232	46 %	23	28 %
Допомога в позагруповій роботі	120	24 %	6	7 %
Допомога в навчальному процесі	309	61 %	35	42 %
Допомога у проведенні уроків	283	56 %	11	13 %

У середньому ці батьки проводять у навчальному закладі 63 години. Меншість бере участь у батьківському комітеті й більшість із них прикладають мінімальні зусилля.

За оцінкою директорів, участь у раді буде потребувати від них усього 15-ти годин на рік, а в батьківському комітеті — 19 годин. Якщо додати години, потрібні для зборів і заходів, то вийде базовий час 75 годин на рік, не включаючи часу на позагрупову роботу.

4.2. Мотиви батьків

Група батьків, які заповнили опитувальник, приділяють багато часу участі в батьківському комітеті. Які їх мотиви? І що, на їхню думку, є важливим для батьків-активістів? Чи наявні основні умови та зручності в навчальному закладі, на їхню думку?

Існує багато причин, які стимулюють батьків брати активну участь у житті школи, де навчаються їхні діти. Таблиця 7 ілюструє співвідношення мотивів за ступенем їх важливості для батьків. Загалом, більшість батьків долучаються, щоби створити в навчальному закладі цікаве та веселе середовище для своїх дітей. Зацікавленість в успіхах своєї дитини також є стимулом, як і контакт з іншими батьками та дітьми.

Є невелика група батьків, які значно впливають на навчальний процес і стан справ у навчальному закладі. Іноді це члени батьківських комітетів, але переважно члени рад. Часто активні в радах і комітетах батьки також активні в організації цікавих заходів для дітей.

Таблиця 6

Мотиви батьків.

Співвідношення батьків, для яких згадані мотиви дійсно важливі

Я активний у навчальному закладі...		
Це дійсно важлива причина		
1.	Організувати цікаві заходи для дітей	64 %
2.	Створити приємну атмосферу в навчальному закладі	51 %
3.	Це принесе користь моїй дитині, якщо я буду на доброму рахунку в навчальному закладі	49 %
4.	Мені приємно контактувати з іншими батьками та дітьми	44 %
5.	Для підвищення рівня навчання	35 %
6.	Тому що це подобається моїй дитині	34 %
7.	Це корисне проведення мого вільного часу	29 %
8.	Тому що, вчителям неможливо справлятися зі всім самотійно	24 %
9.	Приділяти більше уваги індивідуально дітям	19 %
10.	Щоб дізнатись, як учителі справляються з дітьми	18 %
11.	Тому що це для мене новий досвід	18 %
12.	Відігравати важливішу роль у житті школи	17 %

Директори відповіли на запитання: «Якби батьки не допомагали, то...»

- ...багато цікавих заходів для дітей не проводилось би;
 - ...навчальний заклад не був би таким привітним;
 - ...Було б дуже нудно, бо вчителям треба було б робити все самим.
- Крім того, й батьки розуміють, яке навантаження йде на вчителів:
- ...учителі не зможуть усе робити самотійно;
 - ...учителі будуть перевантажені;
 - ...відпаде багато цікавих заходів;
 - ...система освіти зазнає краху, без цього ми далеко не зайдемо.

3.2.3. Допомога в навчанні та діяльності під час другої половини дня

В опитувальнику було вказано 5 варіантів допомоги в навчанні та позагруповій роботі. Відповідно до варіанта, кількість батьків змінюється від семи тих, хто допомагає у проведенні батьківських зборів, до одного того, хто виготовляє навчальні матеріали для дітей.

Більше того, троє батьків допомагають у бібліотеці, двоє зі стінгазетами.

Приблизна кількість годин, витрачених на позагрупову роботу

Таблиця 3

Допомога в навчанні після уроків. Середня кількість батьків

Середня кількість батьків за діяльністю
1. Організація батьківських зборів, інформаційні вечори для інших батьків.
2. Допомога в бібліотеці.
3. Допомога у виданні стіннівок.
4. Виготовлення навчальних матеріалів.
5. Допомога з комп'ютерами

Післягрупова допомога в навчанні вимагає менше зусиль, ніж відпрацювання. Багато батьків допомагають в організації батьківських зборів, які відносять до навчального процесу, хоча це вимагає набагато менше зусиль, на відміну від допомоги в бібліотеці. Можуть бути такі інші заходи:

- Підтримка та оновлення сайту.
- Фото- та відеозйомка.
- Інформаційно-технічні групи.

В опитувальнику було наведено шість варіантів допомоги під час уроків. Активність батьків, залучених у це, ви можете побачити в таблиці, яка наводиться нижче. Допомога під час уроків в основному проявляється в робочих групах та коли батьки читають дітям літературу. У середньому є дев'ять батьків, які допомагають учителям проводити уроки. Допомога в розробці уроків займає друге місце — шість батьків на школу. Перевірка та підготовка уроків займають останнє місце, бо тільки один батько цим займається. Загалом кількість годин, які батьки приділяють допомозі у груп, становить 143 години.

Таблиця 4

Допомога під час уроків і між уроками. Середня кількість залучених батьків

За діяльністю
1. Допомога у природничих дисциплінах: читання, арифметика тощо.
2. Допомога в гуманітарних дисциплінах: музика, малювання, трудове навчання.
3. Допомога у вивченні спеціальних предметів.
4. Допомога на уроках інформатики.
5. Перевірка, підготовка уроків, контроль домашнього завдання

Робота з учнями-індивідуалістами переважно розглядається в кінці. Решту наводимо нижче:

- Робота з учнями-інтелектуалами.
- Невідкладна допомога.
- Словесні та математичні ігри.
- Проекти та презентації.

4. Результати досліджень серед батьків

Щоб відобразити батьківську співпрацю з боку батьків, була розглянута діяльність кількох активістів. Хто вони і що вони роблять? Які мотиви батьків брати участь у житті навчальних закладів, де навчаються їхні діти? Які їх головні вимоги до продовження співучасті? Яка залежність між цілями батьків у навчальному закладі та їх роботою?

4.1. Батьки-активісти: хто вони і що вони роблять

Батьки, які заповнили опитувальник, не відображають усіх батьків у Нідерландах.

Вони становлять найбільш активну групу: більшість із них є членами рад і батьківських комітетів, і більшість бере участь у різних заходах. Вони достатньо добре володіють мовою, щоб відповісти на всі запитання опитувальника.

Переважає більшість цих батьків (86 %) є чоловіками, які працюють на роботі з робочим часом більше 24 годин на тиждень. Менша частина цих батьків певним чином відрізняються від матерів. Часто вони добре освічені, мають престижну роботу і є членами рад. Проте батьки менш активні в батьківських комітетах. Також вони менш причетні до позагрупової роботи та інших заходів. Вони рідко допомагають на уроках.

Деякі батьки наголошують на важливості контакту між батьками та вчителями, і оскільки це стосується виховання їхніх дітей, соціальна функція школи:

- ...не вистачатиме взаємозв'язку між батьками, учнями та вчителями;
- ...найгірше, що не буде жодного контакту між учителями та батьками;
- ...навчальний заклад перестане бути спільнотою дітей, батьків і вчителів;
- ...вона не зможе правильно виконувати свою функцію. Якщо батьки зацікавлені своєю дитиною, то зацікавленість школою є природним явищем.

Найкращий підсумок з батьківського боку: «Якщо батьки перестануть допомагати навчальному закладу, кожний щось утратить: батьки — інтерес, учителі — підтримку, а діти — хороше проведення часу.

Немає жодного зв'язку між освітою батьків та їх зацікавленістю життям закладу. Трохи впливає наявність роботи. Батьки, які працюють, приділяють менше уваги соціальним мотивам (контакту з іншими батьками та дітьми), ніж інші. Вплив на навчальний процес і ситуацію в освіті для них важливіший, ніж для тих, у кого менш оплачувана робота.

4.3. Важливі умови та стимули

У деяких навчальних закладах більш престижно та популярно брати участь у житті закладу, ніж в інших. Дуже важливо пам'ятати, що група батьків-активістів є ентузіастами та сповнені позитиву, тому навчальний заклад завжди захопоче їх зусилля. Наступною важливою умовою є досягнення згоди між школою та батьками в питанні про виховний процес і контроль дітей. Якщо це упускається, батьки не знають, чого очікувати та як реагувати.

Батьки отримали перелік із 21 умов і стимулів. Вони відзначили: 1) що, на їхню думку, є найважливішим і 2) чи є наявними потрібні кондиції в навчальних закладах. Відповіді на обидва запитання свідчать, що батьки не завжди задоволені умовами та забезпеченням.

Вдячність школи для більшості батьків (72 %) є важливою — розцінюється більшістю як достатня (72 %). Інакше склалася ситуація навколо згоди про контроль і ставлення до дітей. Це важливо для 80 %, проте в половини з них (47 %) немає про це чіткого уявлення. Особливо батьки з інтенсивним графіком роботи намагаються на тому, щоб наперед оголошувати про заходи. Тим не менше, тільки менше половини (47 %) з них вважають, що це істотна проблема.

Більше того, це свідчить про потребу батьків більше знати про те, що відбувається в навчальному закладі. Наявний інтерес, і це добре. Батьків цікавить, що відбувається в раді, у батьківському комітеті, як учити дітей читати, математики, планувати та організовувати заходи.

Таблиця 7

Десять найважливіших умов. Важливість і наявність

У порядку важливості		Дуже важливо, %	Наявність, %
1	Наявність груп батьків-ентузіастів	90,0	67,9
2	Інформація про стан і згода в питанні виховання дітей	80,5	46,9
3	Інформація про функції, обов'язки та завдання батьківського комітету	72,8	54,7
4	Вдячність школи за зусилля	71,6	72,4
5	Інформація про раду	71,1	49,4
6	Інформування батьків наперед	70,9	46,7
7	Інформація про те, як навчити дітей читати, математики тощо	70,2	49,1
8	Детальний план, як організовувати заходи, наприклад, день спорту	66,8	46,5
9	Координація школою діяльності батьків	56,9	55,7
10	Детальний план організації батьківських зборів	53,8	37,9

5. На що звернути увагу, щоби стимулювати батьківську співпрацю. Рекомендації

На основі дослідження ми сформулювали кілька рекомендацій для школи, батьківських комітетів і батьків для більш активної співпраці в наступні роки.

5.1. Дефіцит часу в батьків вимагає доброго планування

З огляду на те, що часу в батьків усе менше й менше, хороше планування набуває важливості. Якщо завчасно попередити батьків про якісь заходи, то вони можуть звільнитись на роботі, щоб допомогти. Хоча, якщо в когось надто мало часу, то треба звернути увагу на тих, хто має час і бажає долучитися. Запрошення нових батьків дуже важливе.

5.2. Батьки-активісти повинні бути в курсі всього, і з ними треба узгоджувати плани

Вони потребують більше уваги та спілкування, ніж це є на даний момент. Але більше інформації та комунікації не завжди приваблює більше батьків, хоча додає впевненості, що батьківська співпраця розвивається добре. Найбільш важливим є узгодження того, як має здійснюватись контроль дітей, та основні моменти регулювання поведінки. Це головне завдання школи. Команда гравців не завжди усвідомлює, що декому може бути незрозуміло, що від них вимагається. Очікування, традиції та правила повинні бути явними, обговорюватись і навіть записуватись.

5.3. Хороший метод може полегшити завдання батьків

Залучення нових членів у деяких навчальних закладах проводиться несистематично, часто під час заходів, організованих батьками. Систематичного методу збору інформації про бажаних допомогти ще нема. Річний лист подяки є хорошим способом залучити «правильних» батьків. Це вбереже від залучення тільки одних і тих самих батьків, а залучить тих, хто стоїть осторонь й оглядається. Це також збереже багато часу вчителям, особливо на початку навчального року, наприклад, для походів у зоопарк, турпоходів, читальні. Хтось повинен взяти на себе відповідальність і передати лист-заяву, може, хтось із батьківського комітету. Так само можна запросити когось із батьків, щоб розвантажити вчителів. Опікування групою може бути точкою контакту зі школою багатьох батьків, які бажають прийняти участь, але не знають, що, де та як робити.

5.4. Контакт між школою та батьками як самоціль батьківської кооперації

Для частини директорів і батьків батьківська співпраця є їхнім баченням завдань школи та її філософії. Відповіді директорів на запитання: «Якби батьки зовсім нічого не робили в навчальному закладі»

- ...тоді ми б не змогли досягти головного завдання виховання: «Не окремо, а разом»;
- ...тоді навчальний заклад не буде такою відкритою системою, як тепер;
- ...живий та яскравий заклад уже не буде прийнятною формулою;
- ... навчальний заклад перестане існувати як такий.

Батьківські відповіді для порівняння:

- ...батьки тоді не будуть зацікавлені;
- ...не вистачатиме зв'язків між батьками, дітьми та школою.

Для тих, хто дотримується такого бачення батьківської співпраці, ідеться не просто про організацію цікавих заходів і полегшення завдання вчителям, а про розвиток самого рівня освіти. Перед цим батьки та навчальний заклад повинні відповісти на таке важливе запитання: яка головна мета батьківської співпраці?

Залежно від відповіді можуть виникати нові пріоритети та рішення.

Матеріали для лекції-презентації «Вислуховування батьків і спілкування з ними»

Спілкування з окремими батьками

Ви повинні спілкуватися з батьками в різних випадках. Існує формальне й неформальне спілкування: спілкування з окремими батьками і з групою батьків. Далі ми обговоримо ваш індивідуальний контакт з батьками.

Неформальне спілкування буває здебільшого у випадках, коли ви зайняті іншими справами. Проте важливо те, що ви хоча й маєте недостатньо часу, але намагаєтесь оцінити важливість і причину запитання чи зауваження батьків. Багато непорозумінь виникає під час такого спілкування. Ви робите це, активно слухаючи. Якщо ви активно слухаєте, то відкриваєте себе для іншої людини. Ви намагаєтесь перенестись в її середовище почуттів і досвіду. Ви даєте зрозуміти іншій людині, що сприймаєте її серйозно і робите все можливе для того, щоби зрозуміти її. У схемі 1 зазначені рекомендації для активного слухання. Активне слухання важливе для всіх форм спілкування з батьками. Під час неформального спілкування ви не завжди маєте час і можливість уважно слідувати за кожною думкою. Іноді активне слухання може означати, що ви домовляєтесь про формальне спілкування: «Я бачу, що ви маєте багато запитань про роботу з Раймондом. Ми не маємо зараз достатньо часу для обговорення цього. Пропоную домовитись про зустріч». Іноді дуже важливо стисло підсумувати зміст розмови, побачити, чи все вірно ви зрозуміли, після чого можна зосередитись на інших аспектах, які потребують вашої уваги. У цьому випадку батьки, які вимагають більшої уваги, відчують, що їх сприймають серйозно, не дивлячись на те, що розмова тривала недовго.

На це варто звернути увагу під час спілкування з окремими батьками

- Намагайтесь уважно слухати. Дайте це зрозуміти, зосередивши свою увагу на іншій людині й дивлячись на неї. Будьте уважним, не відволікайтесь на перешкоди та свої власні думки.
- Давайте короткі, стимулюючі відповіді (кивання, відповіді типу: «М-м-м», «О, так?», «А потім?»), переконайтесь, що ваш співрозмовник бачить, що ви слухаєте його уважно й готові продовжити спілкування з ним. Давайте співрозмовнику закінчувати свої речення. Не переривайте його.
- Ставте відкриті запитання, які дадуть співрозмовнику змогу глибше зрозуміти суть проблеми. Наприклад: «Що ви маєте на увазі?», «Не могли б ви навести приклад цього?» або «Хотіли б ви розповісти мені про це більше?».
- Майте на увазі, що інша людина має своє рішення, свої відчуття й думки.
- Не нав'язуйте ідей, думок, відчуттів, критики, вирішення чи порад. Це завжди можна зробити пізніше.
- Проявляйте співчуття не у словах, а в поведінці.
- Намагайтесь увійти в середовище почуттів і досвіду співрозмовника. Роблячи це, звертайте увагу на міміку, яка супроводжує розмову, наприклад, вираз обличчя. Також зверніть увагу на манеру розмовляти — інтонацію, підвищення голосу.
- Слухайте не тільки слова, а й почуття, які стоять за ними.

- Намагайтесь висловити свою думку, кажучи, що ви бачили та чули. Підсумуйте своїми словами те, що інші хотіли донести до вас.
- Активне слухання забирає багато часу. Тому відпочиньте й запасіться часом для розмови.

1.2. Формальне спілкування з батьками

Поряд з вільним спілкуванням з батьками існує призначений час для обговорення взаємовідносин або проектів. Якщо з дитиною відбувається щось особливе, то час можна призначити між цим обговоренням. На відміну від неформального спілкування, яке відбувається трохи спонтанно, формальна розмова відбувається за попереднім записом. Це дає можливість обом сторонам підготуватись до розмови. Підготовка можлива тільки в тому випадку, коли відома мета розмови. Коли ви домовляєтесь про зустріч з батьками й не повідомляєте їм причину, то це призводить до того, що батьки починають хвилюватись. Формальна розмова — це не світські бесіди, вони стосуються дитини. Доступний час здебільшого обмежений. Попри все ви говорите, зосереджуючись на меті розмови. Батьки знають, що їх чекає розмова про їхню дитину. Це те, що вони б хотіли почути.

Формальна розмова потребує доброї підготовки, і ви повинні пам'ятати причину розмови. Ми виділили такі форми розмови:

1. Інформативного характеру.
2. Розмова-порада.
3. Повідомлення поганих новин.
4. Розв'язання проблем.

Для проведення цих розмов дуже важливі добра підготовка та правильна позиція. Зараз ми розглянемо деякі деталі хорошої розмови. Після цього ми обговоримо чотири вищезазначені форми розмов.

Ефективна розмова

Для того щоби провести ефективну розмову з батьками, ви повинні знати, як ви це зробите, і зробити цю техніку й навички вашими. Умови, які треба виконати для того, щоб розмова пройшла успішно, наведені нижче:

- Підготовка.
- Атмосфера.
- Стан справ.
- Підсумок.

Підготовка до розмови

Для всіх учасників підготовка дуже важлива. Тому поставте собі такі запитання:

Яка мета розмови?

Коли і де буде відбуватись розмова?

Як довго вона буде тривати?

Хто буде присутній?

Яка моя роль і роль інших у цій розмові?

Що буде з'ясовуватись?

Що я очікую від розмови?

Яку реакцію й аргументи я можу очікувати від інших і що робити з цим?

Якої інформації я потребую?

Чи повинен я пройти через що-небудь перед розмовою?

Стан справ

Аспект положення «здатність переміщувати», «реальність» і «сприйняття» важливі для успішної розмови. Ви даєте батькам знати, що приймаєте й поважаєте їх. Роблячи це, ви формуете стосунки на базі довіри та безпеки. Як лідер розмови ви повинні бути спроможним слухати та дивитись на батьків, не оцінюючи їх. Ви повинні намагатися зрозуміти й відчувати значення слів та інтенсивність їхніх відчуттів. Переконайтеся, що те, що ви робите та кажете, відповідає тому, що ви відчуваєте. Будьте чесні й відкриті. Покажіть себе таким, яким ви є, але завжди з повагою до інших.

Атмосфера

Розслаблююча атмосфера дуже важлива під час проведення формальних розмов. Батьки повинні відчувати себе розслабленими, бо інакше розмова не має шансів на успіх. Під час створення розслаблюючої атмосфери дуже важливим є оточення, в якому буде проходити розмова. Люди відчуватимуть себе більш розслабленими, якщо почуватимуться зручно. Розмір приміщення також відіграє дуже важливу роль. Це стимулює відчуття безпеки. У такому випадку ризик того, що інша людина буде стурбована тим, що відбувається, зменшується. Переконайтеся, що це тиха, маленька, зручна кімната. У навчальному закладі це не завжди можливо. Часто розмова відбуватиметься у груповій кімнаті. Спробуйте створити можливо затишну атмосферу. Також, якщо ви запропонуєте каву чи чай, це пом'якшить атмосферу. Переконайтеся, що батьки готові, і не примушуйте їх чекати. Через це вони можуть почати нервувати. Зазвичай розмову починають зі світських тем. Переконайтеся, що це не займе багато часу. Це робиться для того, щоб інші почували себе спокійно. Під час розмови з батьками не вживайте складні слова, пристосовуйтесь до їхнього рівня розмови.

Підсумок

У ході підготовки розмови необхідно передбачити висновок. Часто розмови закінчуються незадоволенням, тому що зроблені неправильні висновки. Розмова раптово підійшла до кінця, тому, що ніхто не має що сказати, тому, що вже час, чи тому, що хтось розлітвся. Для того щоб закінчити розмову задовільно, ви повинні подумати про такі питання під час підготовки:

- Коли я почну робити висновки?
- Як я оголошу їх?
- Що я скажу під час висновку?
- Чи зроблю я резюме?
- Чи не повторю я найголовніші пункти обговорення?
- Чи треба повторити про досягнуті домовленості?
- Чи треба домовитись про ще один візит?
- Чи треба оцінити розмову по її закінченню?
- Як поводити себе з батьками, які розчаровані чи засмучені після розмови?

Після розмови ви здебільшого будете мати справу з іншими речами. Можливо, ви будете змушені зробити звіт про бесіду чи проінформувати інших. Іноді ви повинні мати справу з чимось на місці. Робіть це відразу; ви ніколи не будете турбуватись про те, що щось забудете. Якщо треба, зробіть примітку.

Інформативна бесіда

Під час інформативної бесіди ви обмінюєтесь інформацією. Інформативна бесіда часто стосується початкової школи, це 10-хвилинна розмова. Головна мета — це обмін інформацією. Батьки головним чином отримали форму зв'язку. Вони можуть ставити запитання про це й розповідати про своїх дітей, що є дуже важливим для функціонування школи. Разом зі зв'язком 10-хвилинна розмова — це метод повідомити батькам про те, як навчається їхня дитина. Обмінюючись інформацією один з одним, ви отримуєте більше інформації про дитину, що допоможе краще працювати з нею. Важливо, що ви сприймаєте батьків серйозно. Може статись так, що батьки іншої думки про свою дитину, ніж навчальний заклад. З дітьми, які виказують складну поведінку вдома й не виказують в навчальному закладі, або навпаки, можуть виникнути непорозуміння. У навчальному закладі дитина — це частина групи дітей свого віку, і вона повинна показати результат, удома — навпаки. Більше того, дитина має глибші відносини, що робить її емоції сильнішими. Якщо десяти хвилин недостатньо, то можна призначити ще одну зустріч для обміну думками. Що ви робите з дитиною і як проходить цей процес? Що ви плануєте зробити? Що батьки роблять удома?

Будьте позитивно налаштовані під час розмови, слухайте активно та звіряйте, чи відповідна інформація у вас. Переконайтеся, що не засуджуєте. Батьки — це перші люди, які відповідають за дитину. У навчальному закладі ви берете частину відповідальності на себе. Разом ви веде дитину до самостійності й емоційної стабільності. Для вас важливо бути хорошим партнером.

На це варто звернути увагу під час інформативної бесіди

- На початку бесіди обов'язково ознайомте з метою цієї бесіди.
- Повідомляйте інформацію коротко та зрозуміло.
- Дайте батькам можливість реагувати та заохочуйте їх, щоби вони ділилися своїми думками.
- Ставте запитання, які стосуються різних аспектів.
- Структуруйте розмову та підсумуйте сказане вашим співрозмовником.
- Аналізуйте та думайте.
- Ви можете переривати співрозмовника, якщо він відходить від теми (наприклад, через підбиття підсумків).
- Спокійно зачекайте, якщо бесіда затихає, доки співбесідник не продовжить говорити.
- Підготуйтеся до бесіди.
- Будьте відкритими для інших, виказуйте зацікавленість, покажіть, що ви приймаєте співрозмовника.
- Уникайте таких кліше: «Я розумію, що ви маєте на увазі» або «О, це не так погано».
- Відповідайте співрозмовнику коротко та зрозуміло.
- Ставте відкриті запитання (загальні запитання), щоби співрозмовник відповідав на них так, як йому зручно.

Розмова для отримання порад

Інформативна розмова може легко перетворитись на розмову для отримання порад. Відмінності, які батьки помічають між школою та домом, породжують запитання: «Як таке може бути? Як нам заридити цьому?». Батьки часто бувають невпевнені в тому, чи вірно вони виховують дитину, особливо якщо це перша дитина. Для них навчальний заклад є своєрідним «експертом», який знає, що і як робити. Протягом бесіди з надання порад пам'ятайте, що стосунки дитини та її батьків відрізняються від ваших із нею стосунків.

Завжди стежте за тим, чи вірно зрозуміли батьки вашу пораду. Це особливо важливо тоді, коли в батьків різний рівень культури. Використовуйте трохи абстрактного у своїх порадах, проте будьте більш конкретними. Невірно казати так: «Ми вважаємо важливим, що Ноа набуває все більших соціальних навичок», проте вірно сказати так: «Ми вважаємо важливим, що Ноа стає все сильнішим і не робить усього, що кажуть йому одногрупники». На прикладі ви можете продемонструвати батькам, як їхня дитина реагує зараз і як вона повинна реагувати в подальшому. Кожний, хто працює з дітьми, має своє уявлення про це. Як діти розвиваються? Що їм потрібно і який вплив справляють на них старші? Ваше

бачення цього питання не повинно бути таким, як бачення батьків. Завжди наголошуйте на тому, що ви представляєте точку зору школи: «Так ми робимо в навчальному закладі і такими є результати цієї діяльності». Дайте батькам можливість відповісти. Що вони думають із цього приводу? Чи можуть вони зробити щось із цим?

Батьки самі можуть попросити про пораду. Дайте їм зрозуміти, що це не дається вам так легко, і для цього потрібен час. Перед початком треба з'ясувати саму суть проблеми. Проте не намагайтеся зробити більше, ніж можете. Неможливо відповісти на всі запитання. Якщо ви поясните це батькам, вони зрозуміють.

Якщо проблема полягає в самій родині, тоді найкращою порадою буде звернутись по допомогу до спеціаліста. Батьки часто не знають, до кого вони можуть звернутися з приводу своїх проблем. Якщо проблема пов'язана зі сферою освіти, тоді можна звернутись по допомогу до координатора чи експерта зі спеціальної чи початкової освіти.

На це варто звернути увагу під час бесіди для отримання порад

- Пам'ятайте про свої власні обмеження під час надання порад.
- Слідкуйте за тим, щоби батьки вірно зрозуміли вашу пораду.
- Не нав'язуйте батькам свої поради.
- Не дозволяйте батькам думати, що ви даєте їм готову пораду й від них уже нічого не вимагається.
- Знаходьте разом вирішення проблеми.
- У разі необхідності зверніться до батьків.

Повідомлення поганих новин

Темою бесіди про погані новини є сама проблема. Ця бесіда може бути про проблеми школи та батьків (наприклад, дитина часто спізнюється чи взагалі залишається вдома). Темою цієї розмови може бути поведінка дитини.

Цю бесіду, як правило, проводить керівник. Інформацію для цієї бесіди можуть зібрати й інші люди. Проте необхідно, щоби всі розуміли свою відповідальність і завдання для цієї бесіди. Для батьків також буде важливо знати, що їм потрібно і хто їм може допомогти. Ця бесіда може викликати різні емоції. Об'єктом розмови є проблема. Вона навіть може шокувати батьків. Вони можуть реагувати по-різному. Вони можуть бути розгніваними чи агресивними, не сприймати погані новини, засмучуватись і плакати, можуть відчувати зневіру та страх. Тому ви повинні спрогнозувати їхню реакцію. Чим краще ви навчитесь це робити, тим краще зможете впоратися з різними реакціями батьків.

Нижче наведений приклад ситуації, де вам необхідно провести бесіду про погані новини.

Приклад

Даміан уже шість місяців відвідує першу групу. Спочатку вихователь уважав, що хлопчик відчуває певні проблеми в розвитку та відстає від своїх товаришів. Вихователь спостерігав за Даміаном і робив відповідні спроби для покращення розвитку хлопчика. Останнє спостереження та дослідження показало, що Даміан відстає від своїх одногрупників за всіма основними критеріями. Вихователь повідомив батькам про проблеми їх сина. Було необхідне інше дослідження, щоби встановити причину цієї затримки й перевірити, чи було би краще Даміану відвідувати школу спеціальної початкової освіти.

Метою розмови з приводу поганих новин є не тільки повідомлення цих поганих новин, а й надання підтримки. Бесіда не закінчується повідомленням поганих новин. Справжня бесіда починається після цього. Розкажіть погані новини відразу після вступу — зробить це коротко та зрозуміло. Не відкладайте це. Не забувайте показувати, що ви розумієте почуття батьків, які щойно стикнулися з поганими новинами. Після озвучення поганої новини ви можете дати її пояснення. Вам варто зробити це під час оголошення поганих новин, а не під час вступу до розмови. Небезпека може полягати в реакції батьків на погані новини. Проте ви повинні підтримувати їх і пам'ятати, що вислуховувати погані новини завжди нелегко. Люди часто реагують на це емоційно, і їх емоції, як правило, спрямовуються на педагога. Не піддавайтеся цьому. Намагайтеся знизити рівень їх засмучення та роздратування. Ви можете застосувати при цьому техніку активного слухання. Висловлення словами тих почуттів, які ви бачите в батьках, буде достатньо. Інколи вам буде необхідно дати більше інформації. І хоча цей етап розмови займає багато часу, він надзвичайно важливий. Інколи ви можете відразу закінчити бесіду. Батькам буде необхідний час, щоби вгамувати свої емоції. У подальшій розмові ви можете обговорити те, що сталося. Які можливості вирішення проблеми? Як навчальний заклад може в цьому допомогти? Що можуть зробити для цього батьки? Стимулюйте батьків до активного пошуку вирішення проблеми й не поспішайте з порадами. Це не допоможе — тільки може викликати більше роздратування та агресії. Перелічіть можливі варіанти. Подумайте разом, до яких кроків варто вдатись. Фактично тепер ви переходите до бесіди з вирішення проблеми.

На що варто звернути увагу під час розмови про погані новини

- Відведіть достатньо часу для того, щоб інші мали можливість висловити своє розчарування.
- Зробіть наголос на можливості подальшого обговорення й поверніться до цього.
- Формулюйте погані новини ясно й конкретно.
- Не чекайте довго: погані новини повідомляють відразу ж.
- Давайте короткі зрозумілі пояснення, будьте чесні та відкриті.
- Заохочуйте інших висловлювати свої почуття й думки.
- Сприймайте почуття інших серйозно.
- Спробуйте зрозуміти заперечення й відхилення інших.

- Більше зупиняйтесь на незрозумілих пунктах.
- Структуруйте й підсумовуйте думки та слова інших.
- Закінчуйте розмову, коли інші відходять від теми.
- Трохи зачекайте, якщо розмова припиниться, доки інші не почнуть розмовляти.
- Дайте необхідну інформацію для вирішення проблемної ситуації.
- Заохочуйте інших до пошуку рішення.
- Розкажіть про можливі пропозиції.

Розмова із приводу вирішення проблем

У цій розмові головне — це вирішення проблеми. Здебільшого це проблеми дитини. Для вирішення проблеми потрібна допомога вчителя. Про це ви б хотіли поспілкуватися з батьками. Можлива також така ситуація, коли в батьків є проблеми зі школою чи з вами. Якщо батьки прийдуть до вас, у першу чергу вислухайте їх. Ви повинні визначити, у чому проблема і чи ви та людина, яка спроможна її вирішити. Якщо це неважливо чи ви сумніваєтесь у цьому, домовтесь, що повернетесь до цього пізніше. Конкретно скажіть, коли їм це очікувати.

По-перше, ви можете обговорити те, як будете вирішувати цю проблему. Можливо, батьки не приймають рішення. Для цього можуть бути різні причини.

- Ви надто швидко почали шукати вирішення. До того як проблема стала зрозумілою, ви почали з вирішення, але через те, що у вас немає достатньої інформації про проблему, ви не можете дати оцінку можливих рішень.
- Батьки не хочуть почути вирішення проблеми. Вони просто хочуть розповісти свою історію й відчувати розуміння та співчуття. Вони не готові до вирішення.
- Вони не зацікавлені вашим вирішенням, оскільки не брали в цьому участь. Вони не відчувають себе учасниками цього процесу. Якщо ж ви будете шукати вирішення разом з батьками, то вони підтримають і схвалять його.
- Часто використовуйте себе як приклад під час пошуку вирішення проблеми. Проблеми батьків повинні стати вашими. Проте не всі рішення, які підходять для вас, підходять для батьків. Тому вони можуть показати, що знайшли хороше вирішення проблеми.

Батьки не можуть оцінити ефект рішення. Тому вони не впевнені в можливості досягнення успіху. Вони думають про те, чи вплине це на них.

Внесок батьків

Бесіда про вирішення проблеми працюватиме краще, якщо батьки усвідомлюватимуть свій внесок у це вирішення. Залучайте їх в активне вирішення проблеми. Таким чином зростатиме мотивація до пошуку вирішення. Основною умовою успішного вирішення проблеми є готовність іншого допомогти в цьому. Альтернативою бесіди про вирішення проблеми є ведення переговорів. Під час цієї бесіди основна увага приділяється тому, що двоє учасників переговорів не можуть дійти згоди щодо способу вирішення проблеми. У ході цієї бесіди обговорюється вирішення проблеми, яке задовольнить обох учасників. У деяких випадках на такій бесіді присутня ще і третя сторона.

Бесіди про вирішення проблеми починаються з визначення самої проблеми. Тільки в тому випадку, коли вона існує для обох сторін, і ці сторони усвідомлюють її існування, ви можете розмірковувати над її вирішенням. Приділіть цьому час і переконайтеся, що суть проблеми зрозуміла для кожного. Тут варто звернути увагу на те, чиєю є ця проблема. Чи це ваша проблема, чи це проблема школи, дитини, батьків, чи це проблема спільна? Якщо це проблема, спільна для всіх, тоді ви повинні знайти таке її вирішення, яке задовольнить усіх. Після цього вирішення ви шукатимете разом. На цьому етапі проводиться тільки колективне обговорення та висування ідей про можливе вирішення проблеми. Прийміть усі пропозиції, не ставлячи під сумнів їх ефективність. Допоможіть батькам сформулювати їхні варіанти вирішення, ставлячи їм навідрізд запитання (тобто запитання, які скеровуватимуть співрозмовника в напрямі вирішення проблеми). Після цього ви, один за одним, шукатимете такі можливості для вирішення. Ви порівняєте переваги та недоліки. Пропозиції, які не знайшли підтримки, треба виключити зі списку. Разом з батьками ви виберете найкращу із пропозицій. Дуже важливо, щоби батьки погоджувалися з цією пропозицією, адже тільки в цьому разі вони будуть співпрацювати. Співпраця батьків особливо важлива, якщо ви плануєте застосувати професійну допомогу, оскільки саме батьки повинні дати на неї згоду.

Для завершення розмови вам варто досягти згоди у способі вирішення проблеми. Ви запишете, хто за що буде відповідальним і на коли запланована наступна бесіда. Під час цієї розмови ви повертаєтесь до проблеми й кажете про те, як це проходило. Чи допомогло узгоджене рішення вирішити цю проблему? Чи всі задоволені результатом? Якщо це не так, подумайте разом над причиною цього. Можливо, проблему зрозуміли невірно або спосіб її вирішення не був ефективним. При цьому ви знову використовуєте стратегію бесіди про вирішення проблеми.

Рекомендації із проведення розмови про вирішення проблем

- Слідкуйте за своєю позицією. Правильна позиція життєво важлива для розмови про вирішення проблем.
- Не займайте захисну позицію.
- Пам'ятайте, що батьки співпрацюватимуть у вирішенні проблеми тільки в тому випадку, якщо вони знають вирішення зі свого досвіду.

- Це проблема батьків, адже вони відповідальні за її вирішення. Ви можете підтримати їх у цьому.
- Спробуйте зробити проблему легшою для її розуміння всіма.
- Заохочуйте батьків проявляти свої почуття та думки.
- Більше зупиняйтесь на незрозумілих пунктах.
- Структуруйте, підсумовуйте та розмірковуюте.
- Підбадьорюйте їх, заохочуйте думати над вирішенням проблеми та просіть пояснення.
- Поясніть, які можливі вирішення, на думку школи, та поясніть їх.
- Спробуйте зрозуміти заперечення й відхилення інших.
- Разом прийдіть до вирішення й погодьтесь на його виконання.
- Поясніть, хто і за яку частину виконання відповідальний.
- Оцініть, чи можливе вирішення в реальному житті.

Матеріали до практичного завдання «Рольова гра «Інтерв'ю»

Представлені нижче приклади допоможуть учасникам тренуватись у постановці запитань з метою цілеспрямовано-го вирішення проблем.

Запитання для учасників

Розігрів (приклад викладача)

Я хочу поставити вам досить дивне запитання, це нічого?

Уявіть (намалювати лінійну шкалу від 0 до 10),

де 0 означає а 10

Де ви зараз на цій шкалі?

Що свідчить, що ви в точці ?

Як ви можете переконатися, що ви в точці ?

Яка наступна точка? Як вона виглядає? У чому різниця? Що було не так?

Чи є моменти, коли ви в точці ?

Що відбувається?

Звідки ви знаєте, що ви в ?

Як ви це бачите ?

Як про це знають інші?

Яким чином ви дізнаєтеся про це від них?

Вправа

- Шкала розвитку процесу
 - 0 — дана проблемна ситуація.
 - 10 — вирішення проблемної ситуації.
- Шкала сподівань
 - 0 означає: «Мені це ніколи не вдасться» (Замало віри.)
 - 10 означає: «У мене це обов'язково вийде» (Самовпевненість.)
- Шкала мотивації
 - 0 означає: «Я нічого не хочу робити заради цього, мені важко».
 - 10 означає: «Я все зроблю заради цього».

Власний приклад

- Шкала
- 0 означає
- 10 означає

Дивні запитання

Я поставлю вам дивне запитання, на яке ви можете відповісти з усією притаманною вам фантазією.

Уявіть

Що сьогодні вночі ви йдете спати

І доки ви спите, відбувається диво

І проблеми, які привели вас сюди, зникають

Це відбувається, доки ви спите, тому ви не усвідомлюєте цього в той момент

Прокинувшись наступного ранку, чи можете ви сказати, що диво відбулось, і які зміни воно принесло?

Як інші знають, що сталося диво? Як ви думаєте? Як вони це помічають?

Чи пригадуєте ви якісь нещодавні дрібні події, які можна назвати дивом? Як це було? На що це було схоже?

Інтерв'ю

Методологічне обґрунтування:

- На протязі опитування (що має кількісний характер) можна провести кілька змістовних інтерв'ю. Ці інтерв'ю матимуть якісний характер, як це прийнято в соціологічних та антропологічних дослідженнях.
- Якісний метод дослідження є одним із двох найважливіших методів дослідження в соціальних науках. Якісний метод передбачає глибоке розуміння людської поведінки та мотивів, які її визначають. На відміну від кількісного методу, якісний метод дослідження вказує на причини, які лежать в основі різноманітних поведінкових реакцій. Простіше кажучи, досліджує, чому і як приймається певне рішення, у порівнянні з питаннями, що, де і коли, на які відповідає кількісний метод. Відповідно, виникає потреба не у великій кількості даних, а в наявності невеликих фокус-груп.
- Ми вибрали як метод дослідження детальне інтерв'ю в напіввільній формі — винятково ефективний метод збору соціального досвіду з точки зору опитуваного суб'єкта. Запитання спеціально формуються відкритими та відносно загальними, для того щоб уникнути визначених меж і стимулювання бесіди інтерв'юєром. Дуже важливо, щоб відповідач своїми словами формулював відповіді та міг додавати теми, які він вважає важливими.
- Ключовим моментом тут є уникнення структури анкети чи опитувальника, треба створити відкрите, проте контрольоване середовище, яке б заохочувало відповідача поділитися своїми власними історіями.

ТЕМА 3.2. ПОСИЛЕННЯ СПІВПРАЦІ З БАТЬКАМИ

ЗМІСТ ТЕМИ ТА ПРОПОНОВАНИЙ ЧАС

Вид навчальної діяльності	Тема	Пропонований час (у хвилинах)
Практичне завдання	Рольова гра «Співпраця з батьками. Батьківські збори»	80
Лекція-презентація	Батьки та рада участі	70
	Підсумок теми	10
Усього:		160

Мета теми:

учити проводити батьківські збори, залучаючи батьків у розв'язання актуальних питань розвитку дітей, застосовувати інтерактивні технології взаємодії.

Завдання теми:

- учити підбирати технології з урахуванням темпів розвитку кожної конкретної дитини;
- формувати вміння розбиратись у причинах своїх успіхів і невдач;
- учити допомагати батькам розуміти власну дитину, аналізувати взаємостосунки з дитиною;
- здійснити моніторинг можливостей батьків для спільної діяльності у вихованні дітей.

Очікувані результати

Учасники зможуть:

- застосовувати різні форми роботи з батьками;
- конструктивно аналізувати педагогічний досвід залучення батьків дітей дошкільного віку в питання виховання, розвитку й навчання, проектуючи при цьому процес підвищення педагогічних знань батьків своєї вікової групи.

ЗАГАЛЬНИЙ ОПИС ТЕМИ

1. Практичне завдання «Рольова гра «Співпраця з батьками. Батьківські збори»

Модельовання та рольова гра є найстарішими та найвідомішими методами навчання. Вони набули широкого розповсюдження в 1960-х роках, коли активно використовувались у ситуаціях професійного навчання та при здобутті вищої освіти (наприклад, правознавство, медицина, економіка). Рольові ігри підпадають під категорію «multi-agenda social-process simulations». У таких моделях «учасники приймають свої ролі в імовірній соціальній групі та відчують складність прийняття й виконання специфічних цілей, установлених системою» (Гредлер, 1992). Крім того, завдання рольових ігор дають студентам можливість познайомитися з різними точками зору на специфічні ролі в певній ситуації (наприклад, можна відчувати роль партнера в розмові). Отже, студенти отримають можливість для кращого розуміння ситуації в цілому.

Пропонуємо виконати практичне завдання рольової гри, яке матиме характер батьківських зборів. Основна мета цього завдання полягає в тому, що учні ознайомляться із планом програми «Крок за кроком», особливо із «Кроком 1. Перший контакт: вступ до проблеми».

Опис завдання**План роботи**

Слухачі прочитали статтю «Співпраця з батьками» та підготували практичне завдання вдома. Сьогодні вони на основі цього завдання проведуть рольову гру.

У ній братимуть участь усі учні. Роль вихователя готують двоє осіб. Четверо учнів готують роль батьків. Після того як вони разом підготуються до своїх ролей, один з них виконує роль вихователя, а інший — його «тіні» (дає поради та встановлює зворотний зв'язок). Четверо інших роблять те саме: двоє виконують роль батьків, інші двоє — їхні «тіні». Решта учнів діляться на дві групи: групу А та групу Б. Група А спостерігає за вихователем згідно з аркушем спостереження. Група Б спостерігає за батьками, також використовуючи аркуш спостереження.

Планування:

05 хвилин	Розігрів: тренер зачитує завдання та розподіляє ролі вихователів і батьків, а решту групи розбиває на дві підгрупи.
10 хвилин	Підготовка: учні готують ролі або читають завдання для спостереження. Тренер дає опис ролі (на пері) окремо для вихователів і батьків з метою збереження новизни інформації.
20 хвилин	Рольова гра: тренер звільняє місце від меблів таким чином, щоби всі могли спостерігати за тим, що відбувається. Як тільки учні підготуються, тренер описує ситуацію (наприклад: «Зараз сьома година вечора», батьки на запрошення вчителя заходять до класу...»). Після цього вступу тренер більше не втручатиметься в хід гри. Він слідкуватиме за часом.
10 хвилин	Перший збір результатів: на цьому етапі виконавці ролей записують результати отриманого досвіду. Спостерігачі за цей час можуть опрацьовувати свої замітки та обговорювати їх з іншими або структурувати їх.
20 хвилин	Спостерігачі та виконавці діляться своїми зауваженнями та обговорюють їх. У цей час тренер занотує все на дошці.
20 хвилин	Збір нових результатів і втручання: учні обговорюють нові результати отриманого досвіду та втручання, які можуть застосовувати в майбутньому. Тренер проводить дискусію та записує на дошці основні висновки.

Ситуація

Уявіть таку ситуацію: Тес (4 роки) відчуває невпевненість у собі та рідко бере участь у дискусіях. Вона не почувалася вільно у групі й має всього кілька соціальних контактів. Вона також відчуває великий страх перед невдачею і часто думає про те, що не здатна зробити щось. Відповідно, ви відчуваєте потребу виправити ситуацію та налагодити її стосунки з іншими дітьми. Перед тим як перейти до дій, ви хочете порозмовляти про це з батьками Тес.

Рольова гра**Роль вихователя**

- Ви стурбовані проблемою Тес та її невпевненістю в собі.
- Ви зробили такі спостереження:
 - Тес рідко бере участь у групових дискусіях.
 - Ви вважаєте, що вона не почувалася вільно у групі.
 - Ви помітили, що вона має всього кілька соціальних контактів з іншими дітьми.
 - Ви помітили, що вона відчуває великий страх перед невдачею та часто думає про свою неспроможність зробити щось.
- Ви відчуваєте потребу виправити ситуацію та покращити рівень її самооцінки, а також стосунки з іншими дітьми.
- Ви попросили батьків Тес прийти до школи. Під час бесіди ви хочете переконати їх співпрацювати для вирішення цієї проблеми.

Рольова гра**Аркуш спостереження для вихователя**

- На чому варто зосередити увагу:
 - Початок бесіди.
 - Артикуляція її страхів.
 - Використання її спостережень.
 - Відкритість для батьків.
 - Зв'язок з батьками.
- Подальші спостереження.

Рольова гра**Роль батьків**

- Ви є батьками Тес. Вона єдина ваша дитина.
- Учителю Тес попросив вас прийти до школи.
- Ви зраділи, що він запросив вас, оскільки помітили, що Тес не завжди хоче йти до школи. Але причина цього вам невідома.
- У той же час ви хвилюєтесь із приводу цієї зустрічі, оскільки не знаєте, що від неї очікувати.
- Ви сподіваєтесь, що немає жодних серйозних проблем, оскільки бажаєте найкращого для своєї доньки.

Рольова гра**Аркуш спостереження для батьків**

- На чому варто зосередити увагу:
 - Початок бесіди.
 - Очікування батьків.
 - Тракування результатів спостереження.
 - Відкритість для вихователя.
 - Зв'язок з вихователем.

Подальші спостереження

Пов'яжіть дискусію про співпрацю з батьками та діяльність із пункту 9 «Підтримка дітей із соціальними та емоційними проблемами» (див. частину 6).

Для цієї групової діяльності ми виконаємо завдання рольової гри про зустріч вихователя з батьками. Основною метою цього завдання є ознайомлення учнів із планом програми «Крок за кроком», особливо із «Кроком 1. Перший контакт: вступ до проблеми».

2. Лекція-презентація «Батьки та рада участі»

Використайте матеріали, представлені в розділі «Матеріали для викладача».

ТЕМА 3.2. МАТЕРІАЛИ ДЛЯ ВИКЛАДАЧА

У соціально-конструктивному підході дитина розцінюється як особа, яка активно генерує знання й намагається зрозуміти та пояснити щось через взаємодію з навколишнім середовищем. Основоположним припущенням цього підходу є те, що люди створюють свою соціальну «реальність» через взаємодію з іншими людьми. Важливу роль у цьому процесі відіграє саме діалог. Обмірковування та вивчення процесів відбувається не тільки виключно в голові людини. У першу чергу це відбувається в контексті соціальної реальності навколо індивіда.

Різні підходи:

- Прагматичний стимул — полегшення виконання роботи.
- Педагогічний стимул — виховання в навчальному закладі і вдома в одному дусі.
- Навчально-психологічний стимул — співучасть батьків позитивно відбивається на навчальному процесі.
- Соціальний стимул — демократизація та культурна взаємодія.

Матеріал до практичного завдання «Співпраця з батьками»**Співпраця з батьками**

Коли ви схвильовані розвитком дитини, очевидно, що ви починаєте контактувати з її батьками. Це нелегкий крок: як правило, ви маєте повідомити погані новини, проте не хочете засмучувати батьків. Однак ви не повинні боятися цього, якщо благополуччя дитини під загрозою.

Більше того, європейське законодавство, яке має справу із захистом секретності, передбачає обов'язок поінформувати батьків у разі відкриття справи на їхню дитину.

Установлення контактів з батьками ще до того, як проблема виникла

Підтримка контакту з батьками дитини, яка має певні проблеми, буде легшою, якщо стосунки між учителем і батьками були вже налагоджені ще до виникнення проблеми. З першого дня навчання в навчальному закладі треба докласти зусилля, щоби знизити бар'єр між школою та домом. Треба залучити цілу команду для побудови такої практики. Хороше підґрунтя для співпраці є ефективною передумовою обговорення (або навіть попередження) проблеми. Розвиток хороших стосунків був життєво необхідним «у всі часи».

При встановленні добрих контактів з батьками варто звернути увагу на такі питання:

- Яким чином краще встановлювати контакт?
 - Дайте інформацію про навчальний план і діяльність (наприклад, під час батьківських зборів, дня відкритих дверей тощо).
 - Проведіть з батьками бесіду, щоби краще зрозуміти дитину та її домашнє середовище.
 - Заохочуйте батьків брати участь у поїздках, кулінарії, написанні книжок тощо.
 - Думайте разом (наприклад, участь батьків у розробці політики школи, у зустрічах з керівництвом чи в нарадах із приводу окремої теми).
- Коли ви входите в контакт з батьками?
 - Неофіційні зустрічі (на початку й у кінці дня).
 - Офіційні зустрічі (запрошення на збори, відвідування батьків удома тощо).
 - Тільки при виникненні проблеми, а також тоді, коли її немає?
- Чи звертаєте ви увагу на підтримку батьків задля допомоги дитині?

Колективні батьківські збори на початку навчального року варто продовжити особистими контактами з батьками. Під час колективних зборів основна увага приділяється двом основним інструментам оцінювання — благополуччю та залученню. Вихователь зазначає, що ці два керівні принципи формують основу системи контролю дитини. У більшості випадків батьки приймають цей спосіб оцінки та спостереження за дитиною: які батьки не погодяться з тим, що для дитини важливо охоче відвідувати школу, почувати себе там невимушено й концентрувати свою увагу на виконанні завдань? Також варто запевнити батьків, що в разі виникнення певних проблем з дитиною їх обов'язково поінформують.

Особистий контакт дає можливість познайомитися з батьками та краще дізнатися про них на більш особистому рівні, дізнатися, як вони бачать свою дитину. У результаті таких зустрічей буде легше знову увійти в контакт у разі виникнення проблеми як для вчителя, так і для батьків.

Робота за принципом «Крок за кроком»

Коли вихователь вирішує після першого аналізу залучити батьків, не варто втрачати час, оскільки розпочинається довгостроковий процес. Батьків треба ознайомити з тим, що їхня дитина має певні труднощі. Інколи батьки погоджуються на зустріч з учителем з полегшенням: вони більше не відчувають себе самотніми у проблемній ситуації і, незважаючи на підтвердження існування проблеми, більше не відчувають невідомість, яка лякає.

Необхідно виділити час. Не тільки для того, щоб допомогти батькам розібратися у їх власних емоціях. Це посилює відчуття дослідження, проведеного разом з батьками, замість того, щоби приймати поспішні рішення та робити передчасні висновки. Основна мета полягає в тому, щоб забезпечити справжню співпрацю: спільний пошук, дослідження, виробовування... Це передбачає взаємну довіру під час роботи над вирішенням проблеми дитини.

Ідея полягає в тому, щоб організувати три батьківські зустрічі протягом навчального року. Ці три зустрічі більш-менш відповідають трьом зазначеним нижче крокам.

Крок 1. Перший контакт: ознайомлення з проблемою

Основний принцип: запрошуючи батьків для поінформовування їх про дитину, треба й самому бути добре поінформованим.

Повна підготовка гарантує вдалий початок, тобто:

- приділіть основну увагу тим проблемам дитини, що турбують вас найбільше, а також зберіть настільки багато результатів спостереження, наскільки це можливо;
- не забувайте брати до уваги й позитивні сторони дитини, хорошу поведінку тощо;
- відкиньте аспекти, які ще не визначені;
- проаналізуйте враження від батьків (загальне враження, їхні контакти зі школою): намагайтесь передбачити їх реакцію;
- проаналізуйте вашу реакцію на контакт з батьками дитини, а також майбутню зустріч: що ви відчуваєте з цього приводу?
- повідомте керівництву про вашу зустріч, переконайтесь, що вони знають про цю ситуацію.

Необхідно ретельно обдумати те, як ви запросите батьків. Майте на увазі основні правила:

- краще запросити їх в усній формі, це можна зробити в навчальному закладі або по телефону;
- коротко повідомте, з якого приводу ви хочете зустрітись, намагайтесь не викликати в батьків сильне занепокоєння: «Гаррі не почувається комфортно в навчальному закладі й має певні труднощі в залученні. Я б хотіла з'ясувати, яким чином можна йому допомогти»;
- запросіть, якщо це можливо, обох батьків одразу: вони можуть по-різному ставитися до даної ситуації, тому важливо, щоби вони обоє погодилися з можливим варіантом вирішення проблеми;
- уникайте надмірних деталей; уникайте бесіди в незручний момент. Дайте батькам трохи часу, щоби підготуватися до зустрічі;
- переконайтесь, що дитина не буде присутньою на цій зустрічі; у залежності від ситуації ви можете повідомити дитині про зустріч.

Ми можемо дати кілька порад із приводу першої зустрічі.

- Ви можете почати бесіду так: «Вам, напевно, цікаво, що ж відбувається...», і коли батьки реагують на це, розмова починається природно. Якщо вони не відреагують на це, ви можете розповісти їм, у чому справа, і спитати, що вони думають із приводу можливих варіантів вирішення проблеми.
- Висловіть свою схвильованість проблемою, ставлячи дитину в центр уваги.
- Не кажіть про проблему в загальному сенсі. Наведіть конкретний приклад того, що вас турбує, не критикуючи при цьому дитину.
- Дипломатія є важливою, проте не приділяйте їй забагато уваги, намагаючись зменшити проблему: у вас є вагомий причини для проведення цієї бесіди.
- Поговоріть також і про хороші сторони дитини, щоби батьки переконалися, що ви об'єктивно спостерігали за дитиною.
- Спитайте, чи помічали батьки таку поведінку вдома (не починаючи обговорення цього питання): залежно від обставин поведінка може змінюватись.
- Приділіть необхідну увагу сприйняттю батьків: урахуйте їхні почуття й не намагайтесь уникнути їх під час розмови. Замість цього озвучте їх — батьки часто стикаються зі змішаними почуттями: «Що я роблю не так? Чому все відбувається не так, як треба? Як я можу все виправити?...».
- Якщо батьки не погоджуються зі сказаним вами, прийміть це: дайте їм можливість подивитись на речі з різних боків і в той же час визначити такі емоції:
 - покажіть їм, що ви розумієте, що з вашим повідомленням важко мати справу;
 - постарайтесь з'ясувати, що саме їм важко прийняти, що їх лякає.

- Закінчіть бесіду з тимчасовим підсумком:
 - постарайтесь з'ясувати, чи готові батьки до співпраці (що вони думають із цього приводу, якими є їхні очікування?);
 - відверто спитайте, чи погоджуються вони на подальшу співпрацю.

Барт (4 роки) має величезну затримку в розвитку моторного апарату. Йому важко ходити. Він постійно боїться впасти. Вихователь повідомляє про проблему хлопчика його мамі. Мама відповіла, що вона помітила, що Барт боїться багатьох речей, проте вона не помічала затримку в його моторному розвитку. Вона уважно слухає вчителя, проте не бачить необхідності вживати якісь заходи. Вона прагне, що також не мала успіхів у гімнастиці... Вихователь постійно вказує на труднощі, з якими стикається Барт протягом уроку фізкультури чи під час прогулянки.

Кілька місяців потому мама Барта раптом відвідує вчителя й розповідає, що стурбована. Вона просить поради. Вихователь рекомендує звернутися по допомогу до експертів. І тільки після того як вихователь дасть мамі номер телефону спеціаліста з фізіотерапії, мама починає діяти. Пізніше, коли хлопчик пройде фізіотерапію, його мати буде дуже вдячна. Час від часу вона інформує вчителя про хід лікування. Ця інформація допомагає вчителю обмірковувати втручання. Коли вихователь повідомляє про ці втручання матері Барта, вона вирішує проводити їх і вдома. Усі ці зусилля стимулюють розвиток Барта — не тільки фізичний, а й його впевненість у собі також зростає.

Крок 2. Дослідження різних інтерпретацій

Після першої розмови настає час для другого кроку. Цей крок призначений для того, щоб вихователь і батьки виробили однакове бачення проблеми, що є необхідним для подальшої співпраці задля вирішення цієї проблеми.

Рекомендації із проведення розмови.

- Пригадайте попередні розмови: повторіть ще раз висновки, перевірте, чи й досі батьки дотримуються тієї ж точки зору, та перегляньте ваші домовленості ще раз.
- Урахуйте те, що попередня розмова могла викликати в батьків багато емоцій: спитайте, що нового сталося з того часу і що вони відчувають із цього приводу (наприклад, чи й досі вони мають справу з певними елементами? Про що вони хочуть порозмовляти ще? Що вони відчувають сьогодні?)
- Спитайте ще раз, як батьки бачать цю проблему, що може бути причинами їх точки зору? Якщо вони не мають жодної ідеї, ретельно поясніть зв'язки, які ви бачите, завжди формулюючи це так: «Чи можливо, що...».
- Якщо батьки продовжують заперечувати проблему, важливо поважати обидві точки зору: урахуйте їх точку зору, але не забувайте і про свою. Не вступайте в нескінченну дискусію, в якій ви вигадуете аргументи, які зможуть їх перекопати. Замість цього змістіть акцент на ситуацію в навчальному закладі (наприклад: «Якщо ви не стикалися з цією проблемою вдома, то я розумію ваше здивування, коли ви почули, що вона існує в навчальному закладі...»).
- Коли хід бесіди призиупиняється й між батьками не виникає взаємної згоди, запропонуйте зустрітись іншим разом або покличете на допомогу експерта (когось зі служби підтримки).

Крок 3. Співпраця із приводу втручання

Як тільки згода досягнута, ви з батьками можете перейти до способу вирішення проблемної ситуації.

Допомага дитині з емоційними проблемами чи проблемами розвитку — це завдання, яке треба виконувати крок за кроком. Під час третього кроку життєво необхідно не створювати марних надій і не очікувати неймовірних результатів за досить короткий проміжок часу. Однак ви вже помітили безліч маленьких змін, на основі яких можете будувати свою подальшу діяльність.

Елементи, які можуть надихнути вас на цьому етапі:

- Щоб вибрати спосіб, як рухатись далі, корисно розглянути два етапи: перш за все, дозвольте нам шукати різні можливі втручання і, по-друге, дозвольте нам вирішувати, які варіанти є найкращими (ураховуючи всі «за» та «проти»).
- Запобігайте рішенню, які є надто загальними, наприклад: «Ми повинні спробувати більш послідовний підхід...». Краще шукайте більш конкретні варіанти: «Якщо цей конкретний підхід є важливим, тоді що варто повідомити в такому випадку?».
- Спробу залучити батьків у втручання ви проводите у групі. (Наприклад, дайте їм прочитати дитині книгу, ознайомте їх із «Коробкою, сповненою почуттів», дайте їм додаткову інформацію про домашнє завдання, запропонуйте їм допомогти дитині з математикою у групі після занять...).
- Не пропонуйте втручання без згоди на це батьків:
 - Спитайте їх, що вони думають із цього приводу і якими є їхні очікування.
 - Завжди наголошуйте на результатах для дитини так само, як і на результатах для батьків; якщо батьки кажуть «Так», то це має бути справді «Так».
- Якщо ви не бачите можливих шляхів, щоб рухатись далі, — будьте чесними.
- Намагайтесь передбачити курс справи настільки детально, наскільки це можливо:
 - Визначте, як і коли розкажете про результати.
 - Запишіть цю згоду у присутності батьків — це буде своєрідним контрактом.

Що стосується експертів

Залучення батьків у разі виникнення проблеми є беззаперечною потребою, незалежно від того, наскільки тонкою та болісною вона може бути. Співпраця з батьками не тільки забезпечує можливість отримати більше розуміння проблеми; батьки можуть допомогти в пошуку предметів, якими цікавиться їхня дитина, а також у створенні ефективної основи для втручання. Хороші стосунки вчителя та батьків стимулюватимуть батьків до співпраці. Вони також робитимуть усе можливе вдома. У більшості випадків ця співпраця є необхідною задля вирішення проблеми.

Однак як викладач ви повинні знати свої обмеження. Навіть якщо середовище групи пропонує величезну кількість можливостей для підтримки дітей, дехто з дітей має занадто серйозні проблеми. У такому разі виникає потреба в підтримці експерта, який допоможе визначити проблему та вирішити її. Дуже важливо вчасно доставити дитину в освітній центр, який допомагає дітям із труднощами або надає інші послуги у сфері розумової допомоги, корекційної освіти, терапії мови чи фізіотерапії. Ці зовнішні терапії стають ще більш ефективними, коли ви тісно співпрацюєте з освітнім центром і коли додаткову підтримку можна надати їй у групі.

Протягом кількох років Джеремі (5 років) отримував професійну допомогу у зв'язку із затримкою мови, труднощами в соціальних стосунках і нав'язливою грою. Через батьків хлопчика вихователь підтримує контакт із цією службою. Спочатку вони співпрацювали, обмінюючись інформацією по телефону: вихователь описував спеціалісту, який працював із Джеремі, його успіхи та прогрес у групі. Ця інформація узагальнюється та змальовує цілісну картину поведінки хлопчика. Вихователь-спеціаліст погоджується вислати вчителю письмовий звіт, як тільки перше дослідження закінчиться. Батьки Джеремі поінформовані про це і схвалюють співпрацю.

У звіті зазначались такі труднощі:

- Джеремі має певні труднощі з лінгвістичним потенціалом та усним розмірковуванням, яке проявляється у складностях із вкладанням змісту у слова, спонтанною відповіддю на запитання.
- Джеремі не дуже добре розуміє соціальні ситуації й не може з ними впоратись.

Беручи до уваги рекомендації вчителя-спеціаліста, вихователь регулярно пропонує Джеремі та його товаришу грати з маріонетками-рукавичками в коридорі. Вихователька помітила, що хлопчик часто хоче погратися з театром маріонеток, але рідко залучається в цю гру через велике хвилювання. Джеремі також любить перегравати старі відомі історії й робить це завжди по-різному. Вихователька вирішує продемонструвати хлопчику нові ідеї. Вона використовує картинки з «Коробки, сповненої емоцій», які змальовують різноманітні ситуації. Спочатку Джеремі це дається досить важко: він не може оформити свої ідеї у словах, проте через деякий час це виходить в нього все краще... Роблячи це, Джеремі вчиться концентрувати увагу на проблемі, з якою він зустрічається.

Тим часом батьки Джеремі та вихователь підтримують регулярні контакти. Під час цих зустрічей вихователька інформує батьків про досягнення Джеремі. Вона описує батькам історії, які допомагають хлопчику вкласти зміст у слова. Батьки вирішили придбати деякі із цих книг. Це — приклад співпраці, яка допомагає Джеремі в його розвитку.

Матеріал до лекції «Батьки та рада участі»

Батьки та рада участі

Починаючи з шестидесятих років ХХ століття залучення батьків до освітнього процесу постійно зростає, чому сприяє соціокультурний поступ демократичного розвитку. Усе більшого поширення набувають створювані за ініціативи батьків батьківські ради та батьківські комісії.

Мезорівень: секції

Права батьків законодавчо були затверджені в 1981 році в біллі про початкову школу та біллі про участь в освіті. Останні зміни відбулись у 1992 році: білль було перейменовано та доповнено деякими положеннями. Білль про початкову школу визначає, що батькам надаються можливості для виконання допоміжної діяльності під керівництвом педагога. Білль про участь в освіті зобов'язує школу мати раду участі у школі та регулювати участь батьків і працівників школи.

Участь батьків

Вплив батьків на організацію життя школи та освіту в цілому зростає. Якщо ми розглянемо процес залучення батьків в освітній процес, то побачимо різні рівні.

Є чимало батьків, зацікавлених у розвитку власної дитини. Деякі батьки цікавляться змістом, методами роботи, педагогічною атмосферою, правилами та ін. Ці батьки хочуть допомагати у груповій діяльності: коли потрібно підвезти дітей, допомогти організувати вечірку, допомогти вчителю.

Інші батьки цікавляться всією школою: робочим планом школи, якістю освіти, новими предметами тощо. Батьки із цієї групи є учасниками батьківських комітетів, робочих груп або ради участі, інколи беруть участь у раді.

Залучаючи батьків, школи ставлять перед собою різні цілі. У залежності від цього батькам можуть пропонуватись різні види діяльності. Ми назвемо чотири.

1. Контакти

Ця форма залучення передбачає один шлях обміну інформацією — від педагога до батьків. До контактів відносять:

- індивідуальні контакти з батьками з інформацією про їхню дитину;
- контакти з групою батьків на певні теми.

2. Частина

Батьків можна залучити шляхом:

- зустрічей, які напряму не пов'язані з освітою;
- так званої «доступної роботи».

3. Участь батьків з освітою

Батьки можуть виконувати таку діяльність:

- у межах школи та класу, так само як і поза ними, наприклад, читання, проведення лекцій;
- у родині, з або без співпраці з учителем (наприклад, працюючи вдома над проектом).

4. Участь

Батьки можуть брати участь шляхом рівного доступу до висловлювання цілей і шляхів їх реалізації, а також обговорювати політику школи.

Однак помітним є й той факт, що в багатьох школах батьків не сприймають серйозно, коли мова йде про виховання та освіту дітей. Більше того, батьки не мають можливості висловитись про освіту та педагогічний підхід учителів до дітей (крім РУ).

Цілком несправедливо, що директори та вчителі не мають власної думки з цього приводу. Тому сьогоднішні керівники мають просувати це питання, наприклад, більше залучаючи батьків на рівні класу. Це зовсім не означає виконання ними виключно рутинних справ. Важливо давати їм можливість висловлюватись з приводу того, що вони вважають актуальним.

У школах, де діють так звані «контактні батьки», це просувається дуже успішно. Контактні батьки — це кілька осіб з навчальної групи, які залучають усіх інших батьків. Вони визначають форми та зміст залучення батьків, а також надають консультативну підтримку вчителю.

Рада участі (РУ)

З метою покращення демократичного шляху функціонування школи в 1989 та в 1992 рр. було прийнято закон, який зазначає, що кожна школа повинна мати раду участі (РУ). До складу РУ входять батьки, педагоги й, можливо, учні. Рада має право вирішувати будь-які питання, які стосуються школи. Рада має право вносити пропозиції та доводити ці рішення до відома представників освітніх установ за власною ініціативою. Кількість робочого персоналу та батьків/учнів має бути рівною, у той час як загальна кількість РУ залежить від кількості учнів. Представники освітніх установ та РУ співпрацюють разом, розробляючи регламент. Ці дії можна доводити до відома кожної особи, яка відвідує

школу. РУ має давати поради. Якщо виникають непорозуміння між РУ та радою, вони виносяться на розгляд незалежної комісії.

Згода

Будь-яке рішення неможливо виконати без узгодження з РУ. Наприклад, призначити нового директора або ввести експериментальний проект у межах школи.

У кожному конкретному випадку враховується думка РУ.

Якщо рішення цікаве і для педагогів і для батьків, воно є практичним. Подумайте, наприклад, про проведення робочих розмов з метою оцінки (згода про прийом на роботу, порада батьків) або використання внеску батьків (згода батьків, особиста порада). Батьківська рада, робочі групи та інші РУ можуть функціонувати як рада, що дає поради для РУ. Коли члени цих груп є також членами РУ, комунікація тільки підсилюється. Ми можемо із практичного досвіду стверджувати, що РУ має вагомий вплив на авторитарну раду. Чим більше відчувається потреба якнайкраще обмірковувати всі можливі залучення, тим краще рішення буде прийняте в результаті.

Те, що РУ визнається законом, не означає, що вона ефективно функціонує. У багатьох випадках РУ не розглядається як рада, що обговорює питання та приймає рішення. Інколи існує проблема знайти кваліфікованих і мотивованих членів, які б утворювали єдину команду: РУ, рада — РУ та батьківська рада.

Ради, які відповідають за велику кількість шкіл, у більшості випадків засновують об'єднану РУ. Вона пропонує раді обговорити аспекти РУ з центральної точки зору. Представники об'єднаної РУ є частиною РУ та частиною інших шкіл. За бажанням вони можуть обговорювати питання із членами своєї РУ.

Початкова школа як соціальна система та організація

Школа складається з людей, які працюють разом з метою досягнення спільної мети. Цією метою є піклування про освіту та підтримка учнів відповідно до принципів цієї школи. Ми можемо розглядати школу як соціальну систему, до якої належать учні, учителі, члени ради, батьки та РУ.

Щоби реалізувати шкільну мету, повинна бути організація, яку ми розглядаємо на трьох рівнях:

1. Мікрорівень — ми кажемо про організацію, яка концентрується в межах школи та учнівських груп. У багатьох випадках мова йде про освітню організацію школи.
2. Мезорівень — мова йде про організаційний рівень: співпраця, управління, команда, зустрічі, прийняття рішень, поширення інформації, додаткові контакти. Зазвичай на цьому рівні використовується семестрова організація. Мікро- та мезорівні разом формують внутрішню організацію школи.
3. Над усім цим стоїть організація на макрорівні. Вона стосується таких аспектів нашої школи, як адміністрування, освітня структура, групи за інтересами, групи на національних і регіональних рівнях, високий рівень співпраці, в якій школа бере участь. Її також називають зовнішньою організацією. На цьому рівні так звані освітні організації (у більшості групи за інтересами) відіграють активну роль: не плутайте з освітніми організаціями на мікрорівні.

Школа, як соціальна система, рухається під впливом внутрішніх і зовнішніх сил. Найбільш важлива сила зміни, пов'язана з трьома організаційними рівнями. Зміни управляються за допомогою:

- 1) набуття та використання досвіду у щоденній освіті школи та робочими шляхами й засобами, що застосовуються з метою досягнення результатів. Інакше кажучи, уся освіта, яку отримують учні, а також досвід, отриманий на мікрорівні;
- 2) люди у школі зі своїми думками, можливостями, бажаннями та впливом на різні шкільні ланки: співпрацю, ідеї ради школи, рада та батьки відносно того, яким шляхом школа повинна розвиватись;
- 3) середовище у школі (внутрішня організаційна структура). Над усім цим існує ряд соціальних впливів.

Під час курсу в початковій школі вчитель більше уваги приділяє освіті на мікрорівні та конкретним освітнім програмам школи. Відповідно, менше уваги спрямовується на організаційні аспекти на мезо- та макрорівнях.

Можливість добре функціонувати в межах початкової базової освіти потребує від педагога здатності розуміти саме мезо- та макроаспекти освіти.

Шлях, яким рухається освіта, залежить від різних соціальних аспектів.

Приклади цього:

- фактор населення — зміни в загальній кількості учнів (менша/більша кількість учнів) і зміни всередині (іноземні студенти) потребують змін в освіті;
- економіка — спад в економіці зазвичай має негативні наслідки для освітнього сектора;
- політика — бачення освіти та пріоритетів політичних партій відіграє роль змін та оновлення освітнього процесу;
- соціальний розвиток — соціальні зміни в суспільстві (норми та цінності) мають вплив на освіту;
- спостереження за життям — розвиток релігійної сфери та спостереження за життям впливають на освіту;
- наука — нові відкриття, знання про освіту та освітні процеси призводять до нових імпульсів.

Можна сказати, що ці соціальні аспекти найбільше впливають на освіту впродовж довгого часу. Ситуації, що змінюються, відіграють роль у перспективах і встановленні рад міністерств, дорадчих рад, які залучені в освітні процеси. Разом з цим вони керують новими (законними) положеннями та засобами. Також інші міністерства регулюють свої очікування щодо освіти: думають про навколишнє середовище, техніку, рух і справедливість. Інколи нові ідеї висловлюються певними особами чи групами, пізніше набуваючи ширшого розповсюдження. Ми кажемо про вплив суспільства на школу й навпаки.

Практичний приклад Швеції

Дозвольте дітям відкривати кордони свободи.

Не тільки слухайте дітей, а й почуйте те, що вони вам кажуть.

Стела Нова — це школа для дітей віком від одного до шести років. Чому від одного? У Швеції закріплено законом, що коли у вас є дитина, ви маєте право на відпустку на рік. Кожний користується цією відпусткою, тому ви не зустрінете дітей молодше одного року у щоденній медичній допомозі.

У 1993 році школа «Стела Нова» отримала незалежність. Школа реалізує ідеї Емільї Пергіо.

Діти не зобов'язані виконувати багато роботи, їх питають, чи мають вони бажання приєднатись до заходів. Але в дітей завжди є право відмовитись. Авжеж, існує ряд заходів, у яких діти повинні брати участь, таких як: коли всі їдять, ігри до та після їжі та ігри на повітрі. Крім того, вони можуть приєднатись до видів діяльності, які пропонуються, але можуть вибирати, грати чи відмовитись.

Планування часу

П'ять годин на день проводять педагоги з метою покращення якості в таких сферах: внутрішнього та професійного вдосконалення, проектного планування, зворотного зв'язку, групових зустрічей, зовнішнього та внутрішнього середовища, навчальних посібників і матеріалів. Трохи педагогів мають 5 годин запланованого часу, нові працівники мають усього три, щоби забезпечити поступове зростання. Кількість годин вимірюється впродовж року.

Відкритість

Відкритість можна побачити практично в усьому. Родини є постійними учасниками під час кожної зустрічі. Вільний рух вітається в усій школі. Імена та адреси родини можна побачити на дошці. Їх також відправляють родинам по електронній пошті. У школі майже немає дверей, оскільки важливо, щоби існувала можливість бачити кожну кімнату. У будівлі школи було знищено 100 дверей. Таким чином можна розширити простір. Це дає дітям і дорослим змогу вільно спостерігати за тим, що відбувається. Дітям не дозволяється виходити зі своєї власної кімнати, спершу вони мають спитати свого консультанта про це, а також того консультанта, який знаходиться в тій кімнаті, куди вони хочуть піти. Причини, чому діти хочуть піти куди інде, різні: наприклад, погратись, побачити інших дітей (сестер, братів, друзів) і просто з цікавості.

Щоби встановити хороші стосунки з оточуючими, дуже важливо спілкуватися з ними, відвідувати їх і вислуховувати їхні ідеї. Це дуже важливо, оскільки школа розташована на цокольному поверсі багатоповерхівки. Школа «Стела Нова» уже десять років приймає у себе гостей із різних країн світу. Щонайменше два рази на тиждень у школі організують навчальні поїздки.

Статистика

Наразі у школі «Стела Нова» навчаються 109 дітей, але ця цифра постійно змінюється у зв'язку з новими заявами. Діти розділені на п'ять вікових груп: 1–2 роки, 2–3 роки, 3–4 роки, 4–5 років, 5–6 років. Кількість дітей у групі коливається від 17-ти (1–2 років) до 27-и (5–6 років). У кожній групі присутні четверо дорослих, але не всі одночасно. Кожний, хто тут працює, має сорокагодинний робочий тиждень, 35 з яких проводяться у групі, а інші 5 використовуються для роботи з документацією, зустрічей та інших шкільних заходів. Діти можуть відвідувати школу із 06:30 до 18:00.

Документація

«Стіни мають говорити» — вислів, який якнайбільше підходить для школи «Стела Нова». На всіх стінах школи — наочність. Дитячі тексти літературно оформлені, начебто діти розповідають їх. Уся наочність, що знаходиться на стінах, з'являється у книгах. Кожна дитина має власну книгу. Вони знаходяться в місцях, доступних для дитини. Книги оформляються як історія розвитку особистості: спочатку дитину представляють батьки, потім іде опис перших днів життя дитини. Також описуються перше знайомство з різними матеріалами, індивідуальна проектна діяльність, спонтанні експерименти та щоденні заняття. Усе описується в теперішньому часі та від першої особи, супроводжується фотоматеріалами та продуктами дитячої діяльності. Записи у книзі та її оформлення здійснюються педагогами та батьками спільно.

Книга має різні цілі: записати певні дії дитини, показати щоденну рутину батькам і родині та показати дитину педагогічним працівникам. Книга розглядається як педагогічна документація, що фіксує розвиток дитини та дає педагогічним працівникам інформацію про дитину та її досягнення поза межами освітнього розкладу.

Запрошення нових родин

Нова дитина у школі «Стела Нова» має свого ментора/наставника. Ментором найчастіше є дитина віком 5–6 років. Перший візит зазвичай організується менеджером, у цьому випадку Невілом Харпером. Це розмова з батьками про їхню дитину, її звички та відповіді на запитання. Стела Нова переконана, що це спілкування є дуже важливим як для родин, так і для педагогів. Під час другого візиту, що відбувається вдома, учитель разом з ментором знайомляться з дитиною та її батьками. У перший день відвідування школи вчитель і ментор збирають родину вдома. На другий день вони потрібні один одному на половині шляху, на третій день вони зустрічаються один з одним біля шкільних воріт, на четвертий вони чекають у школі. Це все дає змогу родинам відчуття, що вони потрібні та їх чекають. На вікна наклеюють велику фотографію нової дитини, яка прибула у школу, з її іменем. Маленькі фотографії розвішані у школі, таким чином діти можуть побачити, хто може стати їхнім новим другом. Перші кілька днів ментор знаходиться біля нової дитини.

Зміни

Розвинені діти потребують спілкування та співпраці з дорослими, оскільки можуть побачити щоденні речі по-новому. Ставлення, яке дає можливість прийняти зміни, та гнучкість важливі для вдосконалення перебування дитини у школі та вдосконалення внутрішнього середовища. Важливо помічати щоденні зміни, які відбуваються з дітьми.

Незалежність

Діти можуть самостійно їсти, починаючи з першого року, вони сидять за столом без дорослих. Дорослі знаходяться в тій самій кімнаті, але сидять за іншим столом. Це робиться з метою стимулювання комунікації між дітьми. Якщо ви сидите за одним столом і з дітьми, і з дорослими, автоматично вся розмова проходить через дорослого, а не відбувається між дітьми.

Дослідження

Під час здійснення проєктів та оцінювання дитячих робіт проводиться велика дослідницька робота. Коли дітям дали завдання намалювати себе на велосипеді, це спонукало їх до вивчення велосипеда та частин свого тіла: «Яким чином працює велосипед?» та «Яким чином відрізняються компоненти велосипеда, поєднані один з одним?». Інша форма дослідження відбувається з дітьми віком 5–6 років. Вони відвідують ресторан, щоби дізнатись, як він працює. Інформація, яку вони тут отримують, стає основою їхнього проєкту «Ресторан Бото».

Проєкти

Різні проєкти можуть відбуватися у межах однієї групи одночасно. Це дає дітям змогу вибрати проєкт, над яким би вони хотіли працювати. Під час виконання проєкту педагоги обговорюють прогрес у розвитку кожної дитини та наступні кроки. Так, наприклад, використовуються проєкти: «Моє тіло» (з дітьми 3–4-х років), «Тварини в морі» (з дітьми 4–5-ти років), «Я і мої друзі» (з дітьми 5–6-ти років).

Різноманітність і множинність

Існує велика різниця між дітьми в тому, що вони хочуть робити, у тому, як вони це роблять, і тому, що вони можуть робити. Розуміння різниці також важливе тому, що воно наголошує на унікальності дитини. Діти мають рівний інтелект. Тому, звертаючи на це увагу, ви краще зможете зрозуміти, якою насправді є дитина, а не на те, якою ви хочете її бачити. Бачити різницю в культурі теж важливо. Школа «Стела Нова» — індивідуальна й унікальна. Вона дає можливості, знищуючи бар'єри.

Традиції

Традиції завжди присутні у шкільних заходах. Вони створюють можливості для батьків бути залученими в роботу школи, де вчиться їхня дитина. Ці традиції впливають на виразність школи. Національний день Швеції, середина літа, Хеллоуїн, Люсія, Різдво — традиційні свята. Школа також святкує інші важливі свята — день незалежності Еритреї, Размазан, новий рік у Персії.

Участь

Батьки та сім'ї Стела Нова залучені в усі можливі види діяльності, які стосуються заходів, та поза межами школи. Їх запрошують на всі зустрічі. Вони допомагають доглядати за приміщенням школи, залучені навіть у пошук педагогічно-го персоналу.

Дні народження

Один день на рік кожна дитина перебуває в центрі особливої уваги — протягом усього часу перебування у школі. Уранці її вітають великим плакатом, на якому написано, що сьогодні в неї день народження.

Приготування пирога з морозивом разом із другом, надівання вінка, слухання музики, шоу ляльок, пісенні привітання від друзів, задування свічок — важливі складові дня народження. Усі деталі святкування прописані дорослими, щоби нічого не забути та зробити цей день особливим.

Табір

Іншою важливою традицією є організація табору в перший тиждень червня. Усі діти віком 4-х, 5 та 6-ти років разом відїжджають на тиждень. Вони їдуть на один з північних островів Стокгольма — Архіпалс. Ця традиція почала існувати з 1982 року. 70 дітей і 20 дорослих провели тиждень разом, досліджуючи ліси, ловлячи рибу, купаючись і насолоджуючись вогнищем уночі.

Малювання техніки

Стела Нова порівнює мову та малювання. Діти повинні мати шанс змінити думки про те, що вони малюють. Дітей заохочують малювати сірим олівцем, оскільки його можна стерти. Щоби навести контури, діти використовують лайнери. Після цього малюнок можна копіювати в різних розмірах таким чином, щоби діти могли вибрати, якого розміру свій малюнок вони хотіли б отримати. Малюнок стає картиною після використання акварельної фарби.

Корзина з малюнками

Першою причиною мати корзину з малюнками є доступ до всіх дитячих робіт. Усі дитячі роботи датуються, на них пишуться вік і назва роботи. Корзина складається із пластикових папок з малюнком та ім'ям дитини й роком її народження.

Принципи Стела Нова:

Відкритість
Залучення
Різноманітність
Множинність
Дослідження
Комунікація
Зміна

Цінності школи:

Дружелюбність
Співпраця
Повага
Довіра один до одного

Внутрішня частина

Стела Нова вірить у створення викликів та естетичного середовища, в якому діти можуть досягти успіху. Також її норми та цінності мають бути видимими. Усі меблі розташовані таким чином, щоби дітям було зручно гратись і працювати. Матеріали знаходяться на такій висоті, щоб діти змогли їх дістати. Це дає можливість легше їх використовувати. Усі меблі у школі виготовлені власноруч у майстерні, що знаходиться в підвалі. Окремі художні майстерні, ігрові кімнати, зміна зовнішнього вигляду кімнат відносно традицій та пори року також важливі.

Комунікація

Якщо виникають сварки чи розбіжності в думках дітей, консультант стимулює дітей розповідати про це. Він дозволяє кожній дитині розповісти власну версію того, що сталося, а інша дитина повинна це вислухати. Під час вирішення проблеми врахування почуттів та історії кожного дуже важливі. Дітей учать вирішувати проблеми разом. Для дорослого важливо при цьому залишатися спокійним. Якщо ви як дорослий будете сердитися на дитину, коли вона чесно розповідає про те, що сталося, їй доведеться шукати способи, щоби приховати правду в іншому подібному випадку.

Бланк для рефлексії

А. Чого ви навчилися на цих заняттях?

.....

.....

.....

.....

.....

В. Що ще ви б хотіли дізнатися з цієї теми та які вміння й навички ви бажаєте сформувати?

.....

.....

.....

.....

.....

С. Як ви плануєте використати отриману інформацію та навички?

.....

.....

.....

.....

.....

Д. Інші коментарі

.....

.....

.....

.....

.....

МОДУЛЬ 4. ПСИХОЛОГІЯ УСПІХУ

Теми до розгляду:

- Психологія успішного досвіду
- Відкритий простір та оцінка

МОДУЛЬ 4. ПСИХОЛОГІЯ УСПІХУ

ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН І ПРОГРАМА ЧЕТВЕРТОГО МОДУЛЯ

Назва модуля	Усього хвилин	Аудиторні			Самостійна робота
		Лекції	Семінари	Практичні	
Організаційна частина	20				
Модуль IV. Психологія успіху					
Тема 4.1. Психологія успішного досвіду	160	80		80	
Тема 4.2. Відкритий простір та оцінка	80			80	
Загальний час (хв)	240				

ЦІЛІ:

- сформувати переконання в необхідності постійного аналізу результативності використаних технологій, відбору найбільш ефективних і відмови від нерезультативних, знати, що успіхи вихованців — це рівень педагогічної майстерності вихователя.

Актуальність модуля

Існує твердження, що ми маємо культуру, в якій не прийнято говорити про власні успіхи. Це твердження існує й в освітній культурі. Ви особисто не вважаєте, що це легко зробити, тому краще це робите, коли вас просять розповісти про це. Коли ви розповідаєте про власний успіх, то повинні говорити про це з людиною, яка може його визнати (потрібна похвала) через вислови захоплення, детально продумані запитання про рівень важкості та запитання, які допомагають чіткіше зрозуміти ситуацію.

Ваш успіх визнають. Ви зможете назвати це успіхом і розповісти про нього іншим. Розкажіть про нього своїм колегам, які допомогли вам досягти цього успіху. Участь колег у досвіді досягнення успіху сприяє підвищенню їх мотивації.

ТЕМА 4.1. ПСИХОЛОГІЯ УСПІШНОГО ДОСВІДУ

ЗМІСТ ТЕМИ ТА ПРОПОНОВАНИЙ ЧАС

Вид навчальної діяльності	Тема	Пропонований час (у хвиликах)
Практичне завдання	Обмін думками за результатами рефлексії	10
Лекція-презентація	Представлення мети, завдань і короткий огляд модуля 4	10
Лекція-презентація	Інтерв'їзія	15
Практичне завдання	Організація та проведення інтерв'їзі	65
Лекція-презентація	Психологія успіху	10
Практичне завдання	Потрійне схвалення	40
	Підсумок теми	10
Усього:		80

Мета теми:

- уміти висловлювати компліменти партнерам, дітям, собі.

Завдання теми:

- сформувати вміння працювати в команді;
- уміти застосовувати методику «зірка-близнюк».

Очікувані результати

Вихователі зможуть:

- упізнавати успіх кожної дитини;
- говорити про власний успіх і досягнення.

ЗАГАЛЬНИЙ ОПИС ТЕМИ

1. Практичне завдання «Обмін думками за результатами рефлексії»

Опис завдання:

- Запропонуйте учасникам у парах обмінятися думками про результати попередньої теми.
 - Запропонуйте 2–3-м учасникам поділитися своїми думками.
- Зробіть підсумок рефлексії попередньої теми.

2. Лекція-презентація «Представлення мети, завдань і короткий огляд модуля 4»

3. Лекція-презентація «Інтерв'їзія»

4. Практичне завдання «Організація та проведення інтерв'їзі»

5. Лекція-презентація «Психологія успіху»

Використайте матеріали, представлені в розділі «Матеріали для викладача».

Вправа, наведена нижче, є прикладом цього.

6. Практичне завдання «Потрійне схвалення»

Опис завдання

Учасники працюватимуть у трійках. Разом з тим виберіть 2–3-х спостерігачів, які будуть занотовувати побачене та пізніше поділяться своїми думками зі всією аудиторією.

Крок 1. Учасники у трійках розповідають один одному успішну історію.

- Розкажіть про те, у чому ви досягли успіху. Успішний приклад.

Крок 2. Потрійне схвалення.

Учасники у трійках мають використовувати модель «Потрійного схвалення».

- Похваліть того, хто розповідає. Наприклад, «це фантастично», «за межами захоплення».
- Поставте запитання про важкість досягнення успіху.
- Попросіть того, хто розповідає, додати більше деталей, пояснень.

Крок 3. Поділіться компліментами та поверніть їх.

- Прийміть компліменти.
- Прийміть компліменти. Визнайте внесок інших.

Крок 4. Посміхніться та покажіть радість.

- Підтвердіть комплімент.
- Зробіть щасливий вигляд.
- Сфокусуйтеся на ефекті визнання, успіху.

Обговорення виконання: зворотний зв'язок.

Яким чином схвалення, що висловлювалось, може вплинути чи вплинуло на вас.

6. Підсумок теми

МАТЕРІАЛИ ДЛЯ ВИКЛАДАЧА

Матеріали до лекції-презентації «Інтерв'їзія»

Інтерв'їзія

Учителі можуть посилити свою діяльність за допомогою інтерв'їзі.

Існує багато методів інтерв'їзі. Ми вибрали метод випадку.

Інтерв'їзія — це спосіб запропонувати експертизу, закликаючи своїх колег подумати разом про особистісні й функціональні проблеми та труднощі на своїх робочих місцях.

Дуже часто вихователі зустрічаються з окресленими обов'язками, новими методами діяльності, переорганізацією класу, вимогами батьків, почуттям самотності, втратою енергії та натхнення. Вони потребують багато енергії, й тому через це страждає їх задоволення від роботи. Якщо систематично обговорювати ці проблеми, колеги можуть обмірковувати їх разом.

Це групове обговорення не має на меті моментально пропонувати рішення, обговорення один з одним для того, щоб за допомогою аналітичного мислення людина могла подивитись на проблему з різних боків і разом з іншими знайти спосіб її вирішення.

Метод

- Інтерв'язія — це метод, у якому досвід, присутній у кожного члена організації, можна використати та розвинути з метою пропонування ефективної та якісної діяльності. Інтерв'язія вимагає достатньо довгого періоду та обмеженої кількості (п'ять чи шість) постійних учасників.

Спочатку слід домовитися про правила, цілі та методи роботи, використовуючи інтерв'язію, а також частоту й час продовження зустрічей. Ми звичайно використовуємо метод випадку. Це структурований спосіб працювати над проблемою, в якому один з учасників стає відправною точкою. Процес вимагає базових умінь, потрібних від учасників. Також абсолютною умовою є те, щоб учасники добровільно збирались разом і між ними не було жодних ієрархічних стосунків.

Об'єкт

На рівні організації інтерв'язія є більш потужним інструментом для покращення духу команди та досвіду її членів.

До того ж, учасники мають власні цілі:

- покращення власного досвіду;
- рефлексія — віддалення від своєї позиції та методу роботи;
- усвідомлюють свій вплив і позицію;
- здобувають і надають підтримку колегам, а також натхнення.

Суперв'язія

Інтерв'язія може відбуватися двома способами: незалежно та під суперв'язією. Для ознайомлення з методом роботи найкраще починати із суперв'язії тренера. Потім можна працювати з більшою групою учасників. Окрім активної участі в інтерв'язії інші учасники можуть мати завдання на спостереження. Їхні спостереження можна обговорити після процесу суперв'язії.

Окрім власних цінностей інтерв'язії, під час тренінгу людина має також звертати увагу на навчальний процес і розвиток власної поведінки (ставлення).

Учасників проситимуть працювати над своєю рефлексією письмово, а також сформулювати робоче питання для наступної зустрічі.

Інтерв'язійна зустріч

Об'єкт: навчатись разом і один в одного з метою поширити масштаб діяльності та налагодити цю діяльність, більш гармонійну один відносно одного.

Метод: треба призначити лідера дискусії.

Суб'єкт: як ми функціонуємо у школі?

1. Кожний учасник розповідає про особистий досвід своєї роботи та певну проблему, пов'язану з ним. Усі учасники занотовують розповідь (5 хв).
2. Одна розповідь вибирається групою для подальшого обговорення (5 хв).
3. Автор розповіді дає більше деталей своєї проблеми. Усі учасники занотовують нові деталі й записують запитання, які виникають.
4. Перша частина інформації: кожний учасник групи зазначає одне запитання. Друга та третя частина інформації даються до тих пір, доки виникають запитання.
5. Усі учасники занотовують можливі рішення проблеми. Для стимулювання креативності на цьому етапі дуже важливо зазначити ті рішення, які не занадто очевидні. Згодом це відбудатиметься частіше, оскільки це найцінніші рішення. Людина, яка пропонує рішення, повинна поставити себе на місце розповідача. (Тобто не від себе: якби я був(ла) вами, то я...)
6. Усі учасники зачитують свої рішення, які занотовуються без обговорення (10 хв).
7. Обговорюються різні рішення. Визначаються плюси й мінуси даних рішень. Також учасники можуть ставити один одному запитання для того, щоб роз'яснити всю потрібну інформацію. Потім одне з рішень вибирається як найкраще рішення даної проблеми.
8. Після закінчення обговорення розповідач вибирає рішення для своєї проблеми та пояснює, чому саме.
9. Інші члени групи розповідають по те, який досвід вони здобули і що для себе отримали на цій інтерв'язійній зустрічі. Учасники домовляються про те, що вибране розповідачем рішення буде застосовуватись для вирішення проблеми, й на наступній зустрічі розповідач звітуватиме про результати.

Нова проблема вибирається для обговорення на наступній зустрічі.

Матеріали до лекції-презентації «Психологія успіху»

Психологія успіху (за матеріалами Бена Фурмана «Психологія успіху»)

Існує твердження, що ми маємо культуру, в якій не прийнято розповідати про власні успіхи. Це твердження існує й в освітній культурі. Ви особисто не вважаєте, що це легко зробити, тому краще це робите, коли вас просять розповісти про це. Коли ви розповідаєте про власний успіх, то маєте говорити про це з людиною, яка може його визнати (потрійна похвала) через вислови захоплення, детально продумані запитання про рівень важкості та запитання, які допомагають чіткіше зрозуміти ситуацію.

Ваш успіх визнають. Ви зможете назвати це успіхом і розповісти про нього іншим. Розкажіть про нього своїм колегам, які допомогли вам досягти цього успіху. Участь колег у досвіді досягнення успіху сприяє підвищенню їх мотивації.

Досвід успіху є дуже важливим для дорослих. Володіння успіхом, яким ви пишаєтесь, матиме позитивний вплив на виконання вашої роботи із задоволенням.

Модель Бена Фурмана та Тапані Ахоли «Зірка-близнюк» складається з:

- успіху;
- оцінювання;
- гумору;
- піклування.

Це фактори, які підвищують благополучність.

З літературних джерел і різноманітних досліджень ми знаємо, що чим більшим є благополуччя, тим більше існує простору, щоби піти іншим шляхом, шляхом зірки — проблеми, біль, невдачі, критика.

Методика «Подвійна зірка»:

як навчити співробітників організації отримувати задоволення від своєї роботи та співпрацювати в команді

Подвійна зірка є простою моделлю, сфокусованою на вирішенні проблем керівниками та персоналом, яка містить ключові компоненти, за допомогою яких можна створити робочі місця, де люди почуватимуться щасливими. Модель зірки складається з восьми компонентів, розроблених психіатром Бенем Фурманом і соціальним психіатром Тапані Ахоолоу. Вони розроблялись упродовж багатьох років тренерського досвіду. Зірка-близнюк включає дві зірки: блакитну та жовту. Точки блакитної зірки вказують на чотири позитивні фактори («вітамін»), які потрібні людині, щоби мати досвід ентузіазму, енергії та задоволення від роботи. Точки жовтої зірки вказують на чотири найбільш схожі виклики («підводні камені»), які загрожують робочому середовищу. Під час цього семінару ви ознайомитеся з моделлю зірки-близнюка та вивчите вісім важливих точок, які має зірка. Ви також умітимете бути фасилітатором для ваших клієнтів, щоби вони могли вивчити цю модель за допомогою вправ.

Базові компетенції

Подвійна зірка

Вдячність

Існує й може бути більшою:

- коли її називають;
- вдячність за відмінності.

Створіть більше ситуацій, в яких обговорюється структурна вдячність.

Стимулювання культури вдячності

Відокремлення продукту від процесу (зміст/людина)

Стимулювання поєднання речей і моментів вибору, конкретно показуючи вдячність матеріальним і нематеріальним шляхом:

- підтримка колег;
- відкрите оточення;
- виклик;
- відчуття можливості;
- ефект навчання для себе;
- бачення змісту навчання.

Проблеми

Є простір для визначення проблем. Тепер шукайте можливості, на які можна спрямувати пошуки вирішень, щоби дійти до...

- Складного вибору між тими, які базуються на проблемі, й тими, які базуються на її вирішенні.
- Активний пошук орієнтований занадто проблемно.
- Організація супервізії «шедевр».
- Маленькі призначення складні.

Гумор

Гумор присутній, і тепер використовуйте його, придумайте веселі способи роботи, веселу атмосферу розслаблення, голова має бути з почуттям гумору.

Невдача

Її можна обговорити та пережити разом.

Успіх

Успіх є особистим і повинен прив'язуватись до команди.
Організуйте/структуруйте так, щоб розділити успішний досвід.
Близькість/Відсвяткуйте те, що виконали успішно.
Поділіться своїми успіхами.
Розділіть смішні та успішні способи роботи.
Залученість.
Продуктивність.
Наочний результат.

Вразливість

Її можна обговорити й побороти разом.

Піклування

Воно присутнє, і його треба зберігати.
Інтерес до інших

Підтримка

Початкові фактори для культуральних аспектів.

Критика

Ми вже це відчуваємо, треба просто це усвідомити.

ТЕМА 4.2. ВІДКРИТИЙ ПРОСТІР ТА ОЦІНКА

ЗМІСТ ТЕМИ ТА ПРОПОНОВАНИЙ ЧАС

Вид навчальної діяльності	Тема	Пропонований час (у хвиликах)
Практичне завдання	Огляд тем і матеріалів семінару	20
Практичне завдання	Установлення зворотного зв'язку за результатами семінару	20
Практичне завдання	Заповнення оціночних анкет	20
Практичне завдання	Святування досягнень	20
Усього:		80

Мета:

- Установити зворотний зв'язок і визначити рівень власних досягнень упродовж навчального періоду, оцінити представлені тема та практики викладання.
- Розвинути навички педагогічного оцінювання під час підсумкового анкетування.

Практична вправа з особистими завданнями

Виберіть предмет, який мав на вас найбільший вплив, предмет, який змусив вас замислитись, і предмет, який ви найчастіше використовуєте у своїй практиці. Підготуйте цей предмет таким чином, щоби ви могли презентувати його іншим (максимум 15 хв). Тренер указує на важливість установлення зворотного зв'язку після зустрічей (з 1 по 9).

Запропонуйте учням навести приклади, використовуючи такі запитання:

З чого все почалося?

Які знання та навички ви використовували?

Що ви зробили?

Які отримали результати?

Обговорення у групі

Викладач разом зі слухачами проговорює теми курсу ще раз. Після кожного заняття ці запитання можна використовувати для зворотного зв'язку:

- Що ви вивчили?
- Дізнались більше про ...
- Навички, які розвинули?
- Що ви зробили?
- Попросіть учнів навести приклади із власної практики, використовуючи такі запитання:
 - З чого все почалося?
 - Які знання та навички ви використовували?
 - Що ви зробили?
 - Які отримали результати?

ОЦІНОЧНЕ ОПИТУВАННЯ

I. Зміст модулів

Модуль I. Адаптивна освіта

1. Висловіть свою думку про цілі модуля.

Ви можете думати про: доречність професійної практики, зрозумілість, придатність для виконання.

2. Ваше ставлення до змісту.

Про: закінченість (не вистачає суттєвої частини); актуальність; доречність професійної практики; хороший рівень, зважаючи на цільову групу; можливість для рефлексії.

3. Ваше ставлення до розподілу часу.

4. Ваше ставлення до способу навчання, який застосовувався щодня: *інструкція, обговорення, практичні завдання тощо.*

5. Ваша думка про рівень навантаження цього модуля.

6. Чи маєте ви якісь пропозиції про вдосконалення?

Оцінка викладання

1 2 3 4 5

Обведіть необхідне, прокоментуйте вашу думку.

Модуль II. Розвиток бачення

1. Висловіть свою думку про цілі модуля.

Ви можете думати про: доречність професійної практики, зрозумілість, придатність для виконання.

2. Ваше ставлення до змісту.

Про: закінченість (не вистачає суттєвої частини); актуальність; доречність професійної практики; хороший рівень, зважаючи на цільову групу; можливість для рефлексії.

3. Ваше ставлення до розподілу часу.

4. Ваше ставлення до способу навчання, який застосовувався щодня: *інструкція, обговорення, практичні завдання тощо.*

5. Ваша думка про рівень навантаження цього модуля.

6. Чи маєте ви якісь пропозиції про вдосконалення?

Оцінка викладання

1 2 3 4 5

Обведіть необхідне, прокоментуйте вашу думку.

Модуль III. Співпраця з батьками та соціальний вплив

1. Висловіть свою думку про цілі модуля.

Ви можете думати про: доречність професійної практики, зрозумілість, придатність для виконання.

2. Ваше ставлення до змісту.

Про: закінченість (не вистачає суттєвої частини); актуальність; доречність професійної практики; хороший рівень, зважаючи на цільову групу; можливість для рефлексії.

3. Ваше ставлення до розподілу часу.

4. Ваше ставлення до способу навчання, який застосовувався щодня: *інструкція, обговорення, практичні завдання тощо.*

5. Ваша думка про рівень навантаження цього модуля.

6. Чи маєте ви якісь пропозиції про вдосконалення?

Оцінка викладання

1 2 3 4 5

Обведіть необхідне, прокоментуйте вашу думку.

Модуль IV.

1. Висловіть свою думку про цілі модуля.

Ви можете думати про: доречність професійної практики, зрозумілість, придатність для виконання.

2. Ваше ставлення до змісту.

Про: закінченість (не вистачає суттєвої частини); актуальність; доречність професійної практики; хороший рівень, зважаючи на цільову групу; можливість для рефлексії.

3. Ваше ставлення до розподілу часу.

4. Ваше ставлення до способу навчання, який застосовувався щодня: *інструкція, обговорення, практичні завдання тощо.*

5. Ваша думка про рівень навантаження цього модуля.

6. Чи маєте ви якісь пропозиції про вдосконалення?

Оцінка викладання

1 2 3 4 5

Обведіть необхідне, прокоментуйте вашу думку.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА

- Ayers W. Fact or fancy: The knowledge base quest in teacher education // Journal of Education, 1988, XXXIX (5).
- Boland Th., Letschert J. F. M. Primary Prospects. Developments in Primary. Education in some European Countries. A Quest to Facts, Trends and Prospects // Dundee/Enschede, 1995, SLO/CIDREE.
- Boland Th. Adaptief onderwijs: oude wijn in nieuwe zakken? (Adaptive education: old wine in new bags?) // In: JSW, 1995, n. 4, vol. 80.
- Boland Th. Handen en voeten aan adaptief onderwijs. (Hands and Feet at Adaptive Education) // Enschede: SLO, 1996.
- Corno L., Snow R. E. Adapting teaching to individual differences among learners // In: Wittrock M. C. [ed.]. Handbook of Research on Teaching. — New York, 1986, MacMillan.
- Darling J. Child-Centered Education and its Critics. — London: Paul Chapman Publishing Ltd, 1994.
- Eggertsdottir R. From «Workshop to Workplace». — East Anglia, 1995.
- Goffree F., Dolk M. [eds.]. Standards for primary mathematics teacher education // Enschede: SLO/NVORWO, 1995.
- Eiriksottir B. Qualities of the storyline method for the teaching in primary schools in Iceland // Glasgow: University of Strathclyde, 1995.
- Goffree F., Dolk M. [eds.]. Proeve van een nationaal programma rekenen-wiskunde & didactiek op de pabo (Trial for a national programme for mathematics in teacher training) // Enschede, Utrecht: SLO/NVORWO, 1995.
- Laevers F. (e. a.) A Process-Oriented Child Monitoring System for Young Children // Leuven: Centre for Experiential Education, 1997.
- Laevers F. Forward to basics! Deep-level-learning and the experiential approach // Early Years, 2000.
- Letschert J. F. M. Op Verhaal Komen. Thematisch onderwijs waarbij verhalen in het middelpunt staan. (Collecting yourself. Topic Based Education around Stories). — Tilburg: Zwijzen, 1995.
- Lickona T. The return of Character Education // In: Educational Leadership. — 1993. — Vol. 51. — Nov. ASCD.
- Pinar W. F., Reynolds W. M. et al. Understanding Curriculum. An Introduction to the study of Historical and Contemporary Curriculum Discourses. Studies in the Postmodern Theory of Education. — New York: Peter Lang, 1995.
- Sengling D. Aus dem Unglück leben — Eine Annäherung an den Pädagogen Janusz Korczak // In: Leschinsky A. [ed.]. Die Institutionalisierung von Lehren und Lernen // Zeitschrift für Pädagogik, 1996, 34. Beiheft. Weinheim & Basel: Beltz Verlag.
- Shulman L. Knowledge and teaching: Foundations of the new reform // Harvard Educational Review, 1987, 57 (1).
- SOVO (without date). Cooperation of organizations for educational innovation. — Amsterdam.
- Stevens L. Adaptive teaching and learning and the storyline approach // Lecture at the Meppel College of Education. — 1995, 9, November.
- Lebeer J. [ed.] In-clues. Clues to inclusive and cognitive education. Recommendations, theory, research, application models of good practice. — Antwerpen/Apeldoorn: Garant, 2006.
- Letschert J. F. M. Op Verhaal Komen. Thematisch onderwijs waarbij verhalen in het middelpunt staan. (Collecting yourself. Topic Based Education around Stories). — Tilburg: Zwijzen, 1995.
- Lickona T. The return of Character Education // In: Educational Leadership. — 1993. — Vol. 51, Nov. ASCD.
- Meer T. van der & M. Mettes Parent co-operation in the public education. Research report to the nature and extent // In: Kaderreeks 32, Almere: VOO.
- Moons J. & Kog, M. A Box Full of Feelings. — Leuven: CEGO Publishers, 1997.
- OC&W. Samen school maken (Making a school together) Practice book for schools and parents // Ministry of Education, Culture and Science. — 1996. The Hague: SDU.
- Overmaat M. & Boogaard M. Is the parent's co-operation decreasing? State of affairs and tips for schools and parent councils. — Amsterdam: SCO-Kohnham Institute, 2004.
- Pinar W. F., Reynolds W. M. et al. Understanding Curriculum. An Introduction to the study of Historical and Contemporary Curriculum Discourses. Studies in the Postmodern Theory of Education. — New York: Peter Lang, 1995.
- Pope C. & Mays N. Qualitative research: Reaching the parts other methods cannot reach: an introduction to qualitative methods in health and health services research // In: BMJ, 1995, 311, pp. 42-45.
- Sengling D. Aus dem Unglück leben — Eine Annäherung an den Pädagogen Janusz Korczak // In: Leschinsky, A. [ed.]. Die Institutionalisierung von Lehren und Lernen // In: Zeitschrift für Pädagogik. — 1996, 34. Beiheft. Weinheim & Basel: Beltz Verlag.
- Shulman L. Knowledge and teaching: Foundations of the new reform // In: Harvard Educational Review, 1987, 57 (1).
- SOVO (without date). Cooperation of organisations for educational innovation. Amsterdam: SOVO.
- Stevens L. Adaptive teaching and learning and the storyline approach. Lecture at the Meppel College of Education. — 1995, 9 November.
- Stevens L. [Red.] Kenmerken voor kwaliteitsontwikkeling. Omgaan met verschillen tussen leerlingen // Den Haag: Proesmanagement Primair Onderwijs. — 1998.

34. Verbiest E. [red.] Scholen duurzaam ontwikkelen. Bouwen aan professionele leergemeenschappen. — Antwerpen/Apeldoorn: Garant, 2008.
35. Visser C. & Schlundt Bodien G. Moving FORWARD with solution-focused change. A results-oriented and appreciative way of making progress // In: Business Services, 2007, 27.02.2007.
36. Бельняк Г. В. Вихователь дітей дошкільного віку: становлення фахівця в умовах навчання. Монографія. — К., 2006.
37. Енциклопедія батьківства: посібник з сімейного виховання / Авт. кол. під заг. ред. Є. І. Коваленко, С. В. Кириленко. — К., 2008.
38. Злочевський С. Є., Котирло В. К. Сімейна педагогіка. — К.: Знання, 1986.
39. Кузьмінський А. І., Омеляненко В. Л. Педагогіка родинного виховання. — К., 2006.
40. Машовець М. А. Підготовка студентів до співпраці з батьками дітей дошкільного віку. — К., 2000.
41. Педагогічна майстерність / Під ред. І. А. Зязюна. — К., 2008.
42. Програма спецкурсу «Спільна робота дитячих садків з родинами» / Укл. А. Машовець. — К., 1999.
43. Синица І. О. З чого починається педагогічна майстерність. — К., 1972.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Азаров Ю. П. Семейная педагогика. — М, 1985.
2. Алексеев С. В. Семья и детский сад: на пути к культуре здоровья: методическое пособие. — Санкт-Петербург, 2008.
3. Боришевський Т. П. Сім'я ростить громадянина. — К., 1982.
4. Діалоги про виховання: Книга для батьків / Уклад. О. Г. Свердлова. — К.: Рад. шк., 1985.
5. Кичук Н. В. Формування творчої особистості вчителя. — К.: Либідь, 1991.
6. Котирло В. К., Ладывир С. А. Детский сад и семья. — К., 1984.
7. Лисина М. И. Воспитание детей раннего возраста в семье. — К.: Знание, 1983.
8. Островська Л. Ф. Сімейне виховання. Дошкільники. — К., 1977.
9. Педагогічна майстерність: Хрестоматія / Під ред. Зязюна І. А. — К., 2008.
10. Родинна педагогіка: Навчально-методичний посібник / Під заг. ред. А. А. Марушкевич. — К., 2002.
11. Сухомлинський В. О. Батьківська педагогіка. — К., 1978.
12. Чуб Н. В. Довідник для батьків дошкільників. Психологія дитини від А до Я. — Харків, 2007.
13. Чулкова Л. О. Спілкування з дітьми у сім'ї. — К.: Знання, 1991.
14. Щербань П. М. Національне виховання в сім'ї. — К., 2000.

КЛЮЧОВІ ПОНЯТТЯ

Автономія — самостійність і відповідальність кожної дитини.

Адаптивна освіта — вид освіти, яка пристосовується до рівня розвитку кожної дитини.

Аналіз — детальне дослідження певних проблем у дитини.

Базові потреби — умови для мотивації взаємин, спроможності та автономії.

Благополуччя означає оптимальну взаємодію дитини та середовища, задоволення її базових потреб.

Взаємини — створення такого середовища, в якому діти відчувають себе захищеними та поцінованими.

Втручання — визначення курсу дій для забезпечення розвитку дитини.

Дидактичні форми роботи — залучення всіх дітей у навчальний процес за допомогою різних методів і прийомів.

Залученість передбачає напружену розумову активність дитини, зумовлену її прагненням до пізнання в конкретному середовищі.

Інтерв'язія — метод вирішення проблем або пошуку рішень, в якому досвід, присутній у кожного члена організації, можна використати та розвинути з метою запропонування ефективної та якісної діяльності у процесі навчання один від одного.

Концепція соціал-конструктивізму в навчанні — теорія, за якої дитина розглядається як особистість, яка активно конструє знання й уявлення у процесі взаємодії з навколишнім середовищем.

Метод цілеспрямованого пошуку рішення (FORWARD): це процес, в якому тренер просить клієнтів уявити своє бажане майбутнє; дозволяє вам постійно концентруватися на допомозі колегам рухатися у бажаному напрямку.

Навчальний зміст — педагоги пропонують усім дітям такий навчальний зміст, який стимулює активну й умотивовану навчальну діяльність.

Організація уроку — створення середовища, яке сприяє незалежній роботі дітей як індивідуально, так і спільно з іншими.

Основні потреби — фізичні здібності, безпека, визнання, почуття компетентності.

Показник — визначення, хто з дітей потребує додаткової підтримки.

Рефлексія — індивідуальне та спільне розмірковування над методами роботи з дітьми.

Розвивальне середовище — здійснення всього необхідного для розвитку та навчального процесу.

Спроможність — педагоги посилюють впевненість дітей у власних силах.

Умовні позначення

— до уваги викладача-тренера;

— опитувальник;

— часові рамки;

— матеріали для викладача;

— зверніть увагу;

— роздавальний матеріал.

ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ОСВІТНІХ ТЕХНОЛОГІЙ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ ВИХОВАТЕЛІВ ДОШКІЛЬНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

Автори:

Смеєрс Р., доктор філософських наук,

Машовець М. А., кандидат педагогічних наук, доцент,

Найда Ю. М.

Під загальною редакцією
кандидата педагогічних наук, доцента **М. Машовець**

Усі права застережено.

Без попередньої письмової згоди Всеукраїнського фонду «Крок за кроком»
цей документ (або його частину) не можна копіювати, фотокопіювати,
відтворювати, перекладати або переносити на будь-які носії.

ФО-П Парашин К. С.

Свідоцтво про реєстрацію серія В02 № 314994 від 02.11.07.

Адреса для листування:

01001, м. Київ, а/с 143

Телефон: 044 332-72-07

e-mail: office@pld.org.ua

сайт: www.osvita.ua

Здано до складання 01.03.10. Підписано до друку 10.03.10.

Формат 60×84/8. Папір офсетний. Друк офсетний.

Гарнітура OfficinaSansC. Ум. друк. арк. 16,47. Обл.-вид. арк. 17,08.

Зам. № від 10.03.2010.

СПД Кулінічев Б. М.

Свідоцтво про реєстрацію № 14059 від 20 липня 2000 р.